שְׂפַת עֵבֶר — שָׂפָה חַיָּה

לתחית שפתנו וספרותנו ולהרחבתן על־פי דרכי המדעים
החדשים ויסודותיהם.

מאת

יוסף קלויזנער.

חלק ראשון.

(נדפס במאסף „אוצר הספרות" שנה חמישית).

קראקא

בדפוסו של יוסף פישער (גראָדגאססע 62).

שנת תרנ"ו לפ"ק.

Die HEBRÄISCHE — eine LEBENDE SPRACHE

Beiträge zur Bereicherung und Fortentwicklung der neuhebräischen Sprache und Literatur

von JOSEPH KLAUSNER

Druck von Josef Fischer, Krakau. — Verlag von Eisig Gräber, Jaroslau.
1896.

להציוני הנאמן ולהעסקן היחיד במינו, המקדיש
את מבחר כחותיו לעבודת הלאום,
מר
שמעון מ״ן
אודסה, כ״ג ניסן, תרס״ט לגלותנו.
מזכרת כבוד ויקר
מאת יוסף קלוזנר

א.

הַשָּׂפָה הָעִבְרִית וְסִפְרוּתָהּ הַחֲדָשָׁה.

גם האיש, שאיננו עלול להתלהב על נקלה, אם רק יתבונן בשום לב אל התנועה הכבירה בשוק הספרות העברית, אל אותות החיים המטבעים בכל הספרים החדשים אשר יצאו בשנים האחרונות, יכיר ויודה, כי ימינו אלה רבי התכונה ורבי התוצאות הם לשפת-עבר, לשפתנו הלאמית, אשר רִתְּקָה את בני-עמנו במשך שנות-מאות הרבה בכבלי-זהב. אמנם מפעלים כבירים לא ראינו בימינו אלה בחיים אף לא בספרות: התנועה הלאמית לא חוללה נפלאות ונוראות, חברות „שפה ברורה" לא יכלו עמוד, גדולים לא קמו בימים האחרונים; ובכל זאת לא נוכל לבלי-הודות, כי הרעיון הלאמי קרב עצם אל עצם ויפח רוח-חיים בעצמות יבשות הרבה, חברות „שפה ברורה" הפיצו דעה חדשה, אשר סוף סוף עוד הנסיונות לגשמה בפעל לא כלו ולא תמו, ומלבד זאת הועילו „הדוברים" הרבה מאד, בראותם ובהראותם על-פי הנסיון, עד כמה קשה לבטא את רעיונותינו בשפת כתבי-הקדש, לו גם נוסיף עליה מלים רבות שהשתמשו בהן חכמינו בכל דור ודור; ובכן האנשים האלה הם הם שהסבו בהתעוררות חכמינו וסופרינו לחדש מלים בסדר ובשטה או בכלל ליפות את סגנונם, להעשירו במלים, להרחיבו ע״י תמונות חדשות ולהמריץ ולהטעים את הדברים, לחדול מדבר במליצות וברמזים ולבאר את הכל בשפה ברורה ובדיוק נכון. דינו להזכיר את שמות אחד-העם, בן-יהודה, יעבץ, טביוב, י״ל פרץ, בן-אביגדור, בריינין, ש״ל גורדון, נח פינס ועוד, למען העלות על לב הקורא את קדמת הסגנון העברי וגם את התקדמות ספרותנו היפה מצד אחד: מצד תאור-ההרגשות ודרכי-החיים של האיש הפרטי, כאשר נהגו הסופרים האירופים; תאורים, אשר הסירו מספרותנו את חותמה המיוחד הטבוע עליה מימי-הבינים והראו, כי התעוררה לחיים חדשים. רבים מבני-עמנו, מסופרינו וחכמינו — אף אלה אשר לא יכתבו עברית — שמחו על התנועה הנמרצה הזאת וינבאו לה עתידות טובות מאד. אולם

יש הרבה בינינו, אשר הספק יתגנב ללבם ויסיתם לחשוב את כל התנועה החדשה לדבר זמני, אשר יחלוף עד מהרה מבלי השאיר אחריו רשם קים לדורות, ומלבד אלה יש גם מפקפקים בעקר הדבר, כלומר יש אנשים החושבים את השפה העברית ללא-צרך וללא-תועלת, ויש החושבים לדבר מנוע ואי-אפשרי, כי תתקים באירופה ספרות חיה, כתובה בלשון קדומה, באחת משפות שם, העומדות, לפי-דבריהם, למעלה בזמן ולמטה בערך מהשפות האריות, שבהן מדברים וכותבים כמעט כל עמי-אירופה, והן רק הן מסגלות — לפי דעת המספקים — לקרא בשמות לכל צרכי-הזמן ההוה ולתת אפשרות להאדם הנאור לבטא את כל הגיונות לבו במלואם, מבלי להתעקל ולהתפתל ומבלי כל לחץ ודחק.

על הטענות האלה נתאמץ להשיב בפרטיות כפי יכלתנו. — חכמי הלשון החדשים מחלקים את השפות בכלל לשלש מחלקות ראשיות, המתאימות אל שלש תקופות לינגביסטיות, אשר רשם כל אחת מהן עוד נכר בהשפות היותר שלמות ומפתחות. בשפות מהמחלקה השלישית: א) שפות בעלות הברה אחת או שפות בודדות [1], שמלותיהן אינן משתנות לעולם והמשפטים וההתיחסיות יבנו בהן על פי סדור המלים, בלי כל קשור ביניהן, ושמוש בשתי מלים נפרדות ובודדות להוראה ידועה אחת, למשל שפת-הסינים, התיבטנים ועוד [2]; ב) השפות הַמְּדַבְּקוֹת או המשלבות [3], הבונות צרופים ונטיות היחס, הקנין והפעלים על ידי חלקי דבור שונים, המתדבקים והמשתלבים עם המלים העקריות — או, יותר נכון, עם השרשים למושג אחד, מבלי שיפסידו את מובנם העצמי, שיש להם בבואם בתור מלים בפני עצמן, למשל שפות הפינים, התוגרמים, ההונגרים, ההוטנטוטים ויתר פראי אפריקה [4]; ג) השפות הַמְּנַטּוֹת [5], המציינות את יחס-הנושא אל הנשוא, גופי הנכח והנסתר,

[1]) Einsilbige isolirende Sprachen; langues monosyllabiques ou isolantes.

[2]) בסינית, למשל, djin=איש; nu=נקבה; nu-djin=אשה; — fu=אָב, mu=אֵם; fu-mu=אבות, הורים; — yuan=רחוק; kin=קרוב; yuan-kin=מרחק; — to=המון; djin=איש; to-djin=אנשים.

[3]) Zusammenfügende, agglutinirende Sprachen; langues agglutinantes, ou agglomérantes.

[4]) בתוגרמית, למשל, lar חלק ממלה אשר הוראתה „הרבה"; oda=בית; odalar=בית-הרבה=בתים; — da=תוך; odada=בית-תוך=בבית; — sev-mek=אהב; me=לא; ובכן sevmemek=לא-אהב=שנא.

[5]) Flectirende, inflectionale Sprachen; langues à flexion ou infléctives.

מספר היחיד והרבים, מיני הזכר והנקבה ועוד, ע״י חלקי־מלים קצרים אשר כשהם לעצמם אין להם כל מובן או ע״י שנוים באותיות־השרש עצמן [1]). בתקופה הלינגביסטית האחרונה עומדות רק שתי־משפחות השפות הכי נכבדות בספרויותיהן ובעמים אשר דברו ועוד ידברו בהן: השמניות והאריות, כלומר שפות שם ושפות הודו־אירופה: סנסקריט, השפות האירניות, היונית, הרומית, הגותית, האשכנזית, הסלבית והשפות הרומניות (שפות איטליה, צרפת, ספרד, פורטוגל, רומניה ועוד [2]). ובכן הננו רואים, כי שפות־שם תעמודנה יחד עם השפות האריות בתקופה הלינגביסטית האחרונה, היותר גבוהה. אולם רב החוקרים סוברים, כי שפות־האריים הן בכל זאת יותר שלמות ויותר מכשרות להביע את כל הצרכים והרעיונות משפות בני שם, שעליהן תמנה גם שפת־עבר, וביחוד יתאמצו להוכיח, כי אין בין שתי משפחות השפות כל יחס וקשר.

והנה, ראשונה יש לשום לב לדעת החכם המפורסם מכס מילר, המחליט, כי באמת אין השפות כל־כך נבדלות עד כי אי אפשר לדבר על אדות מוצא אחד לשתי המשפחות [3]); עוד זה לפני שנים אחדות הוציא החוקר הנכבד מר יצחק ורשבסקי את ספרו הרוסי „היהודים והסלבים" [4]), שבו התאמץ להוכיח על פי המליצות ובנין המלים שבשפת עבר וסלבית, כי קרובות הן זו לזו קרוב גמור ויסודי. ומלבד זאת יחליט החכם הגדול שלייכר [5]), המתנגד נגוד גמור לאחדות המוצא, כי מצד אחד יש יתרון גמור לשפות שם על שפות האריים, יען כי כמו שהולך ומבאר החוקר פרידריך מילר [6]), יש באחרונות רק תבנית

---

[1]) האותיות תּ, תִּי, at, te, הן, כשהן לעצמן, חסרות כל מובן וערכן רב רק כשהן מתחברות אל הפעלים לסמן את הזמן, המין והמספר, למשל: ת־פקוד, אהב־תי, am-at, lieb-te, או למשל ass מן essen.

[2]) בפרטיות ובאריכות על שלש התקופות האלה עין: Abel Hovélaque, La Linguistique, 4-ème éd. Paris, 1887; על המונוסילביות עין pp. 39—43, האגגלוטינציון (pp. 61—67); ההבדל בין שתי אלה ובין הנטיה (205—207), וכן הוא מבאר באריכות את המעבר מתקופה לתקופה (pp. 427—433). — באשכנזית מברר כל זה בפרטיות בספר: Max Müller (bearb. von Dr. C. Böttger) Vorlesungen über bie Wissenschaft der Sprache, Leipzig, 1883, I, 276—292 et 242 ובקצרה באחד הספרים היותר נכבדים לחכמי־הלשון: Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen להחכם הגדול אוגוסט שלייכר (תוצאה שלישית, Weimar 1871) צד 3.

[3]) Vorlesungen, I, 238—240.

[4]) אודסה, 1887.

[5]) Compendium, p. 4, Anm. I.

[6]) Einleitung in die Sprachwissenschaft, Wien, 1876, pp. 64—65.

בנין המלים: R x S, בשעה שבשפות שם יש גם R x S (כנזכר) גם R x p גם R x i, — כלומר: בשפות האריות תבנינה המלים רק ע״י השרש (radix-R), אשר ישתנה לפעמים (Modification-x), בתוספת אותיות אחר השרש (Suffix-s), למשל: i-re=הלוך; eo-- הנני הולך; essen—אכל, ass (ich)—אכלתי או למשל i-ter—דרך (מן i-re—הלוך); — אולם בעברית וביתר שפות שם תבנינה המלות גם בשני אופנים אחרים: ע״י תוספת לפני השרש, המשתנה (prefix-p), למשל אשכר מן שכר, אזכרה מן זכר, וע״י תוספת באמצע השרש (infix-i), למשל: שתיה מן שתה, ברוך מן ברך. בדעה הזאת יחזיק גם אחד ממיסדי חכמת הלשון, החוקר וילהלם שלגל, אשר יעמיד את שפות שם על המדרגה השניה, היותר מְפֻתָּחָה ושלמה מהמדרגה הראשונה, שעליה תעמודנה שפות הודו-אירופה [1]). — גם החוקר הגדול פרנץ בופ, הנותן יתרון לשפות האריות, איננו מחליט, כי עשירות הן בתכונותיהן העקריות יותר, כי אם יראה את רוב עשרן במלות ותבניות עוד בימים קדמונים [2]). אולם העשר במלות ובתבניות יכל להיות תוצאה פשוטה ממצב החיים של ההודים, היונים ויתר העמים, שדברו בשפות האלה. — אנחנו רואים בעינינו, איך תתעשרנה שפות עניות בכללים ותבניות חדשים במספר רב, כאשר רק תהיינה לשפות ספרותיות, כאשר יוטב מצב העם המדבר בהן, כאשר יתרבו צרכיו וידיעותיו, כאשר יבא במשא ומתן עם עמים אחרים. מצב החיים של העמים הארים היה בטוב הרבה ממצב חיי בני שם עוד בימים קדמונים, ארצותיהם הפוריות והעשירות בכל חמדות הטבע עדנו את רגשותיהם ויאצילו את הגיונותיהם ולכן התעשרה גם שפתם בסגלות יקרות אשר חסרו לאותן משפות-שם, שדובריהן ישבו בימי קדם בארצות פחות פוריות ופחות עשירות. הן גם בין השפות בנות משפחה אחת הננו רואים הבדל גדול! -- הנוכל, למשל, להשוות את השפה הארמית העניה אל הערבית, אשר אין קץ לעשרה? — ועוד יותר: גם השפה הערבית עצמה, אשר התפתחה בארץ מולדתה, בערב המאשרת, מה עניה היא לצרכי המדעים לעמת השפה הערבית, שהתפתחה הרחק מערש ילדותה, על אדמת ספרד!

את הדברים האלה הננו מקדימים בתור תשובה כללית לכל המוציאים משפטים חרוצים על שפות-שם בכלל, ומהליטים, כי אין בהן רוח חיוני, כי מתאבנות הן יותר מדי וכי אינן עלולות להשתנות לפי רוח העת. כמובן פה המקום להביא במשפט את דברי החכם הגדול

[1]) עין בספר הָאֶפּוֹכָלִי להלינגביסטיקה: Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Send etc. etc. von Franz Bopp, 3. Ausg. 1868, I, pp. 200 – 206.

[2]) שם ח״א p. 106.

אֶרנסט רנן, אשר בחלק הראשון מספרו הגדול, שהיה לקלאסי לכל חכמי אירופה המטפלים בשפות שם: Histoire générale et système comparé des langues sèmitiques (Paris, 1863, 4-éme éd) הקדיש עמודים לא מעט, למען הראות את רוח שפות שם ויתרון ההודו-האירופיות עליהן. אולם לו באנו לענות על כל דבריו בספר החמישי מהחלק הראשון (chap. II, pp. 444—505), כי אז נאלצנו לחבר ספר שלם, אשר יסתור את כל השערותיו המיוסדות על אֶטימולוגיות שאין להן על הרוב כל יסוד מדעי, או על נתוח ספורי התורה בתור מיתולוגיה (pp. 473—505). נקוה, כי איש לא יחשוב זאת לנו לעון, אם נאמר, כי אף אם דבריו מצד עצמם מיוסדים הם לפעמים ויש להם על מה שיסמכו, אף כי האיש הגדול הזה השקיע בענינים האלה שכל חד וכשרונות נעלים, ידיעות עמוקות ושקידה נמרצה, בכל זאת קשה לנו, להמביטים על עם ישראל לא כבעל עם קדמון, אשר כל רוחו בקדמוניותיו ובעברו ההיסטורי, לנו, אשר תורת ישראל לא לאספת הגדות-קדם תחשב וקורותיו הן רק curriculum vitae בעינינו, גלגל החוזר בעולמו הפרטי, בחיין הלאמים, אשר לא כלו ולא תמו ולעולם לא יתמו; לנו המדברים על שפת עבר ולא על איזה Branche thérachite (p. 107) והכותבים עברית כמו שהוא, רנן, כתב צרפתית, מבלי אשר נחשוב את שפתנו לפגר מובס, אשר יוכלו החוקרים לנתחהו ולגזרהו בשביניהם הקהים, קשה מאד להתאים אל דעות האיש המצוין הזה, אשר הרבה לדבר על „הַתֶּרַחִתִּים" (les Thérachites) והשבט Beni-Israël אשר hébreu moderne היתה בעיניו רק שפת המשנה. ובספרים שנכתבו עברית חדשה לפי מושגינו אנו néo-hébraique הודה ולא בוש, כי לא הבין מאומה; ואף כי „היה לנגד עיניו הגליון הראשון מעתון עברי כתוב בסגנון מתחקה על סגנון הנביאים ונדפס בירושלים!" (p. 167), בכל זאת גם בשנת 1863, שנת צאת התוצאה הרביעית מספרו, ידע רק, כי בסוף המאה העברה, וגם בימינו, התאמצו איזה ישראלים באשכנז ובאיטליה לשוב אל העברית הביבלית היותר צחה ויבראו בסגנון הזה חקוים נפלאים (p. 164).

אין דבר טוב בעולם יותר מההכללה (Generalisation). היא תפח נשמת-חיים במעשים יבשים ופשוטים, בידיעות בודדות ונפרדות, היא תצמיח חקים כוללים ממקרים פרטים ובלעדה אין מדע אמתי, כי היא היסוד הראשי להסדור (Classification), אולם יש בה חסרון גדול אחד: היא מובילה על הרוב אל המגמה. היא אוהבת להבריח את היוצאים מן הכלל, את הנפלים, להתאים אל הכלל עצמו, אל ההכללה, ומוצאת לשגיאות רבות וכבירות תוצאות. כן הן, למשל, תוצאות ההכללה הידועה, אשר לבבה חכמים רבים ורנן בראשם: כי יש תכונות מיוחדות לכל גזע וגזע. התשוקה העזה למצא רק הוכחות לדברי-ההכללה תכה את עיני החכמים האלה בסנורים מראות את המעשים

לסתור, העומדים לשטן לכל הנהותיהם. ובכן ישכיחו (ignoriren) לזמן מה את כל המעשים הסותרים ומביאים רק את המעשים המסיעים. רנן הוא כמעט הראש והראשון למיכדי תורת-הגזע ובכן הוא חפץ להוכיח, כי „הגזע השמני, בהשתווהו אל ההודי-האירופי, ישוה באמת התחברות יותר שפלה (Combinaison infèrieure) של הטבע האנושי" (p. 4), וכזאת הוא הולך ומראה בהוכחות בכל הסעיף הראשון מהספר הראשון (pp. 1—17). אך תחת להביא ראיות מכל עמי-שם בכל הזמנים והמצבים, לקח לו למופת רק את העברים והערבים, ולא עוד, כי אם גם רק את העברים בתקופת כה"ק ואת הערבים הפראים אשר במדבר לפני-מחמד – לכן, כמובן, אין הנהותיו עומדות בפני-הבקרת, כי היהודים שאחר חרבן הבית השני עד היום הזה גם הערבים בספרד מוכיחים ממש ההפך מדעותיו, כאשר נוכיח באריכות במאמר מיוחד. עד כמה עורה תשוקת-ההכללה את עיניו נראה בבואו לדבר על הסר כשרון בני-שם ליסד ממלכות גדולות ועל אי-התפתחות המסחר, התרבות במובן היוני והאזרחיות בין הגזע הזה; אך בהזכרו, כי תעמוד לו לשטן ממלכת אשור הרחבה, וביחוד הצורים, אשר רק הם הניחו את אבן-הפנה לאזרחיות יון ובכן גם לאזרחיות אירופה כלה, הם היו הסוחרים היותר אמיצי-הלב, בשעה שהיונים לא ידעו עוד גם מהו מסחר, בארצם ובקרתגה אשר יסדו התפתחו כל מיני-ממשלות שבעולם: מונרכיה, אריסטוקרטיה, פלוטוקרטיה, רספובליקה ועוד, לכן יתאמץ להוכיח (למטה pp. 183—187), כי עקר-יושבי-אשור וצור לא היו בני-שם, וכי „הרוח השמני היה תמיד משתנה הרבה בארם ע"י התנגשות עם נכרים (ואיזה ארץ ארית היתה הפשית מהתנגשות עם נכרים ?), והרוח הזה התגלה רק בשתי-דמיות (formes) טהורות באמת: „הדמות העברית או המוזאיזמוס והדמות הערבית או האיכלמיזמוס" (p. 14). — אולם בדעתו, כי לא רק אנשי הממלכה ואנשי-המכחר בימי-הבינים והעת ההדשה עד היום הזה מוכיחים ממש ההפך, כי אם גם בימי-קדם יש מעשים לכתור הרבה בתורת-משה, לכן אנוס הוא להוסיף: „עוד צריך לדעת, כי הדמות העברית התערבבה כל-כך עד מהרה ותעבור בענינים אחדים כל-כך מהר את גבולות-הרוח הפרטי של הגזע, עד כי באמת רק ערב היא הצריכה להיות לקנה-המדה לרוח-בני-שם" (שם). ככה עושה הכם מצוין, החפץ, כי המעשים יתאימו אל דעותיו והשקפותיו a priori או, יותר פשוט, עם מגמותיו! ככה יתרץ את כל הקושיות ויעשה את כל המעשים לנפלים, למען יהיה מעשה אחד לכלל ולאמת-המדה לכל היוצאים מן הכלל! ... הצורים — מהם אין ללמוד, האשורים — אינם מוכיחים מאומה, נשארו רק הערבים והעברים. — אבל הן בשני העמים האלה יש אחד הסותר את כל הדעות ובכן צריך פשוט להוציא גם אותו מן הכלל — ואז ישאר כלל גמור, מבלי כל יוצאים, לו גם כלל נוכד על פרט אחד . . . הפרא הערבי במדבר —

לא הערבי הספרדי, אשר למד דעת את כל עמי-אירופה! הוא היה לכלל, אשר לא רק ללמד על עצמו יצא, כי אם גם על כל עמי-שם בכל הזמנים ובכל המקומות...

גם הסעיף השני המדבר על שפות שם לא יוכל עמוד בפני הבקרת. ראשונה, יען הוא מיוסד על הסעיף הקודם, ושנית יען יש שם עוד טעות גדולה מאד: הוא ישפוט על שפות שם רק על פי ספרי החוזים והמשוררים. — אולם מי לא ידע, כי להמשוררים יש סגנון מיוחד, השונה הרבה מהסגנון של הדבור והמדע, המלא מיטאפֿורות והגשמות, השאָלות והעברות? מי זה יוכל לשפוט מסגנון Buch der Lieder על שפת אשכנז בכלל? מי זה לא יראה, כי תהום רבה רובצת בין סגנון הינה ב„שיר השירים" אשר לו ובין סגנון עמנואל קאנט או בין Béranger ובין Auguste Comte? — במקום אחר בספרו, אחרי הביאו (p. 139) דוגמות רבות מוכיחות עד כמה היתה שפת עבר עשירה במלים משמשות לעניני עבודת האדמה, מוסיף רנן: „במשלים האלה די להוכיח, כי בחוג ההגיונות, שבו סבב רוח העברים היתה שפתם עשירה יותר מכל שפה אחרת; אך החוג הזה, צריך להודות, לא התפשט כליל מחוץ להההרגשות והמושגים המוסרים או הדתים. אף עקבות כנוים (nomenclature) פלוסופים או מדעים לא נודעו (בכה"ק), מלבד בקהלת, אשר עריכתו, כנראה, חדשה מאד" (p. 140). — אבל מי יודע, כמה ספרים בסגנון מדעי כקהלת היו לישראל ובכלל הן רב לנו רב, בראותנו, כי בספרים המאוחרים יש כבר כנוים פלוסופים ומדעים ולולא פסקה שפת עבר מהיות מדברת, כי אז נבראו בה טרמינים למכביר, ובכן הן לא בטבע השפה נשרש חסרון הפשטה ואצילות. ואמנם בימי חכמי המשנה והתלמוד היתה העברית לשפה מדויקת ומדעית במלא המובן, ועוד יותר בימי חכמי ספרד; אמנם רנן, בהביאו את הטרמינים החדשים, רואה בהם רק ברבריות וקלקול, אך הן הוא בעצמו מוסיף: „גם להשפה הרומית לא היה גורל אחר תחת ידי האָסכולים; שפת אלברט הגדול או דוגס סקוט איננה דומה יותר אל שפת ציצרון מאשר שפת הרבנים לשפת ישעיהו או דוד" (p. 165). — בקהתו למופת רק את שפת החוזים הוא מוצא בה בצדק חקויי הקולות הטבעים (Onomatopoiies) יותר מאשר בכל שפה אחרת (pp. 18—19), ומראה (pp. 22 - 23), כי כל הרגשות הנפש מֻבָּעוֹת בעברית ע"י ניבים „שאולים ממעשים פֿיזיולוגים" (למשל: אף=חטם, קצף, נשימה; התרעם, הרעים פנים=התקצף, תת קול רעמים; פניו נפלו=הסתיר קצפו בחבו; מוג-לב=פחדן; לב נמס=תוגה; ידים רפות=יאוש; ארך אפים, קצר אפים=ארך הנשימה וקצרה, סבלנות, אי-סבלנות; כליות מיסרות=חרטה; נוד ראש=בזה; כסף=היות חור כבכסף, השתוקק ועוד); אולם סבת כל אלה פשוטה: שפת עבר פסקה מהיות מדברת עוד בילדותה, ספרותה אשר הגיעה אלינו קדמונית,

שירונית ותמימה היא מאד, כי רק בשביל הדרשות הנלהבות והשירה האלהית נצרו בני ישראל את כ"ד ספרי הקדש, ואם כן האם לפלא הוא, כי בשפות הודו-אירופה העתיקות, אשר ספריהן הנשארים עולים למאות, הסתבכו המלות והסתכסך המוצא, עד כי קשה להכירם הרבה יתר, והמליצות מועטות הן בדברנות המעשית של דימוסתנס וציצרון מאשר ב„מליצה" השירית של ישעיהו ואיוב ? — הוא בעצמו אומר במקום אחר : „אולם בכלל נראה בעליל, כי כל משפט חרוץ על רחבות (étendue) שפת עבר, יוכל להיות רק ביחס (ריאלטיבי), יען כי אבד לנו חלק גדול מעשירות השפה ההיא. עליה נוכל לשפוט מהמספר הגדול של ἅπαξ εἰρημένα (מלות מצויות רק פעם אחת בכה"ק) ומהמספר העצום של שרשים נחוצים מאד (essentielles) המצוים בארמית וערבית והחסרים בעברית" (p. 140). — ואמנם את כל המליצות המובאות תרגמנו במלים עבריות שאין בהן כל זכר ל„מעשים פיזיולוגים" וגם המלים „יאוש", „סבלנות", „חרטה" הן מוצאן משרשים מצוים בכה"ק ובכן נוכל להחליט בברור, כי רק יען נשארו לנו ספרי נביאים, ספרי חוזים מלאים שירה נפלאה ולא ספרי מעשה ומדע, לכן נדמה לרנן, כי שפת עבר עניה ביותר במלים מפשטות, ורק יען כי הנביא, בתור משורר, איננו נזהר ביותר בחקי הדקדוק והשתלבות המשפטים וגם איננו מצטרך לפרזות ארוכות, ולפריודות מסוכסכות, לכן החליט רנן, כי בשפות שם בכלל אין מקום למשפטים ארוכים, לפתולים ולהשתלביות (pp. 19—21) ולאחדות גמורה של כל חלקי הפרזות ולדקדוק נכון בהתיחסיות המלות (pp. 20—21). הן במשנה ובתלמוד אין זכר למליצות והשאלות וגם בספרי חכמי ספרד נראה אחדות גמורה ודיוק נכון. על כל הענינים האלה עוד נשוב לדבר, כי החסרונות שמצא רנן בשפת תנ"ך עוד ימצאו אמנם פחות או יותר גם בספרי מליצינו וחכמי ימי הבינים עד היום הזה, אך מטעמים אחרים, אשר נבררם במקומם. לפי שעה הראינו, כמדמנו, למדי, כי אין לחשוב את החסרונות האלה לעקרים בשפות שם ושפת עבר בינותן.

לכן, תחת לטפל בהכללות ובמגמות בלתי נוסדות, הננו להביא בזה את ההבדלים הפרטים בין שפות שם והודו-אירופה, הבדלים, אשר נראם עין בעין, כפי אשר יביאם החכם הובלק, על פי החוקרים המפארים ויטני ושלייכר : א) „טרם היו הלשונות (les idiomes) השמניות לשפות שונות זו מזו במספר כזה, — אומר שלייכר, — לא רכשה לה עוד השטה השמית לשרשים, אשר היה אפשר לתת להם איזה תבנית הברתית (sonore) שתהיה. היא (כלומר שטת שפות שם) שונה בתכלית מהשטה ההודו-האירופית. מובן השרש יחבר פשוט אל האותיות (טרם עוד יש תנועות תחתיהן) ; רק בהתאחד עמהן התנועות, רק אז תבדלנה בהתיחסיותיהן מהמובן הכללי. כן, למשל, משלש האותיות קטל יבנה השרש העברי „קָטַל" הערבי „קַטַלַא" „הוא

הרג״ ומזה קוטילא „היא נהרג״, העברי הקטיל „הבריה להרוג״, הערבי מקטולון „הרוג״. אולם אחרת היא לגמרה בשטה ההודו-האירופית, שבה יחבר המובן אל הברה מְבֻטְאָה בשלמות. — ב) „השרש השמי יוכל לקבל את כל התנועות העצמיות, למען שנות את מובנו. בשרש ההודו-האירופי, להפך, תמצא תנועה (אות הקול) שהיא מיוחדת לו, שהיא אורגנית, אות הקול יסודית. אין ספק, כי במלה הסנסקריטית וכו׳ וכו׳, אולם בכלל אות הקול יסודית ישנה במציאות. אות הקול האורגנית של השרש ההודי-האירופי לא תוכל מלבד זאת להשתנות במקרה לאיזה אות קול אחרת, כי אם על פי החקים אשר הכיר וקבע הנתוח הלינגביסטי (מה שאין כן בשרשי שפות-שם). — ג) „השרש השמי הוא בעל שלש אותיות: קטל, כתב, דבר; מוצאו בלי כל ספק מתמונות יותר פשוטות, אולם סוף סוף הן נעמידהו על שלש אותיות. לעמת זאת השרש ההודו-האירופי הוא הרבה יתר הפשי בתבניותיו, כאשר יוכיח, למשל, השרש i „הלך״, su „שפך״; ותמיד הוא בן הברה אחת. להשטה השמית אין יותר משלש יחסים [שמהם נשאר זכר רק בערבית] ושני זמנים [עבר ועתיד; הבינוני הוא מאחר ובנוי ע״י שם ומלת הגוף: „הכותב״ der Schreiber, „אני כותב״ ich schreibe], להשטה ההודו-האירופית יש שמונה יחסים וששה זמנים למצער (עין למטה גם pp. 261—262)״. אחרי כן מביא הובלק את יתרון הפרפיכסים (תוספות לפני השרש) ואינפיכסים (תוספות באמצעו), כאשר הבאנו למעלה ע״פ שלייכר, שלגל ופרידריך מילר ומוסיף ע״פ ויטני (Witney) „אך גבוב תוספות על תוספות, בנין תבניות מְהֻוּוֹת מתבניות מהוות (למשל: dare — נתון, da-tum — נִתָּן; da-tu-rus — צריך להנתן), כמו זה נחשבו להן; מזאת תוצאות לחסר כל קולורית וגונים (uniformité) של כל שפות שם״. — „בנית הפעל השמני שונה בהחלט מאותה של הפעל ההודו-האירופי. בנוכח ונסתר יחלק הראשון בין מין זכר ומין נקבה (של הנושא): קטלת „היא הרגה״, קטלה „הוא הרג״ (בעברית: קטל, קטלה); אבל אין הדבר כן בשפות הודו-אירופה; בסנסקריטית: bharati „הוא נושא, היא נושאה״. — „ההבדל המחלט (antithèse) שבין עבר, הוה (בינוני), עתיד, שהוא כל כך נכבד, כל כך יסודי בשפות ההודו-האירופיות, לא ימצא בשמניות: בה אין יותר משני זמנים, האחד למושג מעשה בלתי נשלם, השני למושג מעשה נשלם״ (La linguistique, pp. 208—211). על כל ההבדלים האלה יש עוד להוסיף את חסר מלות היחס מקשרות אל הפעלים (למשל מן schreiben = abschreiben, zuschreiben, vorschreiben, einschreiben, aufschreiben), חסרון אשר יוכל להחשב לאחד מהיותר רבי הערך (עין שם p. 290).

והנה את תכונת הקונסוננטים השמנים, שמהם יתהוה שרש בלי עזרת תנועות באר בדיוק היותר אפשרי ובקצור היותר נמרץ מיסד

שטת הלינגביסטיקה הנז׳ פראנין בוּפּ [1]) בדבריו אלה: „שרש שמני בלתי מבוטא הוא, יען כי כאשר רק נוסיף לו תנועות, הננו נוטים כבר אל תבנית מיוחדת של הדקדוק ואין עוד לפנינו עצמיות פשוטה של השרש, העומד למעלה מכל דקדוק“. הדברים האלה כוללים בקרבם גם את ההבדל השני, כי „השרש השמני יוכל לקבל את כל התנועות העצמיות, למען שנות את מובנו׳ והוא יוכל להחשב למעלה לשפתנו, כמו גם את תוספת פרפיכסים ואינפיכסים, ושני היתרונות האלה יכלו להעשיר את שפתנו הרבה, לו נמצאו משתמשים בהם כראוי, כאשר נוכיח עוד בפרק השני. אך בכלל תכונת הקונסוננטים הנז׳ מסתמנת רק ע״י ההחלטה, כי סוף סוף נוכל להעמיד את השרש העברי על שלש האותיות. ובנוגע להחלטה גודשים רב חכמי הלשון את הסאה. למשל החכם הגדול פֿרידריך מילר יחשוב את השרש בן השלש כל כך לקבוע, אף כי יודע הוא את מוצאו משרש בן שתים, עד כי יחליט שהמלה „אֵם“ מקצרת היא מן אִמֵּם (אוממו״ בערבית) והמלה „את״ מן אוֹת aivath) בכנוים: אותי, אותך, אותו) [2]). אולם הבלשן העברי המפורסם מר יהושע שטיינברג הכה כבר על קדקד כל המחליטים, „כי היה לשפה לפני היותה חמר היולי משלש השרשים“, ומראה כמה התאמצות ודחוק יש בהחלטות, כי קום, קמתי, הקים, באית תמורת קוּם, קוֹמְתִי, הֵקִים, או שָׂדֵי, שָׂדְךָ תמורת — שְׂדֵהִי, שְׂדֵהְךָ וכאלה; הוא מוכיח בראיות ברורות כי מתחלה היו המלים העבריות גם הן בנות שתי אותיות, ורבות מן הנבנות בימי „ראשית בכורי השפה“ נשארו כך עד היום, למשל: אם, אב, בן, אח, גן, הר, עץ, שור, דג וכאלה [3]). אחרי כן הוא מראה בדעת ובכשרון, איך התהוו שרשים בני שלש אותיות מבני שתים, ובני ארבע מבני שלש [4]), ולא עוד, כי גם יראה שרשים אחדים בני אות אחת, כמעט ממש כמו i „הלך“ בהודו-אירופית, רק בתוספת ה׳ לסמן התנועה, למשל: מה, זה, פה, שה, כה [5]). אם כן ההבדל הזה יסודו רק בדמיון ומוצאו מהמגמה להכליל. ובכלל הבדלים כאלה אינם נכבדים, כי אם להכמי הלשון האמתים או לחקרנים לתכלית ידועה, אבל לא להלשון המדברת או הספרותית.

[1]) ראה דבריו במקורם: Vergleichende Gramm. etc. I, 199: Eine semitische Wurzel ist unaussprechbar, weil man, indem man ihr Vocale gibt, sich schon zu einer speciellen grammatischen Form hinneigt, und nicht mehr blosses Eigenthum der über alle Grammatik erhabenen Wurzel vor sich hat.

[2]) Einleitung in die Sprachwissenschaft, p. 106—107, 171.

[3]) מערכי־לשון־עבר (ווילנה, תרמ״ה) הקדמה, צד VI—VII.

[4]) שם VII—X גם בגוף־הספר pp. 20—23.

[5]) שם p. 20.

עוד בחות נכבד לשפת עבר החדשה ולשפת עבר החיה בספרות והשואפת לקום לתחיה גם כרבור, חסר היחסים (Fälle, Casus). רק בשפות יון ורומה המתות ובאשכנזית ושפות כלביות חיות אחדות נשארו עוד היחסים, אך ביתר השפות החדשות, וביחוד ברומניות, אין להם כמעט גם זכר ועל מקומם באו מלות היחס: במקום גניטיב תבא בצרפתית de, באנגלית of, במקום דאטיב à, to. וכאלה. השפות שיש להן יחסים תכנינה בשם סינטיטיות ושאין להן יחסים אנאליטיות [1]), ואנחנו רואים, כי כל השפות מתאמצות לאַבד את היחסים, מקצתם או כלם. ברוב השפות יחסרו כבר האַבלטיב והלוקאטיב וכן רואים אנחנו, כי שפת יון החדשה היא, להפך מאמה היונית העתיקה, שפה אנאליטית [2]). לכן לא לפלא אף לא להסרון יחָשב חסר יחסים בעברית שבה באים במקומם מלות היחס בְּ—, לְ—, אֶל, אֶת. ראוי לשום לב, כי גם הסמיכות, הבאה בעברית במקום גניטיב, מפנה לאט לאט מקום להמלה „של" (ד, די, de בתלמוד). הן אמנם הלינגביסטים חושבים את חסר הקאזוסים ל„מפלה לינגביסטית", אולם לא הסוחרים הכותבים צרפתית ואנגלית אף לא העם המדבר בהן מרגישים את „מפלת" שפתם זאת, וכמעט נוכל לאמר, כי יותר שיש בשפות החסר הזה הן יותר חיות ורעננות וכבן להשפה העברית לעברים ולא לחוקרים אינם נכבדים היחסים כליל וכליל. כן אחת היא לשפתנו, אם היה זמן הוה בשפת שם הקדומה, או לא. אנחנו משתמשים על צד היותר טוב בהבינוני המצורף ממלות הגוף עם השם (אני כותב) כמו האשכנזי והצרפתי בהפרֶזֶנס הקדום והאוריגינלי, אשר גם הוא התהוה בזמן מן הזמנים ממלה מיוחדת שהתקצרה והתכוצה, עד כי היתה רק לתוספת, שאין לה בפני עצמה כל מובן מיוחד. אחת היא גם לשפתנו, אם היתה לה אפשרות לגבב תוספות על תוספות בזמן קדום. בימינו אלה הננו רואים, כי מהשם „רוח" התהוה שם התאר „רוחני" וממנו מלה מפשטה „רוח-ני-ות" ע"י גבוב תוספת חדשה „ות" על הראשונה „ני", ממש כמו באשכנזית: Geist, Geist-lich, Geist-lich-keit.

נשאר לנו עוד לענות על טענות „אנשי המעשה" והכמי אשכנז הידועים: אך ראשונה ראוי להעיר, כי כרבן מיכדות גם הטענות האלה על ראיות פרטיות, שמהן דנים על הכלל. שפת עבר מתה היא, לפי דבריהם, יען כי המיתה נוהגת גם בשפות כמו בבעלי חיים, ולכן עליה לפנות מקום להשפות החיות. על פי רוב נובעת הטענה הזאת רק מאי-ידיעת שפתנו, או מאי-התרגלות לכתב בה, אך באמת אין כל יסוד לטענה כזאת. הן רואים אנחנו, כי שפות רבות ושונות מתקימות זה שנות אלפים בשנוים מעט או הרבה, כמו שפת סינה וערב, שפות הודו

[1]) הוּבֶלַק pp. 324—326, גם p. 433.

[2]) שם p. 301.

(הינדוסטני) ויון (רומאית) החדשות והן גם שפת עבר לא נחנטה ולא התאבנה, כי אינה דומה שפת ישעיהו לשפת המשנה, והאחרונה לשפת „מורה נבוכים" וזו לשפת בן-יהודה!

שפת עבר שפת שם היא, יטענו, ולכן אין יקית, כי תתאזרח גם באירופה וכי בה תתפתח ספרות אירופית במלא המובן. „נטע זר הוא, יאמרו, ולכן אין תקוה, כי יכה שרש למטה ונשא פרי למעלה..." אולם הן אנחנו רואים כעת, כי גם שפת הפינים, שפה אשר עוד לא עברה את התקופה הלינגביסטית השניה, מתנערת גם היא בימינו, וספרות נכבדה ברא לו העם אשר זה לא כבר לפרא נחשב... ביותר יש להראות להטוענים האלה על השפה המאדיארית, שהיא ממשפחה אחת עם שפת הפינים והתוגרמים, ובכל זאת ספרותה הנכבדה והאירופית מושכת עליה כעת את עיני כל עמי אירופה, השפה הברברית הזאת, אשר לפי דברי הכם אחד, „למעלה מכל ספק, כי בעוד עדנים תמות, למרות הזכיות והמעלות שיעניקו לה תנאי המדינה ביד נדיבה" (הובלק, p. 136) היה בפיות רבבות, מתעשרת ומתפתחת משנה לשנה, מבלי שום לב לנבואת החכם ההוא, רק יען כי העם מחזיק בה בכל עז ולא יחפץ לעזבה בעד כל הון, גם בעד שפת אשכנז הנעימה, המשכללת והמקבלת. ואנחנו היהודים הן החזקנו גם אנו בשפתנו באירופה באלף ושמונה מאות שנה, בשעה שגם עקבות המאדיארים לא נודעו בה; האמנם נעזבנה כעת? האמנם בני „עם עולם" מסורים אל אחד מקניניהם הלאמים היותר נכבדים, אל השפה „הכורכת ראשיתנו ואחריתנו", אל השפה, שבה תמצאנה התעודות היותר נכבדות וקדמוניות לישראל ולכל העמים הנאורים, פחות מאשר האונגרים אל שפתם, אשר לפני המאה שתים העשרה אין בה אף זכר לספרות כל שהיא? האמנם אחרי אשר שפתנו לותתנו בדרך מלאה התהתים עד היום, נשליכנה כיום ככלי אין חפץ בו?!

כמעט למותר נחשוב לענות על דברי האומרים, כי „השפה העברית היא ללא צרך וללא תעלת". הננו רואים, כי גם העמים שאינם עומדים ברשות עצמם, שאינם חיים חיי מדינה גמורים, אם רק שפה היסטורית להם, משתדלים, כי לא תשכח ולא תאבד, ומרחיבים ומעשירים את ספריותיהם הלאמיות ככל אשר ביכלתם. עדים הם לא רק האונגרים, כי אם גם הביהמים, הנורבגים, הפינים ועוד. השפה, שפת התורה, קשרה אותנו תמיד „בעבותות זהב" איש אל אחיו: בה יכלנו ונוכל ליקר את אחינו, — זה החלק הראשי והיותר נחוץ בספרות, — מבלי כל פחד, פן יהיו דברינו לכלי חפץ בידי אויבינו: בה נוכל לנחם את אחינו בעת צרה בכל מקום שהם, כי סוף סוף לכל ישראל יש חלק בה. — ואמנם ימים רבים היתה לשפה כללית לכל בני עמנו. מי קרא כעת את ספרי פילון, אשר כתב יונית, ומי קרא ערבית את „כוזרי", „מורה נבוכים" ו„חובות הלבבות", לולא נמצאו בידינו בתרגום

עברי? ובכלל כל החפץ להכיר את רוח היהדות בהתפתחותו בלתי הנפסקת יכל להכירו אך ורק בספרים הכתובים בשפתה ההיסטורית, ולכן גם ההתפתחות המשתלשלת, אשר יחפוץ להמשיכה בעתיד, צריכה גם היא להוסד על כל מה שקדם לה בשפה ההיא, למען לא תפרד החבילה ולא תפסק השלשלת. [1])

אולם, למה לנו החקירות? הלא ספרות נכבדה בשפת עבר ישנה ולא תמול נוצרה, ולכן אין ספק, כי מועלת ונחוצה היא. — חק הוא, כי לכל דבר שאינו מביא כל תועלת וגם אין סבה למציאותו אין קיום נכון, וכבר הורה הזקן הגל את החק ההיסטורי: Was wirklich ist, das ist vernünftig (כל נמצא הוא מושכל). לולא היתה השפה העברית דבר נחוץ לישראל, אשר העדרו מנוע גם אחרי חדלה מהיות מדברת ושלטת בארץ ישראל, כי אז לא היתה לה תקומה במשך אלפים שנה, מהיום שקם המתפלסף היהודי האלכסנדרוני הראשון ארסטובלוס (בימי תלמי פילומטר) ויכתוב יונית את הספר הראשון הנוגע ליהודים וליהדות. ומאז ועד היום, למרות כל החכמים הרבים שכתבו את ספריהם בשפות מדינותיהם, שפת עבר חיה ומתקימת בספרות, ואף ספרי החכמים שנכתבו לועזית, השתמרו עד היום רק הודות לתרגמניהם העברים ומי יודע, אולי יבא יום וקוראי „דברי ימי ישראל“ ירבו על קוראי „געשיכטע דער יודען“! . . .

כעת נשים עין על התפתחות ספרותנו בשנים האחרונות ונראה, היעמדו דברי החושבים את כל התנועה החדשה רבת הפעלים „לדבר זמני אשר יחלוף עד מהרה מבלי השאר אחריו דבר קים לדורות“ או לא. — לא נרבה דברים על הספרות העברית עד שנות הששים; מלבד אנשי המדע המעטים כר"נ קרוכמל, שי"ר, שד"ל ועוד אחדים, וסופרים יחידי סגלה כרמ"א גינצבורג ור"י אֶרטר, כמעט אין שוה לדבר על הספרות בימים ההם. — אז היתה הספרות רק שעשועי ילדים גדולים עם קטנים, ספרות מלמדים, המתחרים זה את זה בידיעתם על פה את כל מליצות תנ"ך וביכלתם להציגן תכיפות זו אחר זו, אף אם אין כל יחס וחבור ביניהן, ספרות התנים הסמוכים על שלחן הותניהם, אשר הראו לעין כל את חריפותם הנפלאה להשתמש במליצות כה"ק למובנים הנחוצים להם באותה שעה, ספרות בטלנים מחזירים על פתח כל עשיר וכופים „לחתום“ על ספריהם: באחת „נחום“ בספור „האבות והבנים“ לרש"י אברמוביץ, עם מליצותיו ושיריו הרקים, ארכיולוגיותיו והקרנותיו וכל תחלובותיו המעוררות צחוק וגעל יחד, הוא תמונה פוטוגרפית מרוב הסופרים העברים עד שנות הששים ומעלה . . . רק בשנות הששים

---

[1]) על ערך שפת-עבר עי' ביתר פרטיות בספר „שפה לנאמנים“ לרש"י פין ובמחברת Die Bedeutung der hebr. Sprache für das Judenthum (Berlin, 1877) להד"ר פוכס.

והשבעים נבראה בשפתנו ספרות נכבדה בערך, ספרות היה במלא המובן, אף כי גם חסרונותיה לא מעטים היו. שנות הששים והשבעים היו לסופרינו Sturm- u. Drangperiode בתמונה זעירה. סופרינו יצאו אז מעט מחוגם הצר, התבוננו אל כל הנעשה באירופה ויראו, כי ערומים הם בני עמם, ויכירו את הכבלים אשר על ידיהם ורגליהם, ויתחמן לבבם ויתעוררו ויתגעשו, ומבלי השתכלות עמוקה וחודרת, מאין יכלת לתת להשכל את הממשלה על הרגש והמאויים, תלו את כל החסרונות בסבה הכי נראה, בסבה היותר קרובה ונודעה, באבק ימי הבינים אשר כסה את היהדות ואשר דבק בה עוד מימי התלמוד עד ימי הרבנים האחרונים. — לכן דרשו אז בחזקה תקינים בדת וריפורמות בחיים, שנוים בחנוך ו„השכלה", כמו כל הדברים האלה אינם נעשים לאט לאט על פי ההכרה וכפי דרישת השתלשלות ההתפתחות, כמו כל אלה אינם תלוים במצב העם הסוציאלי והאֶקונומי, וכמו גם שכחו, כי יהודי גרמניה, צרפת איטליה ובריטניה כאשר אך הוטב מצבם במדינה, במעט „השליכו את הילד עם מי-הרחצה" וכל מסורת, מנהג ודין לא עמדו לשטן על דרכם. — סופרינו ברכם כמו גם שכחו, כי לא כל התקונים בחיי העם תלוים ב„שלחן הערוך" ולא רק בידי הרבנים טוב עמם ואשרו, ויתמרמרו, כמו לו היתה ממלכה מיוחדת לנו, ואם רק רועי העם ומאַשריו ידאגו לטובתו, אז יכוננו כל טוב ועל נקלה. — ולעמת זאת גם הרבנים מצדם לא השתדלו לעשות למען העם אף מעט וגם לתלונות הסופרים היה יסוד, ובכן רבתה המחלוקת, אשר אולי ממנה, יותר מאשר מסבות אחרות, תוצאות למצב הספרות העברית מאז ועד היום. כאשר בזו הסופרים להרבנים ויתלו בהם את כל האשמות, כן שטמו האחרונים את הראשונים, דבר אשר לא היה כמהו בישראל: הן מאז ומעולם מחזיקי הספרות העברית ומרחיביה היו הרבנים וכל „תופשי התורה", ובתקופה הספרדית הלא היו התורה, החכמה וספרות ישראל לאחת בידי חכמינו. — אולם סופרינו החדשים, בצאתם בעקבות סופרי אירופה, החלו להכיר. כי הגיעה העת להבדיל בין קדש לחול ולהתאים את הדת אל החיים ולא להפך, והרבנים לא הפצו לותר משלהם מאומה, ובכן לא מצאו הסופרים טוב לפניהם מאשר להבזות את הרבנים בעיני העם, וילחמו לפעמים הרבה יתר עם הנושא מאשר עם הנשוא; ולכן התלקחה המלחמה ותשים שמות בשתי המחנות גם יחד, כי הרבנים מדדו גם הם להסופרים באותה מדה ויסיתו את ההמון לרדוף ולשנוא את „המשכילים" יהסופרים, גם את „ההשכלה" והספרים, עד כי רבתה המשטמה גם בין הסופרים וההמון אשר מקרבו יצאו: הראשונים בזו להאחרונים ויקראו להם „מורדי אור", „עטלפים", „יושבי חשך וצלמות", והאחרונים שנאו את הראשונים מטיביהם תכלית שנאה ויכנום בשם „מפירי ברית", „אפיקורסים", „סופרים כופרים", הכל ככתוב על עמודי „המליץ", „השחר" ו„הלבנון" בימים ההם.

בשנות השבעים ראינו שנוים לטובה בספרי איש הרוח הנעלה פרץ בן-משה סמולנסקין. הוא ידע את חסרונות היהדות הנכחית, אבל הכיר, כי לא בעקריה המוצקים והטהורים הם תלוים. — הוא חפץ לעשות שלום בין כל המפלגות, בהראותו על יתרונות היהדות הטהורה, על המדות הטובות שנשארו למורשה להעם, כמו גם על מגרעותיה, על הטיה התפל אשר דבק בה מסבות שונות. — בהרימו את דגל הלאמיות בלתי הקיצונית ובלתי התלויה באמונות ודעות דתיות מצד אחד ובהשכלה ובערות מצד שני, בקראו לכל המפלגות להשתתף מבלי הבדל בכל הנוגע לקיום היהדות ותחית הלאם, בהלחמו נגד ההתפרדות ונגד הרעיון, כי כל יהודי שיך פחות ללאמו מאשר לארץ מגוריו, היה האיש המצוין הזה הראשון, אשר קדם את אחדות ישראל ואשר קרב עצם אל עצם וחלק נכבד יש לו בלי תפונה בההתקרבות שמתקרבים כעת ביותר חבה יהודי ארצות המערב אל יהודי רוסיה ופולניה ובההשתתפות שמשתתפים כעת ברעיון הישוב מרבנים אורתודוכסים עד רותשילד וקולונל גולדשמיד. המקרים הרעים, אשר סמולנסקין חזה אותם מראש כחכם עדיף מנביא, הועילו גם הם הרבה, כי תתפשטנה דעותיו הנכונות, והודות לכל אלה ותיצאותיהם: רעיון הלאמיות בכלל ורעיון הישוב, תחית הלאם ותחית השפה בפרט, היתה הספרות העברית בשנים האחרונות כמעט לספרות הגוי כלו. — פה בספרותנו אין כל יהודים פולנים, ליטאים, אשכנזים, ספרדים, חסידים, מתנגדים, משכילים, מתקנים, מתבוללים ועוד ועוד, כי אם יהודים כותבים עברית, חובבים את שפתנו ומסורים לספרותנו בכל לבם ונפשם. איש ישמע שפת רעהו ויענהו בכתבו ובלשונו מרחוק. תקוה גדולה נשקפת לנו, כי יבא יום והספרות העברית תהיה לספרות עם, לספרות אחת מאחדת ומרתקת את כל מפלגות ישראל בכל ארצות פזוריו ונדודיו ותחד בין הספריות הכי נכבדות, אם רק ידעו סופרינו לכון את השעה, אם ידאגו בעד עמם, ההמון הפשוט, ויחדלו מבזות להאדוקים, אשר אולי עליהם נשענת היהדות הרבה יותר מאשר על הסופרים עצמם. — ואמנם לשמחתנו נראה בתוצאות החדשות של „בן אביגדור", „אחיאסף" וגם של יעבץ וברוב המאספים החדשים שאיפה אמתית לצרף ולזקק את ספרותנו, לתקנה ולפארה בכל. להרחיבה, להעשירה ולרומם את ערכה, באחת להכשירה לספרות הלאם, לבל תשען עוד רק על „השכלים הבודדות", על הידענים „אחד בעיר ושנים במדינה", ותהי לאט לאט לספרות הלאם כלו לכל מפלגותיו, לקנין לאמי מחויב מצד עצמו. ספרים טובים ונכבדים יוצאים בימים האלה במספר לא-מעט בתוצאות שניות ושלישיות, אשר כמעט לא היה זכר להן לפני עשר שנים, הן כעת חזון לא יקר. הנה יוצאים ספרי סמולנסקין בתוצאה חדשה, הספר „דור דור ודורשיו" נדפס ונמכר מחדש, הנה שירי ר' יהודה הלוי, ר' האי, דונש ואבן עזרא יוצאים בתכלית ההדור

ונמכרים לאלפים; דניאל דירונדה, אפרים קוה, כארבעים „ספרי אגורה" נמכרים במחיר קטן וההמון לא רק קורא, כי אם גם קונה אותם. ספרי פדגוגיה יוצאים בתוצאות תכופות, וכן גם מאספים שונים. — והשפה העברית? — די לקרא „פרור" אחד של „אחד העם", „דוגמה מספר המלים" של טביוב, מאמר ראשי אחד של בן-יהודה, מראה מעין „ראש השנה לאילנות" של יעבץ, ציור אחד מעין „אילני סרק" של ברדיצבסקי, למען הוכח, עד כמה התרחבה והתפשטה שפתנו, עד כמה התקדם הסגנון העברי, עד כמה התעשר במלות ובמבטאים, עד כמה התדקדק והתעדן גם יחד. ואת כל אלה לא נוכל להשוב לדבר זמני, למקרה, אשר דבר לא קדמהו ודבר לא יבא אחריו.

אחרי הרעש קול דממה דקה ובה כח נסתר ונעלם, אשר כל יכל... הרעש אשר בימינו הוא רק מאשר קרבו העצמות עצם אל עצם, — ויקם על רגליו חיל רב ועצום מאד.. העקר להשתמש בשעת הכשר, למהר מעשינו, כי מי יודע, מתי נמצא עת מכשרת לתקונים בספרות בכלל, וביחוד עת שבה תהי אפשרות להחיות את שפתנו המתה עתיקת הימים ולעשותה לשפה חיה במלא המובן?!...

למעלה הוכחנו, כי אין „תכונות עקריות" מצינות את יתרון השפות הארִיות על שפתנו; אבל מי זה יבער להחליט, כי אוצר המלים והמבטאים של שפתנו, באשר הוא כעת, יגיע לאותו של שפת אשכנז או צרפת למשל? — מי יוכל לבלי להודות כי בשפתנו כמו שהיא מרגיש חסר-מלים ומבטאים, שיוכלו לתת ציור נאמן מכל הסובבנו והמקיפנו ומכל הנעשה בקרב האדם פנימה, למען יוכל הסופר לבטא את הגיונותיו במלואם ולתאר על הגליון את הרשמים הדקים שתתקבצו והתכנסו במוחו ע"י התבוננות יתרה והדור עצום אל כל מראות עיניו והרגשות נפשו? מלבד חסר מלים יש עוד חסרונות שונים בשפתנו, אשר הראה עליהם רנן ואחרים, למשל מליצות מגשימות או חסרות מובן, שגיאות הדקדוק, חסר מבטאים, וגם ראוי לשום לב להסרונות הספרות, המשתלבים עם חסרונות השפה, למשל עניות הספרות היפה והספרות המדעית, ועל כל אלה נדבר באריכות בספרנו זה. — בשנים האחרונות נכתבו מאמרים מיוחדים במספר לא מעט, שמטרתם לבנות מלים חדשות ועוד יותר לחשוף כללים חדשים לבנין מלים ותבניות ולקבוע מלים מצויות בתנ"ך ובתלמוד להוראות מחדשות, ובזאת הצטינו ביחוד מר בן-יהודה, מר יעבץ ועוזריהם. את החקירות האלה הננו מציעים לכנות בשם „פילולוגיה שמושית", וזוהי באמת חקירה מיוחדת לנו, באשר גם שפתנו יחידה היא במינה, בתור עומדת באמצע בין השפות המתות והחיות. מוזר יהיה השם „פילולוגיה שמושית" בעיני החכמים; אולם נקוה, כי זרותו תתמעט, אם נזכיר, כי גם חכמי אירופה מבדילים הבדל גמור בין הפילולוגיה סתם, שהיא הכמה היסטורית

מטפלת בשפות הרבה, למען דעת ע"פ ספרויותיהן את התפתחות האנושיות בכל תקופה ועדן, למען קרא כתבי יד עתיקים, למען באר כתבות שונות. ובין הפילולוגיה הַמַּשְׁוָה (Comparative Philologie), שהיא חכמה טבעית, מטפלת בלשון בכלל, בטבע השפה (מכס מילר, Vorlesungen etc. ח"א 21—19). ובכן יהיה גם הבדל בין הפילולוגיה השמושית ובין הפילולוגיה סתם. — להראשונה נכבדות שתי מלים מקטנות בתלמוד או מלה במשקל חדש, מאשר הוכחת המוצא היוני של אלף מלים מצויות במדרשים. כמובן כל מיני חקירות הלשון יוכלו להיות לנו לעזר, בהראותם על ההתהוות הטבעית של המלים, על הסתעפות השרשים, על המשקלים השונים, על מוצא המלות ופרושן האמתי ועל הוראת מלים שונות בכל שפות שם. הפילולוגיה השמושית תשתמש בחמר הרב לצרך החיים, לצרך הכותבים והמדברים עברית, ובכן חקירה נכבדה ונחוצה היא בפני עצמה. העבודה רבה ונכבדה ולא לאיש אחד היא, אולם רב לנו רב, אם נזכה להורות דרך בחכמה הזאת בסדר ובשטה ולקדם את חקירת הלשון לתכלית יותר נכבדה מאשר למען הראות בקיאות בשפות יון ורומה או השערות חריפות ומחדדות, לתכלית תחית השפה העתיקה, אשר שנים אין מספר הביעה את רוח עמנו, קלטה את תורתו ואת חכמתו, את כל היקר והחביב לנו; מאשרים נהיה, אם נזכה לראות את שפתנו וגם את ספרותה, חלקה היותר נכבד, שגם לו נאציל פרק-רב הכמות, מתקנה ומשכללה, עשירה ונהדרה ככל שפה אירופית, ואז אולי יהיה לה גם יתרון על השפות החדשות בקסם ארץ הקדם, השפוך עליה מימי קדם!

ב.

מְקוֹרוֹת נֶאֱמָנִים לְהַרְחָבַת הַשָּׂפָה.

... „קצרה מאד השפה העבריה להביע בה את כל אשר ירחש לבבנו. שפה אשך מלותיה ספורות ותיבותיה מעטות, ומאד מאד ירגיש את החסרון הזה האיש הכותב ספורים בשפת עבר: הן מלה אחת תצין לנו לפעמים תכונה שלמה, והמלה הזאת או גם המושג ההוא אין בשפה ההיא!...” ככה יאמר מספרנו הנודע ר"א ברודס (בהקדמתו לאספת ספוריו, הנקובה בשם „זקנים עם נערים”). ... „כמה יגיעות יגע אני עד שאעל על זכרוני את המלה הדרושה לחפצי והמצויה בתנ"ך, וכמה אני מתעמל לברא מלים שאינן מצויות כל עקר באוצרות שרשינו! — כמה הרהורים יפים ורעיונות טובים אני מקבר בלבי, מפני שאין לי כלי-מלות להלבישם וכמה מבטאים המלאים זיו בשפה חיה, יהפכו הודם למשחית, בצאתם מפי עטי רצוצים וכתותים ולבושים בגדי הרוגים!” כה יקרא אחד מטובי סופרינו, מר טביוב (פרדס .112, I).

גם הד״ר ש. רובין, החכם והחוקר המפאר, המצטין גם בסגנונו הנחמד והעשיר, מתאונן על שפתנו, כי „עשירה היא בניבים מגשימים מצירים משכיות מליצות ועניה בדבורים מפשטים ובמבטאים מצינים רעיונים ערומים בלי לבוש מליצה וחסרה מלות מפשטות, הנהוצות לחקירה והגיון״ (חקר אלוה עם תורת האדם, הקדמה, LIX — LX).

ובכן רואים אנחנו, כי גם המספרים, גם הפיבליציסטים, גם החכמים והחוקרים מתאוננים על חסר המלים בשפתנו. ואמנם הכותב עברית, באיזה מקצוע ספרותי שיהיה, ירגיש לא רק חסר מושגים מפשטים ותארים שונים, כי אם גם חסר מלות הדבר, מצינות עצמים נפרדים וכלים ומכונות, שלא נמצאו בימי קדם כליל או שלא ימצאו להם שמות במקרא ובתלמוד ע״פ מקרה. ומלבד זאת הן יסוד התקדמות השפות הוא התרחבות המושגים והתדקותם, הכללת מובנים שונים בשם אחד והתחלקות מושגי מלה אחת לפנים למלות רבות נפרדות ומיוחדות וקדמה כזאת תוכל למצא לה מקום רק בשפה ספרותית ומדברת כאחת. לדאבוננו לא עמלו סופרינו כליל להרחיב את שפתנו כפי יכלתם, ויסכינו לתרגם את כל המלים החסרות רק בדרך עקלתון ע״י מליצות מפשטות או עוד יותר פשוט, להבליען בנעימה... כלנו יודעים, עד כמה מתעקלים סופרינו בבואם לתרגם עברית את המלים: Teller, Chocolate, Comptoir, Weste, Aermelleibchen, Frauenunterrock, blond, kitzeln etc. הנוכל, למשל, להסתפק בתרגום „עסים אגוזי פרך״ להוראת המלה Chocotale, כמו שעושה בלשננו המפרסם יהושע שטיינברג במלונו הרוסי-האשכנזי-העברי ? — שכספיר שם בפי שילוק את הפרזה: If you tiekle us, do wenst laugh ?[1] ומר יעבין יתרגמנה: „ואם נעצור משחוק בהביאכם אותנו לידי גהוך״ (הארין, 91, II) — ובכן ארבע המלים האחרונות הן תרגום המלה: kitzeln ! ... אך ישנן מלים, אשר לא נוכל לתרגמן גם בדרך עקלתון, גם בארבע מלים, גם שלא כראוי, למשל: שמות החיות, העופות, הדגים והצמחים, שמות מכונות וכלים שונים, טרמינים מלאכותים, מלות ההגיון וניבים מפשטים. החסרון הזה הוא אולי באמת אחת הסבות, כי בעברית אין ספרי מדע במספר רב, כאשר עוד נבאר.

אולם נחקור נא, איך התעשרו השפות החיות באירופה, אשר כידוע, לפני מאתים שנה היו גם הן עניות מאד. אך קודם כל נעיר על הדבר הגלוי והמפרסם לכל חכמי הלשון בזמן האחרון: כי מספר אחד לכל השרשים העקרים שבכל השפות השונות בשתי משפחות השפות היותר מפתחות, כלומר בכל שפות שם והודו-אירופה. ובכן שפת אשכנז בעלת חצי מיליון מלות ושפת עבר בעלת שמונת אלפים מלות — מספר אחד לשרשיהן העקרים, שהחוקרים החדשים העמידום רק

---

[1]) Shakespeare, Dick's ed., 1893, p. 690.

על ארבע או חמש מאות ולא יותר [1]). מהשרשים המעטים התהוו כל המלות הרבות; החכם מכס מילר מראה, איך התהוו ויסתעפו מהשרש spec יותר ממאתים מלים, שלכל אחת מהן מובן מיוחד ונבדל היטב [2]). ואמנם גם בסקירה הראשונה יכיר כל מתבונן, כי, למשל, המלות האשכנזיות: Wissen, Wissenschaft, Gewissen, gewiss, unwissend, Unwissenheit, Weise, Weisheit, Weiser (einer Uhr), weisen, Weisung, Beweis, beweisen, Erweis, erweisen, erweislich, abweisen, Abweisung, anweisen, Anweiser, Anweisung etc. כלן משרש אחד הסתעפו. כיצד? ע"פ השתלשלות או אֶבולוטיון לינגביסטית בדרך ההכרח והנחיצות לבטא את כל הרעיונות החדשים, אשר יתילדו במשך הזמן, בהתרבות הצרכים ומשאלות החיים ובהתרחב חוג המבט וההגיון של האדם הקדמוני לאט לאט; לולא ההשתלשלות הזאת היה מספר המלים מספר השרשים. גם בזמן יותר מאוחר, כאשר יקבעו כבר חקי הלשון הראשונים של איזה שפה, לא תפסק עוד השתלשלותה הלינגביסטית. אז תבנינה מהשרשים המעטים הנמצאים בכל שפה ע"פ חקי הלשון, דרכיה ומשקליה, מלים חדשות במספר רב, אשר גזע אחד להן ואחת תפרד מרעותה רק בשנוי עקרי (למשל: Weise—wissen), או בתוספת לפני השרש (Ge-wis-sen) או לאחריו (Wissen-schaft). — ההשתלשליות שתים הן למינן: השתלשלות המונית והשתלשלות ספרותית. על פי הראשונה תבנינה מלות פשוטות בעת הדבר לפי הנחיצות אשר ירגיש ההמון בדברו, ולפי חקי ההתחקות שלא מדעת תהי למלה חיה בפי כל העם. על פי השניה תבנינה מלות ספרותיות לפי הנחיצות, אשר ירגישו הסופרים בכתבם, וגם הן מתקבלות ומתפשטות, וכן תעשיר כל שפה אירופית עשר רב.

אך שתי ההשתלשליות גם יחד לא תספקנה גם להשפות הכי עשירות, כי יש דברים וכלים שונים אשר מוצאם מארץ אחרת, ולכן מסמנים הם באר היטב רק בשפת הארץ ההיא; ובכן נראה תמיד, כי שפות בנות משפחה אחת, בהיות העמים המדברים בהן קרובים זה לזה, שואלות מלות רבות, אשה מרעותה, ביחוד בשעה שמושג ידוע יצוין בשפה הקרובה ביתר עז ומריצות. אולם מלבד זאת נחוץ לכל חכמה סגנון מיוחד, כידוע, והספרות המדעית בכלל תדרוש מלים מיוחדות המסמנות כלים ועצמים, מושגים ומובנים מיוחדים, והן הן המלים המכנות בשם termini technici שתועלתם מרבה, ראשונה, יען הם נותנים יכלת לכל איש להבין, בכל שפה שיקרא, את מלות המדע, המיוחדות

---

[1]) הַשְׁוֵה דברי מכס מילר בספרו Vorlesungen, I, 223, 331 אל דברי רנן בספרו Hist. gén. des langues sémitiques, p. 140.

[2]) שם באריכות: Vorlesungen, pp. 215—220

לכל חכמה ידועה; ושנית, טרמין כזה, בקבלו הוראה מיוחדת, יכיל לעתים קרובות מובנים שלמים, ובלעדיו נאלצנו להטעים את דברינו במשפטים שלמים. מלות כמו אלה חסרות כמובן גם בשפות היותר עשירות; ומה תעשינה? תעזובנה לזמן מצער את הלאמיות היתרה, ותלכנה „לנוע״ על לשונות עובדי האלילים, על שפות יון ורומה המתות, ומהן תבהרנה מלים למכביר, וכן תְּסַמֵּנָּה כל שפות אירופה את מושגי המדע במלות דומות. אולם, אחרי קבלן את המלה היונית או הרומית תשובנה השפות ללאמיותן ותחלנה לשנות את תמונת המלה הזרה, כל שפה לפי רוחה וחקיה. למשל את תמונת המלה היונית: οἰκονομία שנתה השפה הרומית לפי רוחה בתמונת oeconomia, האשכנזית: Oeconomie, הצרפתית économie, האנגלית economy ועוד. מלים כאלה, בהכתבן על פי חקי כל שפה ושפה, תראינה לפעמים כמקוריות ואחרי אשר פשטו את צורתן הישנה ותלבשנה צורה חדשה, צורה לאמית תעשרנה את השפה ותתנה יכלת להמדבר או הכותב להאריך ברעיונות ולקצר בדברים, וזהו דבר רב-הערך מאין כמהו.

בדרך כל שפות אירופה עלינו להוליך גם את שפתנו, אם נחפוץ להרחיבה ולהחיותה באמת. גם בה מחויבים הסופרים לחדש מלים, גם עליה לקלט אל תוכה המון מלים מהשפות בנות משפחתה, משפות שם, ומהשפות בנות מחלקתה, משפות הודו-אירופה, מיפיפות יפת. הן אמנם דבר עקרי יחסר לה: השתלשלות המונית, באשר איננה חיה בדבר, אך תקותנו חזקה, כי גם החסרון הזה ימנה ברבות הימים, למצער בארץ ישראל; ולעמת זאת יש לשפתנו עוד מקור מלים שאין דוגמתו בשפות אירופה: המקרא, אשר הרבה מלים נשארו בו, שאין איש משתמש בהן, יען כי פרושן על הרב נעלם מהסופרים העברים, אך לא מחכמי הלשון. את המלים האלה צריכים לקבוע למושגים ידועים ואז נרכוש לשפתנו אוצר נחמד באמת, כאשר נבאר; ואוצר עוד יותר גדול לשפתנו הם: המשנה, התלמוד, המדרשים וכל ספרות ימי הבינים.

היוצא לנו מכל דברינו הוא, כי חסר המלים בעברית יוכל להמנות: על ידי קבלת מלים מהמקרא, שהוראתן נעלמה מההמון וידועה לחכמי הלשון, ובלבד שאחרי החקירה והדרישה, עם מי מהחכמים הצדק, תקבל המלה בהוראה קבועה מאת כל סופרינו. ע״י קבלת מלים מהמשנה, התלמוד והמדרשים וכל ספרות ימי הבינים, ובלבד ששרשיהן ימצאו בשפות שם ותמונתן תהי עברית. ע״י קבלת מלים משפת ערב ויתר שפות שם, ובלבד ששרשיהן יהיו מצוים גם בתנ״ך או בתלמוד ושתקבלנה בתמונה עברית. ע״י קבלת מלים משפות יון ורומה בטרנסקריפטיון עברית נכונה, כלומר בהעתק המלים והשמות הזרים באותיות ובתנועות עבריות ע״פ חקי לשוננו, ובלבד שהמלים הארויות תהיינה מקבלות ברוב שפות אירופה. ע״י בנין מלים מחדשות מעקרן מהשרשים הנמצאים במקרא ובתלמוד (ביחוד במשנה) ע״פ חקי שפת עבר ובתבנית משקליה.

א) מִלִּים נֶעֱלָמוֹת-הַהוֹרָאָה מֵהַמִּקְרָא.

כאשר יצא סופר אחד ב„השחר" (שנה י"א, צד 276—272) ויעיר, כי נחוץ לחדש מלים למען הרחב את השפה העברית, באמרו, כי „אם יקום בקדקד הכותב רעיון או מושג, אשר אין לו מלה בכל גבול-שפתנו, הלא נאלץ לנטות ולסוב, הרעיונים הראשונים יפלו, ויבחר באחרים, אשר ימצא להם שמות ומלים, אבל בזאת יחטיא מטרת מגמתו", כי „הכותב הוא יודע מרת-נפשו, הוא לבדו יודע, כמה רעיונים הפיל וכמה ניבים עזב למרות מטרת מגמתו" (שם p. 273). ע"ז ענה סמולנסקין (במאמרו „אחוה דעי אף אני", (שם pp. 276—279), כי „בתחלה עלינו לשום לב לכתבי-הקדש לדלות מהים הזה פנינים, אשר לא ראתה אותם עין עד כה, כי אמנם יש ויש מלים הרבה בכה"ק, אשר איש לא שם אליהן לבו והנה תהיינה כאבני-חן" (p. 278). ואמנם גם בדבריו אלה הראה סמולנסקין את מבטו החד ובשרונו הנפלא לשפוט בתבונה יתרה והדור עצום על כל ענין. במקרא נמצאית כחמש מאות מלים, שהוראותיהן בלתי-ידועות להמון לומדי תנ"ך וגם הפילולוגים יחלקו בדעות ע"ד הוראותיהן. כרבן הן מלות מצויות רק פעם אחת בכה"ק, ולכן קשה לדעת פרושן, ובכל זאת אחרי דרישה וחקירה הגונה והתבוננות יתרה על מקומן בכה"ק, גם השויה ליתר שפות בני-שם, אפשר לדעת את הוראותיהן בברור, ולו הקרו סופרינו אחרי הוראות-המלים האלה וקבעו אותן, למען לא ישמש בהן כל סופר כחפצו, כי אז התעשרה שפתנו גם על ידיהן עשר רב.

הפילולוגים הוכיחו כמעט בברור, כי המלים: רדיד, שריר, כרפס, בהט, מתרגמות בדיוק את המלים הלועזיות: Shavl, Muskel, Baumwolle, Alabaster, או אָטֻם nicht hohl, massiv [1], גיל — Alter [2], והן כל המלים האלה הסרות בשפתנו ונחוצות מאד. ולא רק מלות המקרא, הנצרכות לפילולוגים נשארו „פורחות באויר" בספרותנו, כי אם גם במלים הרבה, המתרגמות בדיוק ובנקל מלים לועזיות שונות והוראותיהן אינן סבוכות ומוטלות בספק כליל, לא ישתמשו סופרינו כראוי, אף אם פרושן ידוע בברור. סבת הדבר היא למוד המקרא בחדרים, שמהם יצאו סופרים לישראל, בתרגום זרגוני משבש ואי מדויק. - כל אחד מסופרינו יודע את פרוש-המלים: זֶעַף, קֶשֶׁב, מִסְדְּרוֹן, סַפָּה, מְזָוֶה, לֶקַח, ובכל זאת לא רבים יחכמו

---

[1]) עין אוצר-השרשים ה כ ל ל י להח' משה שילבוים, ע' אטם באריכות.

[2]) וכן מביא מר שולבוים, כי „דור ודור" (דברים ל"ב) מתרגם שומרונית גיל וגיל, וכמדמני די בזאת!

להשתמש בהן במקום המלים הלועזיות: mürrisch, gehorsam, Portal, Sopha, Niederlage, Lection. להמלים האלה תדמינה מאד גם המלים „אטום וגיל" המובאות למעלה או המלים „השכם ורד", שאין איש משתמש בהוראותיהן: früh, spät. בכה"ק תמצאנה, כידוע, מלים יתרות במספר רב, כלומר מלים שהוראותיהן מתרגמות עוד ע"י מלים אחרות המכנות „שמות נרדפים". והן רבות מהמלים היתרות האלה יכלו להרחיב את שפתנו, לו החלטנו אותן להוראות מלים בלתי מצויות במקרא. למשל: המלה „סתו", שהוראתה בארמית Winter מיתרת היא, כי את עת השנה הזאת תציין המלה העברית „חרף", לעמת זאת אין במקרא מלה מצינת את עת השנה: Herbst; ומה ממנו יהלך, אם נסמן את עת השנה הזאת בשם סתו? — ואם יתעקש עוד איש וישאלנו, איזה צדקה יש לנו לסמן בשם סתו את התור Herbst בשעה שהוראתו בארמית ושמושו ב„שיר השירים" מוכיחים, כי הורה בימי קדם רק על חרף? אז נראה על השם „גשם", שהוראתו הראשונה מטר ואחרי כן קבל גם את הוראת גוף, ומדוע זה נירא אנחנו מעשות כזאת? — גם בימים האחרונים ראינו דוגמה כזאת במלת „מצחה", שהוראתה הראשונה במקרא (מצחת נחשת על רגליו, שמואל א' י"ז, ו') היא מין מגן וצנה, וסופרינו החדשים קבלוה להוראת: Mützenschirm. — הנה לפנינו בכה"ק כעשרים מלים מכמנות את השם „קוץ": נעצוץ, נהלול, שמיר, שית, עקרב, קוץ, סרב, סלון, ברקן, חדק, סרפד ועוד. ומה ממנו יהלך, אם נשאיר רק מלה אחת או שתים להוראה זו וביתר המלים נסמן צמחים ונטעים שונים דומים במראם או בטבעם לקוצים? בכלל נחוץ היה להחליט את הוראות המלים נעלמות-ההוראה אחרי חקירה ודרישה כפי היכלת, ולו רק תתקבלנה בהוראה מחלטת, אז אין רע, אם ההחלטה תהי רק בקרוב ולא בדיוק. כן יכלנו, בעקבות המלה גשם, להחליט מלה אחת לשתי הוראות, מבלי הביא כל בלבול, כאשר קרה גם להמלה „אגרון", שהוראתה הקדומה, מימי ר' סעדיה גאון, ספר האוגר בתוכו את כל שרשי לשון עבר, ובימים האחרונים משתמשים באותה מלה להוראת ספר אוגר אגרות ומכתבים (Briefsteller). באופן כזה יכלנו להחליט עוד מלים רבות. למשל: המלה Banquier תתרגם עברית „שלחני". מוצא המלה הלועזית הוא מאיטלקית: banco (Bank באשכנזית ובאנגלית), אשר החלטה להוראתה זו, אף כי הוראתה הראשונה ספסל; ביונית ורומית Banquier (או הלפן בזמן קדום) הוא Mensarius τραπεζαης מן Mensa τράπεζα שלחן, ממש כמו בעברית [1]). — ומדוע זה לא נחליט אנחנו להוראת Bank במובן המחדש את המלה „שלחן" במובן מחדש? הנה גם השמות: אשכנז,

[1]) עין „בית-יהודה" לריב"ל, ח"ב צד 44.

צרפת; ספרד, סינים, תוגרמה נקבעו בימינו על ארצות ידועות לנו, שבימי המקרא לא היו ידועות כליל !...

הננו מעירים עוד הפעם, כי העקר הוא שההתחקות על שרשי המלים וביחוד ההחלטה באיזו הוראה נכון יותר לקבלן, תהיינה מסורות בידי חכמים מבחקים ובני-סמך, למען לא יעשה במלים האלה כל סופר ככל העולה על רוחו, יען לדאבוננו עלינו להודות, כי רב סופרינו מבעלי הלהפך הם ואם חכם אחד יאמר „כה" יאמר סופר אחר „ככה" ורק החלטת בני-סמך יכולה להועיל.— בעברית למשל, חסר שם מיוחד להבדיל בין הצבעים : gelb—grün, אך לא קשה להחליט, כי „עלי ירק" (כמו עיני תכלת) יתרגמו grüne Blätter, ו„עלים ירוקים" — gelbe Blätter ; כן ראוי להחליט, כי „תרגם" הוראתו übersetzen, ו„העתיק" הוא überschreiben.— אך ההחלטה הזאת צריכה להיות רק בידי ראשי הכמינו בארץ וחוצה לה : בן-יהודה, יעבץ, ילין, לונץ, פינס, ספיר, פרופ׳ יוסף הלוי, ד"ה מילר, שטיינברג, שמידל ועוד, כי הם רק הם יוכלו לפעל על כל סופרינו, שיכניסו לספריהם את המלים נעלמות-ההוראה כפי הוראותיהן המחלטות והקבועות. ולאט לאט תתפשטנה בין הקוראים העברים.—

פה נחשוב לא למותר לדבר בקצרה על פרט אחד, אשר דברנו עליו זה שנתים בארוכה. החכמים, אשר עבדו בעריכת הכלבו העברי „האשכול", אמנם החליטו מלות מקרא רבות, למשל : שניר — Gletscher, זן — genus, כיף — Kap, צנפה — Knollen ועוד ; גם מר זאב יעבץ, אשר הקציע במאספיו פרק מיוחד לתחית הלשון, החליט ברב כשרון מלים יתרות או נעלמות-הוראה במספר לא מעט, למשל: שבונה — Vorstadt, כתפות — Tragbände, עק־ב — Weiser (של שעון), ראוה — Spektakel. אולם החסרון היותר גדול בעבודת מר יעבץ בתור אחד ממחדשי הלשון הוא מה שהוא „חת מפני החדוש", כאשר הוכחנו זאת בפרטיות במאמר „מלים מצויות או מלים מחדשות ?" (הצפירה, תרנ"ג, Nr. 146—151), בהראותנו במשלים ודוגמות, עד כמה יביא, בהשתמשו במלים מצויות במקום מחדשות, „בלבול ההוראות לתוך ספרותנו וערבובית המושגים ביחס אל המלים עצמן".— ובכן מהצד השמושי לא יצלח הדבר כליל. עד כמה לא יתכן הדבר מצד חקי הלשון שקבע המדע הבענו בדברינו אלה : „והנה לא על הפרט הננו באים לדון ; כלל גדול הוא כעת לחכמי הלשון (עין למשל : Ferriére, Darwinisme, ch. IV) כי כמו שיש קבורים ושמוטים, המכנים בשם Fossilia, במערכת ההיות, כלומר מינים שפתיל היתם קפד ולא יוכלו עוד להתקים כעבור שנים, כי כבר עבר זמנם, ומינים חדשים מסגלים ומכונים באבריהם

שהתפתחו ובכל מבנה גום לחיים החדשים, באו על מקומם; כך תמצאנה בכל שפה ושפה מלים שמוטות, שכבר לא תצלחנה להביע את הגיונותינו בצמצום ובדיוק, ועל מקומן באו מלים מחדשות, אשר בהולדן או בהתחדשן יחד עם הצרכים החדשים המשתנים בכל עת ועם השתלמות ידועה של השכל האנושי, המתפתח בלי הרף והפסק, הן מכונות ונאותות יותר לבטא בהן את צרכי הגוף והשכל האנושי: ומה גם כי על הרב יש חולקים בעקר הוראת המלים השמוטות. יען כי שמושן איננו רגיל, הוראתן הולכת ומשתכחת ויחד עם אִי־כִּוּנָן מצד עצמן, עוד יצין בהן כל סופר מושג לפי חפצו ועל כן לא תקבענה לעולם״ (שם, Nr. 150).

על חסרונות חדוש המלים ויתרונותיו נדבר עוד למטה: אך למען לא יראו הדברים האלה כסותרים לדברינו על שמוש במלים נעלמות-הוראה, נוסיף הפעם דברים מעטים: אף כי מלים מהדשות תועילנה, לדעתנו, לשפה מתעוררת לתחיה הרבה יתר מאשר מלים מצויות, בכל זאת יש יתרון רב אחד להאחרונות, באשר פה אין כל פחד, פן חדשו המלים לא ברוח השפה ולא כדרכה וגם באשר הן „שגורות בפי הבריות״ פחות או יותר; אולם במה הדברים אמורים? במלות המקרא, אשר לא היתה להן הוראה ידועה לרב הקוראים, או (כמו הצעתנו ע״ד „שלחן״) ההוראה החדשה תהי רחוקה מהישנה, עד כי לא יהי כל מקום לבלבול המושגים, וגם זאת אם יקשה למצא מלה מחדשת נאותה; אולם מר יעבין איננו שם לב כליל להתנאים האלה, ובהשתמשו להוראות: ernst, lächerlich במלים „שאת, נלעג״, יוכל להביא רק בלבול, יען כי, כמו שהעיר בצדק מר טביוב (עין במאמר הנז׳), האחרונות „נושאות בקרבן גם מושגים אחרים״.

בכל אופן נוכל להעשיר את שפתנו במלות המקרא הרבה מאד. לו נטינו פעלים מצוים הרבה בכל בניניהם וזמניהם, כי אז הרוחנו מושגים חדשים לרב. בשנים האחרונות אמנם ראינו התאמצות כזאת אצל רב סופרינו ורק הודות לה התעשר והתדקדק הסגנון של מר יעבין, ברייגין וטביוב באופן נעלה. הם למשל שמים לב כראוי להבדל שבין הבינוני הפעול שבקל לאותו שבפעל והתפעל. ובכן יבראו תארי-שם חדשים במספר רב; למשל: מְכֻוָּן — bündig, kurzgefasst; מִתְכַּוֵּן — elastisch, pressbar.; פָּרוּט aufgezeichnet, מְפֹרָט — genau; מְדֻיָּק — pünktlich וכאלה. הבנינים ממלאים לפעמים את הסר מלות יתר משלבות אל הפעלים או בכלל פעלים דומים זה לזה בעצם הוראותיהם. למשל: מצא — finden, המצא — erfinden; קרא — lesen, הקרא — dictiren; וכן מן שקף — spähen, blicken, נוכל לבנות: שַׁקֵּף, הִשְׁתַּקֵּף — wiederscheinen, sich abspiegeln.

כמו כן יכלנו להנצל מתמונות בלתי יפות ובלתי נכונות: „מן הנמנע", „מי שהיה" ע"י הפעולים: מנוע (unmöglich), הָווּי, הֱוִיָּה (במקום הָיוּי, הֱיוִיָּה, הקשות למבטא, כמו ראוי, ראויה). כן יחטאו סופרינו במאד מאד, בעשותם להק להשתמש רק במקרי שמוש המלים שבאו במקרא. למשל, מהשם: עלם, זכה להמצא במקרא רק מספר היחיד, ולכן לא יזידו סופרינו להשתמש בשם הזה במספר הרבים, אף כי יש דוגמות אין מספר, איך יתהוה מספר הרבים משם על משקל פֶּעֶל: מלך, פלג, עבד — מלכים, פלגים, עבדים, וכאשר הרשה לו מר ברודס לכתב עלמים הכרח להצטדק בהערה. אין ספור עברי, שלא תבאנה בו המלים: עלמה עדינה, גברת עדינה, ובכל זאת לא יהין כל סופר לכתב: עלם עדין, אדון עדין (edel). סופרינו יודעים. כי מין הזכר מן „הומיה" הוא „הומה", ובכל זאת לא יכתוב איש מהם: עלם יפהפה, שדות פורים. כמו כן לא מצאנו עוד בספרותנו את התמונות: פַּן, הֶסֶה, הֱהִין, מטי, אך ורק יען בתנ"ך יש במקרה רק: ויהס, ויהינו, אפונה, מטך, מטהו, וכאלה הרבה, כאשר עוד נביא בפרק השלישי. כל אלה הם סמני דבקות נפרזה בכל כתוב ומסור ועניות נוראה של שפה מתה, החיה רק על דוגמותיה בעבר. כבר הגיעה העת, שסופרינו, בכתבם עברית, ישוו לפניהם שפה חיה, ולא דוגמות יבשות, שיש רק להקותן אבל לא לשנותן, כמעשה אבטומטים, כעבודת מכונה בלי רוח חיים!

ב) מִלִּים מִסִּפְרוּתֵנוּ בִּימֵי הַבֵּינַיִם.

כל שפה ושפה, כאשר הזכרנו, מקבלת מלים הרבה מהשפות הקרובות לה. אך לשפתנו עוד מקור נאמן אחד להתעשר, לא רק במלים כי אם גם בניבים ובמבטאים: הספרות שאחר תור כתבי הקדש עד היום, כלומר התלמוד, המדרשים, הספרות הספרדית ועוד, אשר כללנום בשם „ספרותנו בימי הבינים".— „אך עוד יותר מאלה (כלומר ממלים מהמקרא בהוראה מחדשת) — יאמר סמולנסקין, אשר צחות לשונו היתה למופת — נהוין לנו לבקש מלים ארמיות וסוריות מהתלמוד והמדרשים, כי אוצר כל חמדה ימצא בהם" (השחר, שי"א, צד 279). לדאבוננו היו וישנם עוד בימינו אלה פוריסטים הרבה יתר קצונים מסמולנסקין, הם מתנגדים לסגנון החדש, הרחוק משפת המקרא, בשתים: ראשונה יתרעמו על אשר יקבלו סופרינו מלים בלתי-מצויות במקרא ושנית על שאין רוח בה"ק בסגנון החדש. תלונותיהם אלה לא תועילנה עוד והם בעצמם יודעים, כי אין תקוה להם לנצח. אבל בזאת אין עוד די:

אנחנו לא נוכל לעבור בשתיקה על רעיון נפלא בספרותנו, אשר הגו ושגו בו אנשים כבירי רוח והגיון כר״י אֶרטר, א. מאפו, פ. סמולנסקין ועוד. כבר התאמץ מר טביוב (פרדס, I) להראות על הסבות, שעוררום לשוב לשפת תנ״ך. אנחנו, בלי התפלספות יתרה, נדמה, כי ההתעוררות הזאת היתה פשוט נגוד עצום להקלקלה הנוראה שהתקלקלה שפתנו בידי הפיטנים, הדרשנים והפלפלנים, מימי הקליר עד תקופת המאספים. החכמים ההם כתבו עברית ככל העולה על רוחם, מבלי שום לב לרוח השפה, ויולד סגנון מערבב ומשרבב, חסר כל טעם, נעם וסדר. המלים הארמיות והיצירות המקלקלות ללא צרך וללא תעלת היו מרבות על המלים העבריות והשפה העברית בכלל היתה לאיזה לשון צוענית חסרת נעם ודיוק. ולכן בקום בעלי המאספים וברצותם לצאת במחאה חיה נגד סגנון מקלקל כזה, לא מצאו לפניהם דבר טוב מן צרוף הסגנון העברי, מבלי שום לב, כי בזאת יכוצו את שפתנו, בשעה שנהוין לפשטה ולהרחיבה, כי בזאת ירעו לסופרינו אשר יהיו אנוסים למוד את הרעיונות באַמת השפה או להכביר מלים ביבליות, למען לא יצטרכו חלילה להוציא מעטם מלה אי-ביבלית ומזאת הן תוצאות למליצות בלתי מובנות, אך מצויות בתנ״ך, ל״מזים הבאים למלאות את מקום הדבר הפשוט והמבטא המדויק שלא נמצא במקרא, לחדודים והמצאות מעין „קנה-און״ — Canon או „לה-כמו-תוף״ Locomotive, אשר נפגש עוד בספרותנו בשנות החמשים והששים.

רנן בספרו המהלל (I., pp. 18—25) מחליט, כאשר הזכרנו, כי החסרון היותר עקרי בשפות שם הוא גשמיות המושגים וחסר הפשטה ודיוק. הוא מביא בתור ראיות נצחות את המליצית המגשימות בעברית מעין „הניע ראש״, „רפיון מתנים״, „כליות מיסרות״, „פנים נופלים״, „לב רגז״ וכאלה, הבאות במקום מלים מפשטות: „בוז״, „יאוש״, „נחם״, „זעף״, „קצף״ וכדומה (שם, pp. 22—23). על זאת ענינו למעלה, כי רנן לקח למופת רק את שפת החוזים הנשגבה והנאצלה, את שפת המליצה המתקרבת תמיד יותר אל הסגנון הקדמוני, אל שפת בני האדם הראשונים. בפרוזת תנ״ך, כלומר בחלקו הספורי, תמצאנה פרזות כאלה פחות הרבה; אך הן כל המקרא כמעט פואֶסיה הוא, שירה נשגבה ותמימה ואם כן ממנו אין להביא ראיה על תכונת שפות שם בכלל. אם שפת ערב מוכחת צדקת משפט רנן לא נדע, כי איננו בקיאים בה. אולם את רב הראיות למשפטו זה הביא רנן משפת המקרא והן אינן מוכיחות כליל, יען כי כל המשוררים משתמשים בסגנון ההשאָלה וההגשמה וכאשר יודה בעצמו (שם p. 23) הן יש גם בשפות האריות מליצות מגשימות לא מעט. המופת היותר חותך, כי גם בעברית אפשר להביע את המושגים המפשטים לא רק ע״י מליצות, הוא תרגומנו הנקוב למעלה: הן גם המלים „בוז״, „יאוש״,

„נחם", „זעף", „קצף" עבריות הנה והן מתרגמות בדיוק את המלים: dédain, désespoir etc. ; ואם המלה „יאוש" אינה מצויה בשפת ההוזים השירית, כי אם בשפה השמושית של חכמי התלמוד, האם בשביל זאת הדלה מהיות מלה עברית ?

התשובה הזאת תהי מספקת לרנן, אשר לא קרא עברית חדשה (néo-hébraique) ; אבל מה נענה לאיש, אשר יראה לנו מליצות כמו אלה בספרי הפרוזאיקים העברים מימי אֶרטר עד היום ? מדוע ישמשו סופרינו כיום, כפוריסטים כמחדשים, במליצה „שמח לבי" במקום „שמחתי" ? מדוע שואלים גם בעברית לא-מקראית, בפרוזה, לא „את האיש", כי אם „את פיו" ? מדוע מדברים לא „אליו", כי אם „באזניו" ? מדוע אין אפשרות לסיפרינו ההדשים, שאינם חוזים כליל, לכתב „געל", „מנוד" לצרך : Entrüstung, Bedauern, במקום „געל נפש", „מנוד ראש" ? עד מתי יכתבו עוד „ויחר אפי" במקום „קצפתי", ומתי יחדלו מהשתמש בפרזות מעין „ותרגז בטנו" במקום פשוט „ויתמרמר" ? הכן ידבר גם־איש אל רעהו ? הכן כתבו בעלי המשנה והתלמוד? הכאלה יפגשו בספרי חכמי ספרד ? לא ולא ! במליצות כמו אלה יוכלו לטפל בימינו רק אנשים חפצים להראות את חריפותם ובקיאותם, אשר הרעיון איננו נכבד בעיניהם כליל, אך לא חכמי התלמוד או חכמי ספרד, אשר היו אנשי מעשה, אנשי הגיון ולא אנשי מליצות. גם „המליצים" הראשונים : רמ"ח לוצטו ורנ"ה ויזל, כתבו עברית ביבלית רק את ספרי שיריהם, ואת יתר ספריהם כתבו בסגנון רש"י או עוד נופל ממנו בצחות. כן השתמשו בשני הסגנונים גם יחד רמ"א גינצבורג והמשורר אד"ם הכהן, ורק שנים שלשה נמצאו בקרבנו, אשר כבמולנסקין בשעתו, כתבו ספרים רצינים בשפה יפה. על הרב נבעה פרץ רחב בין „בעלי הצחות" ובין אנשי המדע וחכמת ישראל, וגם היום יכתבו עוד לדאבוננו כל ההכמים בשפה צנומה ונשחתה, כמו למען הראות בעליל, כי אין כל יחס ביניהם, בעלי הרעיון וההגיון, ובין בעלי המליצות חסרות הטעם והמובן, תבאות לא בשביל הרעיון, כי אם למען הראות חריפות. את הפרץ הזה נסו הכמים אחדים לסתום, בההלם לשמש בספר בסגנון המשנה, שאין בו מליצות מוזרות, אבל עברי יפה וצח הוא, ואם יצלה חפצם ימים ידברו. כמדמנו אין עוד לנו כל צרך, אחרי כל הדברים האלה, להלחם מלחמת מגן נגד הדורשים „רוח כה"ק בסגנון ההדש" וכן אין לנו כל הפץ לצאת במלחמת תגרה נגד המליצות, אשר לא תתנה את שפתנו לצאת מנדר שפה אסכולית ושירית. המליצה „בטנך ערמת חטים" היתה בלי תפונה נאה ורצויה בזמנה, אך איזה נעם נרגיש בה כעת ? כן איזה טעם ימצאו קוראינו במליצות מעין „בעודנו ילד וכפתו לא רעננה", „משחור טל ילדותו", „כמלך עתיד לכידור", „על גפי מרומי קרת", „נמשל כבהמות נדמו", „בהלו נרו עלי ראשי" וכאלה לעשרות, אשר אין איש

יודע פרושן בדיוק והסופרים באבטומטים יעתיקון מהמקרא וכן תשגרנה מפה אל פה? ולא עוד, כי גם יש מליצות שאין להן פרוש קבוע, כי כל מפרש יבארן באופן אחר; ביחוד תוכיח הפילולוגיה החדשה, עד כמה מובנן הראשון במקום שמושן במקרא שונה מאותו המובן אשר לצרכו ישתמשו בהן הסופרים החדשים. — קחו נא, פוריסטים נכבדים, מלון פילולוגי ואז תוכחו, כי פרוש המליצה „בנוי לתלפיות" הוא: כי מגדל דוד היה בנוי „ללמד בני יהודה קשת" [1]); ומה נחמד הדבר בכתוב סופר עברי: „על גפי מרומי קרת יתנוסס בית רם ונשא, בנוי לתלפיות ..." ואדון הבית הרם והנשא הוא איש שלום מעודו ואולי יירא חרב וכידון ... במלון הפילולוגי נמצא, כי פרוש המליצה „אין חרצובות למותם ובריא אולם" הוא, כי אין קשרים ותלאות מעכבים את מות הרשעים בהגיע זמנה ובטנם בריאה [2]). ולפי זאת נכיר, מה יפה הוא המשפט: „ראשית דבר אודיעכם, כי הודות לאל גומר עלי הנני בריא אולם" !... האם לא יותר נכון להתרחק מפרזות כמו אלה או, למצער, לשמש בהן רק אחרי חקירה ודרישה מה פרושן ולאיזה צרך תוכלנה לשמש ולהועיל להרחבת השפה ?... בכלל מליצות תבראנה במרוצת הזמן לפי המצבים והצרכים השונים של עם ידוע, ולכן נוכל לקות, כי אם קדמת ספרותנו לא תעצר ולא תפסק, בלי תפונה תבראנה בשפתנו מליצות חדשות מעין אותן שברא סמולנסקין במספר רב ויבליען בספריו עד כי לא הכיר הקורא העברי, כי חדשות הן; ומהו „הרוח העברי", אשר הפוריסטים מחבבים אותו כל-כך? הן גם הוא התהוה רק ע"י מצב ידוע בפיות אנשים ידועים בארץ ידועה, והאם לא לאולת יחשב לנו, אם נחפוץ אנחנו, הסופרים הפשוטים, החיים במאה תשע-העשרה באירופה, להשתמש רק בסגנון החוזים הגדולים בארץ ישראל לפני אלפים וחמש מאות שנה? האם לא יותר נכון רשמש בסגנון המדויק ובמבטאים השמושים שבמשנה ותלמוד? הן בפרוזאיקים ולא במשוררים הכתוב מדבר !...

אולם לדבר אחד האוי לשום לב ביותר, בקבלנו מלים מהתלמוד והמדרשים: עלינו להוכח, כי מוצאן עברי ושרשן בולט וידוע לכל היודע עברית, גם עלינו להשתמש בהן בתבניות עבריות גמורות. „זה אשר יבחר במלות תלמודיות יצדק במעשהו, אם יעשה בדעת ובמשפט, —יאמר סמולנסקין,—היינו אם יקח מהן את הנחוצות באמת ... אם רק מלות בודדות יקח, אז עליו לעשות להן בנטיותיהן ובמין ובמספר כחק בשפת עבר, אשר על כן פעלת המעשיר את שפת עבר ע"י

[1]) „כמגדל דוד צוארך, בנוי לתלפיות", כלומר המגדל [ולא הצואר] היה בנוי לצרך טכסיסי-מלחמה; תלפית=תאלפית — בית-ספר ולמוד מן אלף, כמו מלפנו=מאלפנו, כידוע.

[2]) אול, זקר. ולכן איל=הולך בראש העדר ומזדקר מתוכו, ולכן גם הבטן הזקורה תִּכָּנֶה במליצה נשגבה או התולית: „אול".

מלות ארמיות וסוריות וכיוצא בהן מבני שם (גם שפת ערב במשמע) תבא עליו ברכה, אם לא יפריז על המדה ולא ישחית דרך שפת עבר (השחר, XI, 276). דבריו הצודקים האלה מחיבים את סופרינו, אשר גם הם, למען הראות את התנגדותם לחמליצה, החלו להטות אל הקצה השני ולהשתמש במלים „כאן", „עכשו", „לעיל", „לקמן". „המתן", בשעה שיש בעברית המלים „פה", „כעת", „למעלה", „לפנינו" „חכות'; וכמו על הפוריסטים יש לשאל גם עליהם, מדוע יפריזו על המדה במליצות תלמודיות, שמלותיהן הזרות אינן מובנות לרוב הקוראים, מעין: „מלתא זוטרתא", „היינו דאמרי אינשי", „מקדמת דנא", „ותו לא מידי", „מעקרא דדינא פרכא", „לא מניה ולא מקצתיה", בשעה שיש להם מלים עבריות: „דבר קל ערך או מצער", „זהו מה שאומרים בני אדם", „משנים קדמוניות", „ויותר אין דבר", „לא ממנו ולא מקצתו"? האם אינו דומה השמוש במליצות ותמונות כאלה אל השמוש במליצות המקרא או בתמונות מעין „ותתצב", „ויחלטוה הממנו", „אתהן", „מנהן", „להנה"? האם לא יכירו, כי בזאת אמנם „ישחיתו את דרך שפת עבר"? מדוע לא ישמרו את הכלל הגדול שכלל סמולנסקין, כי במלים הארמיות צריך הסופר העברי „לעשות להן בנטיותיהן ובמין ובמספר כחק לשפת עבר", ונהגו לכתוב: קתדרא, קתדראות, קירקסאות, תיאטריאות (וגם מלות המקרא החלו לנטות כך: אמהות, נחלאות, שלשלאות, במקום: אמוֹת, נחלות, שלשלות ומהתלמוד מביאים ראיה, כי שם נכתב כפי שדבר ההמון, למשל „יצתה בת קול" במקום „יצאה" וכאלה), נשתנו, נתקיים, נתכוונו, נראית, נעשית, ידיה כפותין, מעלין ולא מורידין ועוד, תמורת: קתדרה, קתדרות, קירקוסים, תיאטרונות, השתנו, התקים, התכונו, נראה, נעשה, ידיה כפותות, מעלים ולא מורידים? - מר יעבץ אומר בצדק: „מי שיש לו חך עברי הוא ידע, כי בהשמטת האלף בסוף המלה התלמודית תוספנה על לשוננו מלים אין מספר" (מירושלים, II צד 23 הערה 3); ומדוע זה יכתבו סופרינו: נוסחא, נוסחאות, מסכתא, מסכתות ולא: נוסח, נוסחים, מסכת, מסכות „כחק לשפת עבר"? למה להם לכתוב: „מלחמתה של תורה", „ספרו של סמולנסקין" במקום „מלחמת התורה", „ספר סמולנסקין"? — אבל למרות הצעתנו לקבל מלות תלמודיות, אין רוחנו נוחה ממלות מעין „פזמקאות, אגנינה, פתקא, למודים, מגהרה, נזהה, טיר" וכדומה, כי רבן יוניות ורומיות וגם השמניות שבהן זרות להקוראים לא פחות מהיוניות „וכל יתרונן הוא המצאן בתלמוד ועל כן נקדשו בקדשתו". אולם גם בדבר הזה קשה להיות דן יחידי והחלטת החוקרים נחוצה מאד. מר יעבץ מציע למשל את המלה: „צִתָּה" ומר ספיר את המלה „אֲלִית" או „גָּפְרִיתִית", והצעות על הצעות הן תוכלנה רק להועיל, כי לא תקבלנה המלים המוצעות גם שתיהן, ואם חוקרינו לא ישימו לב להחליט את המלה הנכונה ולהרחיק את הפסולה תהי ברבות הימים

ההצעה בעצמה לענין לענות בו. כן נחוצה ההחלטה גב להפתגמים שבתלמוד ובמדרש, שכל המרבה להשתמש בהם הנהו משבח בעתונינו. הן אמנם הם מבשמים את המאמרים, ולא גרועים הם מפתגמים לועזים, אשר יתקבלו בכל השפות ככתבם וכלשונם בשפת מולדתם; אך בכל זאת הן טוב טוב היה, לו תרגמו הפתגמים הארמים האלה עברית צחה, למען לא נבלבל את השפה העברית ואת הקורא עברית, שלא זכה להיות בקי במדרשים. בזאת היינו מוסיפים גם פאר לשפתנו, כי רוח העם העברי דובר בפתגמים האלה ובסגנונו המיוחד נבראו, רק מלותיהם ארמיות הן. אך בעצם הדבר, כי יש לקבל מלים תלמודיות, הודו כבר גם פוריסטים מפרסמים. גם הראש והראשון לכל המליצים ומצחצחי השפה אברהם מאפו, יאמר (במכתבו אל שניאור זקש, עיט צבוע ח״ב צד 203—201), כי בספרו השלישי אנוס היה להשתמש במלים תלמודיות יחד עם שפת המקרא, או נאמר כדברי חוזה החזיונות הנעלה הזה: „בשובו אל עת חיה״ שם את דברי רֵעַת שפת עבר „הבבלית השחרחורת והנאוה״ בפי הנפשות אשר יצר לשחק בהן על במת גיא החזיון החדש, כי העם העברי „ישמח בה ויאהב שיחתה מני אז ועד כה״, כי „חיים דבריה בפי דור ודור״. כן כתב מאפו ומה לנו עוד? הלא הוא, מאפו, אשר בכבודו יתימרו כל הפוריסטים, הפיק בלי תפונה להשמר ממלים „זרות״, ובכל זאת „ההכרח אלצהו׳ „ראה היטב ויבן״, כי מלות עשרים וארבעת ספרי הקדש לא תתנה יכלת גם לבטא רעיונות מעין אותם שב„עיט צבוע״, ומה גם לתאר את כל הדברים המפשטים והענינים העמוקים אשר בעולם החקירה או הנסים והפשוטים, אשר „בתבל ההבל׳ הזאת ... ובשנים האחרונות לשמחתנו לא ישים עוד איש את לבו אל דברי המתעקשים. ומלים תלמודיות מתקבלות למאות, עד כי כמעט נוכל להחליט שבמאמו״י הסופרים החדשים רבו המלים העבריות בלתי המצויות במקרא על המצויות בו. מלבד זאת מתאמצים בלי הרף חכמים וסופרים ובראשם יעבין ובן־יהודה לחשף מלים מהתלמוד והמדרש משמשות למושגים חדשים ונחוצים, והחפץ יצלח על הרב. ואמנם מה יוכל להניאנו מהשתמש במלים הנחוצות, הנכונות, היפות והעבריות במלא המובן, מעין:

מֵחָם	Theemaschine	חִלּוֹנִי	Laie	קְפִיץ	Springfeder
צִתָּה	Zündhölzchen	גָּחַן	ducken	כְּבִישׁ	Chaussèe
בְּדוּת	Erdichtung	רָתַךְ	löthen	מַעֲגִילָה	Walze
מִזְנוֹן	Kredenz, Service	חֲנִיטָה	Knospe	חִסָּכוֹן	Sparsamkeit
מַגָּפַיִם	Stiefel	לוּחִית	Schiefer	מִכְחוֹל	Pinsel
מַסְלַיִם	Pantoffeln	שִׁתּוּק	Paralyse	מַפְסֶלֶת	Meissel
מָחֳרָתַיִם	übermorgen	צָרִיף	Alaun	שְׁלוּלִית	Wasserfall

שִׂרְטוֹן Sandbank	מְרֻשָּׁל nachlässig	כִּנּוּן Kohlenpfanne
עַלְעֵל blättern (*	מִגְרֶדֶת Bürste	מַשְׁחֵז Schleifstein

אם סופרינו יחדלו מהתעקש ויסכימו לקבל את המלים האלה להוראותיהן הקבועות, אז לא תהיינה כזרות בשפתנו, יען מקורן העברי בולט ונכר וגם משקליהן הם כאותם של השמות המצוים בכה"ק ולכן עד מהרה תתאַזרחנה בספרותנו, עד כי לא יהי הבדל ביניהן ובין המלים המצויות במקרא. לכן ההובה על כל מרחיבי השפה לטפל במציאות מלים בספרותנו העתיקה ובהחלטת הוראותיהן, למען תתעשר שפתנו ע"י המלים הרבות אשר מוצא אחד להן ולמלותיה העצמיות ואשר היו שומות בפי העם העברי ימים רבים אחרי חרבן הבית הראשון ורבות מהן גם לפניו, אך במקרה לא באו במקרא. גם אנחנו נתרשה להציע פה את המלים, אשר השפנו ואשר חקרנו ודרשנו על הוראותיהן טרם החלטנו אותן למושגים ידועים. נבקש מאת חכמי הלשון והסופרים המומחים, כי יעירונו על השגגות במכתבים פרטים או במאמרים בעתונים ובמאספים, ובחפץ לב נודה, אם נוכח כי שגינו, או נברר ונחזק את דברינו, אם נרגיש, כי הצדק אתנו:

אַלְמוֹנִים (ר"ה, כ"ג) Eichel (1	בַּטְנוּן (כלים, ט"ו) Pandore (3
אֵסָל (כלים, ט"ז, י"ז) Tragestang (2	בְּקִיעַ (מ"ק, ה':) Hohlweg
אֹגֶן (=אזן, יומא, ל"ז) Henkel	גֵּזָה, גֵּזִים (נדה, י"ז) Wespe (4

*) המלה הזאת המציא סופרנו מר ברודס בספורו „הרמון", הנדפס באוצרנו שנה שלישית. המו"ל.

[1]) לפ"ד החכם ר"י שיינהאק בעל „המשביר או ערוך החדש" (ווארשא תרי"ח) בטעות תחת אלונים ויתרגם Eiche: אולם לדעתנו נוכל לסמן בזאת את פרי־האלונים הנקרא Eichel, שהוא מאכל חזירים, והמלה „אלמונים" התהותה בהתרחב המלה „אלונים" ע"י מ', כנהוג (ועין רש"י ר"ה כ"ג), ואין אנו חוששים ביותר שיתאים המושג החדש אל המושג אשר לצרכו באה המלה בתלמוד וזה כלל גדול בקבלת־מלים תלמודיות, כמו שאמר מר יעבין: „האי מאן דמתרגם מלשנא קדמאה ללשנא דהשתא לא מבעיא ליה למידק אלא בכללא דמלתא" (גאון הארץ II, 50).

[2]) המוט שבו ישאו שואבי־מים דליים ביחד (עין „אוצר השרשים הכללי" לר"י זיבנברגר, ווארשא תר"ד, עמוד כ').

[3]) מין כלי־זמר בעל בטן רחבה, השוה: גבנון=הר בעל גב רחב.

[4]) „דבש הגזין והצרעין". ולכן החלטנו את מספר היחיד גזה, כמו צרעה, צרעין (דבורה, דבורים), וצרעה היא מין שרץ אחר: Hummel.

נָחֹר (שבת קנ"ב, ר"ה ל"ד) die Nase schnäuzen
גְּנוֹנָה (כלים, ט"ז, ז') Schirm [1]
גַּפַּיִם (אהלות, פ"ה) Leisten
גַּבְלִית (אהלות, י"ד) Kapitel [2]
גַּדָּל, גַּדֶּלֶת (כלים ט"ו, ירושלמי שבת, פ"א) Haarkräusler, Friseur
דּוּגִית Fischerkahn, -barke
דְּלִיל (חולין, ס) Zwirnknäuel, [3]
דַּרְדְּסָן (ירושלמי כלאים, ט') Galosche, Oberschuh [4]
דְּבוֹרָנִית (ע"ז, ל"ט:) Honigscheibe
מְחֻלְחָל (כלים, י') los, ungepresst

חֲצָב (כלים, א') Epheu
מַחְפּוֹרֶת (כתובות, ע"ט) Bergwerk
חוֹךְ (סנהדרין, י"ז) kichern [5]
טִפְרָה Nasenstüber
טְרִית (ברכות ל"ד) Pfannkuchen [6]
כַּנָּה (כלים י"ב) Reissfeder, Linienzieher
מַרְפֶּסֶת (ערובין, פ"ה) Geländer, Ballustrade
מִסְבָּךְ (פרה, ג') Gesträuch
סוּגַר (שבת, נ"א) Maulkorb [7]
סִפְסֵף (נזיר, ל"ט:) kneiffen [8]
עָרֶה, עָרִים (ר"ה, כ"ג. גטין ס"ט:) Lorbeer. [9]

---

[1]) הצענו את המלה „גנונה", יען היא מסמנת מחסה מכל דבר שיהיה, בשעה שהמלים „שמשיה" ו„מצל" אינן מורות על מחסה ממטר— Regenschirm.

[2]) שולבוים מתרגם eine Art Balkon ואם כן אולי מאשר הבלקון מתרומם וזוקר, מן גבה־גבל כידוע, ולכן נוכל לכנות בשם זה גם את הקפיטל.

[3]) לפ"ד רבים מלה עברית מן „קפדתי כאורג חיי מדלה (מחוטי־הארג) יבצעני (ישעיה ל"ח, י"ב), עין המשביר ערך דל ו'.

[4]) כנראה בראשונה הונחה על Pantoffel והיא הכפלה בתוספת נ, מן דרס, כמו גם בערבית „מדאס" מן דאס—דרך—דרס; אולם לפנטופל יש מלת—מסלים (גאון הארץ, II, 49) ובכן יהי דרדסן—Galosche. לא נכחד, כי המלה הזאת אינה מצלצלת כליל ואולי טוב ממנה ערדל, שהציע מר שטיינברג, אך שרש האחרונה לא נדע.

[5]) כי זהו קול־השחוק הטבעי, השוה בסלבית chochotati, באשכנזית kichern, ולכן גם תחת מלת הקריאה לשחוק Hahaha (בסלבית Cha-cha-cha), יכלנו לקבוע בעברית חך־חך־חך.

[6]) מין לביבת־מרחשת, הנבחשת בעודנה לחה וטריה.

[7]) מצויה גם בתנ"ך להורות כבלים.

[8]) „תלש, מרט, ספסף", הכפלה מן סוף, כי המורט באצבעותיו (kneifft), אוחז גם הוא בסוף בשר הממורט ובקצהו ותולשו ומורטהו בחזקה.

[9]) ובכן אין צרך במלה היונית „דפנא", כי „ערה" היא מלה עברית גמורה מן „ער ועונה" (נרדפת עם ענף, מלאכי ב' י"ב), כאשר העיר מר ורשבסקי בעלי־הדס (אודסה, תרכ"ה, p. 28—31) ולכן, כנראה, כותב בן־יהודה „ער, ערים", אך אנחנו קבענוה במשקל עברי ותמונה הדשה, כמ „עלה, עלים".

פִּזֵּל (פסיקתא, פרה י"ד) schielen, mit d. Augen drehen
מְגֶרֶרֶת (עין המשביר, ע' פומפיא) Reibe, Reibeisen
צָבוּעַ (ב"ק, ט"ו:) (המשביר) Hyäne
צַלְמוֹנִית (ב"ר, צ"ד) [1] Ebenbild, Photographie
צִנֵּר [2] stricken
קוֹצָה (שביעית ז') [3] Brennessel
רְהָטוֹן (ברכות, ל"ב:) Schock
שִׁיפָה (סוכה, כ:) Bast (קליפת-העצים) [4]
שָׁפוּי (גטין, כ"ג. "שפוי ונשתטה") einsichtig
שׁוּשֶׁלֶת (גטין, נ"ו:) [5] Dynastie
תְּאוֹמוֹת (בכורות ל"ט.) Backenzähne
תּוּף (עין כתובות, ס"א:) [6] Pfui
וַה (קריאת-שמחה) [7] Juchhei!
עוּבְדָּה (הרבה בתלמוד) Thatsache Factum

אך לא רק מלים פשוטות ונחוצות נמצאות למכביר בספרות התלמודית, כי אם גם עוד מלים נעדרות בשפתנו: מִלִּים וֻלְגַרִיּוֹת, כלומר מלים שהמון-העם בדברו משתמש בהן למכביר וגם הסופר

---

[1] "דן נכנס בצלמוניתו", לפי פרושנו: דן נכנס בבנו יחידו, שהיה דומה לו בצלמו ובדמותו. אולם בעל "המשביר" ודומיו שבארו את המלה "צלמונית" כמו מרכבת היא מן מלה רומית solum (יחיד) ויונית υἱός (בן), כנראה גם לא הרגישו עד כמה דחוק וחסר טעם הוא פרוש כזה, רק מאהבתם לַיֵּן את המדרש. ראיה לדעתנו הוא תרגום "תרפים" — צלמניא, כי התרפים היו סמל האלהות ודמותה — Ebenbild d. Gottheit; ויהי אם כן צלמן — Photograph, כאשר הצענו זמן רב לפני ראותנו את המקום הזה במדרש.

[2] "מחטים וצנורות" — Stricknadel; עין "פסח של א"י" למר יעבץ, ואילי מזאת צנורה תהי tricot (מן stricken — tricoter) ויש יתרון למלה זו על המלה "תרקם" שהציע מר ספיר (גאון-הארץ, II, 49), יען רקם איננו stricken (tricoter), כי אם sticken (broder).

[3] לפי הענין "קוצה" הוא צמח שצובעים בו, אך נוכל לבמן בו גם את העשב העוקץ והמכאיב Brennessel.

[4] כנראה מן חשף, השיפה (עין שטיינברג), בהשמטת הח' כמו הפש—פשפש, כידוע.

[5] מקצרת מן "שלשלת" וכמדמנו כבר השתמש בה אחד מחכמי "המגיד".

[6] כנראה התמונה עתיקה מאד ואולי היא מלת-החקיון (Onomatopoiie), כי כבר ישנה במקרא: "תפת לפנים" (איוב, י"ז, ו') ופרשו מבארי-המקרא "איש או דבר שיורקים בפניו".

[7] "בין וה רוי נמלט ריב"ז" (מדרש איכה, היו צריה לראש) — וה ברומית (vah!) קריאת-שמחה, וזוהי מלה טבעית.

בכתבו יתכל ויבשם ויעשיר בהן את סגנונו, כי הן מחיות אותו, ונותנות לו יפעה ובו״ק, עזוז ולבון. — עוד נשוב לדבר בענין הזה בפרק הרביעי, עת נדבר על הדבור העברי, אשר ממנו התוצאות הכי-נכבדות למלים ממין זה; פה נתן רק כשתי-עשרות מלים ולגריות, למען הראות עד כמה עודנו בלום אוצר-המלים שבתלמודים ובמדרשים:

אַקְרוּקִית (כ״ב, ע״נ:) כנוי לצפרדע[1])
הַבְטִין (בבהמה) trächtig[2]) werden
בָּלַשׁ schnorren
בּוֹלֵשׁ Schnorrer[3])
סוּס־הַבָּרָק סוס קל ומהיר, כמו „נשר״ בשפות אחרות[4])
בַּעַל־חֹטֶם (תענית, כ״ט) מתגאה ומתערב בכל Naseweis
גּוּץ (ב״מ, נ״ט.) קצר קומה מאד[5])

גּוּרִית־כַּלְבָּה כשהיא קטנה, junge Hündin[6])
גְּשִׁישִׁים Taschendiebe[7])
הִקּוּלָה Bummelei[8])
הַלְחָלִית (וי״ר, כ׳) Schalkheiten, Ausflucht
בְּלוֹרִית (ע״ג, ה.) Schopf[9])
מַשְׁכּוּכִית Rädelführer[10])
סַמְכָה (תרגום אסתר, בהראותו) Gelage (אונטערהאלט)

1) לפ״ד בעל „המשביר״ בערבית אקרקא — צפרדע.

2) תרגום „שורו עִבַּר״ (איוב, כ״א י׳) תוריה מבטין מן בטן.

3) תרגום ויחפש (בראשית, מ״ד י״ד) ובלש, וכן „לבלוש את העזרה״ (מדות, א׳ ז׳).

4) „סוסיא ברקא״ (סנהדרין, צ״ה.), וכן נקרא „הסוס שהביא גבריאל למחמד בטלטלו אותו בלילה אחד ממדינה לירושלים ומשם העלהו השמימה״ בשם „ברק״, עין מאמר הח׳ ילין בפרדס השני צד 159.

5) ובכן Pipin der Kurze יתורגם „פיפין הגוץ״.

6) ערובין פ״ו: „נבחבה כלבא עול גיריתא פוק״ ויען כי „גור״ בכלל משמש להוראת חיה קטנה וצעירה, וכן שנינו בסדר עולם פכ״ה: „מכלבא טבא גורא בישא לא נפיק״, לכן הצענו „גורית״ להוראת כלבה קטנה.

7) גשש=משש, כידוע במקרא, ויש מוצאת בתלמוד תאר ולגרי לגנבים ממששים בצלחות „גשישאי״ (ב״מ, מ״ב) ואנחנו הצענו „גשישים״ בתמונה עברית.

8) לפ״ד הרד״ק מן „ובתולותיו לא הֻלָּלוּ״ (תהלים ע״ח ס״ג).

9) בסורית: בלריא — Haarlocken (המשביר ע׳ בלר).

10) „עזרא „דאזלא ברישא״ (ב״ב נ״ב.), לאמר: עז הולכת בראש ואחריה ימשך כל העדר.

סִיפָּה (משנה תרומות, ד') Rest
פְּסִינָה (עוקצין א') מלה ולגרית
להוראת חתיכה קטנה
Brocken
קִרְטֵעַ (חולין, ע"ה.) מלה ולגרית
יפה מאד להוראת: sich
sträuben, zappeln.

רַוְי, רַוְיָה (תרגום „שותה שכור",
מ"א, ט"ז, י"א שתי רַוְי)
תאר ולגרי לשכור ושכורה.
שׁוּמִירָה (כלאים, ה' „שומירה
שבכרם) Lusthäuschen,Kioske.
שְׁמְשָׁן (וי"ר, י"ב Augensonne
„שְׁמְשְׁנִין דעיינין") [1].

מלבד מלים ולגריות יש עוד בתלמוד מלים מְקֻטָּנוֹת במספר רב ואותן הביאו כבר מר בן-יהודה ומר יעבץ, בבואם לקבוע את כללי ההקטנה בשפתנו. במקום הראוי נביא גם אנחנו מלים מקטנות וגם מגדלות הרבה. אולם הננו מעירים, כי כל אלה הן רק כטפה מהים הגדול לעמת המלות הנחוצות שנשארו בתלמודים ובמדרשים ואיש לא שם אליהן לב. אין לנו כל צדקה להשוב את עצמנו לבקיאים בתלמוד כהמאורות הגדולים באשכנז וגם ספרי עזרה חסרו לנו, ובכל זאת עלה לנו להציע מלים תלמודיות במספר לא מעט ומה גם לו טפלו בדבר הזה חכמי אשכנז המפרסמים והבקיאים הגדולים במדרש. לדאבוננו גם החכמים החיים אתנו, גם אלה אשר עזבונו זה לא כבר: לוי, ילינק, פרלס, קוהוט ודומיהם, לא חשבו את הספרות החדשה כליל, וגם אצבע לא נקפו לטובתה, להעשירה משלה, כלומר מהמלים העבריות הרבות שנשארו במדרשים הרכים והשונים, אשר הוציאו החכמים האלה לאור ברב עמל והוצאות. האמנם „חכמת ישראל" רק בקדמוניותיו? האמנם רק את קורותיו בעבר צריך לדעת ולהכיר ואת התנועה הרבה בספרות החיה צריך להשביח ולבטל? האמנם יותר נכבד לפרש איזה „מדרש פליאה", מאשר לתת לפני הסופרים המדברים אל העם והפועלים עליו פעלה נמרצה פחות או יותר, מלים אשר יוכלו להביע בהן את כל רעיונותיהם ולבלי סתום במקום שראוי לפרש?... ולא רק בתלמודים יש אוצר מלים נחמד ובלום, כי אם גם בספרות ימי הבינים עד היום הזה. מלבד רב המלים שחדשו וקבעו חכמי ספרד, אשר נקבעו והחלטו גם בספרותנו החדשה, נוכל למצא אחרי חקירה ודרישה עוד מלים במספר רב, אשר איש לא שם לב עד היום להשתמש בהן כפי הדרוש.

בשיר הידוע בשם „שערי דיני ממונות ושבועות" לרב האי גאון, שהוציא ובאר הה' שזח"ה („ישרון" העברי לר"י קיבק, תרכ"ח) כתוב: „וְאַל רֵעוֹ בְּעַיִן לַעַג וְזֶלֶם". ופרש שזח"ה (שם, VI, 161, הערה 20):

[1]) „כי לפני עיני השכור נראים כדורים ילהבו כשמש" (המשביר, ע' שמש ג') — והמלה הולגרית הנפלאה הזאת תוכל להיות לעדה עד מה היתה שפתנו בימי קדם עשירה גם במלים ולגריות כמו אלה.

„זלם לשון דפי". אין ספק, כי „זלם" הוא הרחבה מן „זלל" בתוספת אות השטף מ', כחק לשפת עבר, וכן אומר ריב"ל (שרשי לבנון, ערך בצר, צד 20): „כתם מן כתת, כמו צלם מן צלל, תלם מן תלל וכדומה". זלל וזול, כידוע, משרש אחד הם, ואם כן הן יכלנו לבנות פעל חדש „זלם" שפרושו יהיה: feilschen (התוכה על המחיר, דינגען) ותאר השם (בינוני פעול) „זָלוּם, זְלוּמָה" (ממש כמו „שָׁחוּם שְׁחוּמָה") feil, wohlfeil ואז הלא הרוחנו שתי מלים נחוצות מאד. ולא רק אל המלים המצויות בספרות ראוי לשום לב, כי אם גם אל המלים העבריות השומות בפי ההמון המדבר זרגונית, כי לפעמים מוצאן עברי, אך השתבשו והשתגאו מאד, כמו למשל „כְּתָבוּת", שהוראתה הראשונה היתה כתיבת דברים קלי ערך (קרוב למובן שקבלה בזמננו המלה כְּתְבָנוּת, עין „שרשי לבנון"), וכעת משתמש בה ההמון להוראת שחוק והתול. כן מעיר ריב"ל על מלה אחת בשפת ההמון, אשר רבות התחבטו סופרינו, איך לתרגמה עברית כידוע, המלה המורה על ההרטה והנחם, או על הכח הנסתר שבנפש האדם, המונע אותו מעשות רע ומבריחהו אחרי העשיה להכיר בסתר לבבו, כי עשה רע ולהתחרט על זאת, התהותה כמעט בכל השפות האירופיות מהפעל „ידע". ברומית: Cons-cienta מן seire (ידע), ומזאת גם בצרפתית ואנגלית: Conscience (קונסיאנס, קונסיאֶנס), באשכנזית Gewissen והנה ריב"ל מוכיח, כי גם בעברית משתמשים במלה כזאת להוראה זו, כמו „ומעקש דרכיו יודע" (משלי י') כלומר יכהו לבו (כמו ויודע את אנשי סכות, יודע כמביא למעלה) ויתחרט על מעשהו הרע, וכן „ואחרי הודעי ספקתי על ירך" (ירמיהו, ל"א); ומוסיף ריב"ל: „ואחינו בית ישראל פה במדינה משמשים במלה „יאהדיס" (ער האט קיין יאה-דיס), במקום שישמש האשכנזי בשם געוויססען, ונראה לי, שהברתו האמתית: „יְדִעוּת" ומלה עברית היא משרש ידע, כנ"ל, כמו שיאמרו על היוקר יקרות ועל היושר ישרות וכן יהדות (יידישקייט) וכו', ע"מ ילדות, עבדות, גבהות, שהרות וכו' (שרשי לבנון, מהברת ראשונה מ„בית האוצר' לרי"ב לוינזון, וילנה תר"א, ערך ידע, עמוד 73—72).

טרם נחתום את דברינו על קבלת מלים מספרותנו שאהר המקרא נביא בזה איזה דוגמאות אשר תראינה ותורינה, איך צריך לפעמים לשנות ולהחליף את תמונת המלים התלמודיות, למען תקבלנה תמונה עברית יפה ונבונה, וגם איך עלינו בכלל לעשות כמתכנתן:

א) „אמתלא" (גטין, פ"ח) Vorwand, פרש בעל „המשביר", כמו „מתלא" תרגום מלת „משל", וכן „אספרה" (ברכות, ח') „שם חולי הסוכר מעברות הגרון והושט", „אסמכתא" מן „סמוך" ובמדרש „אפטרא" (ב"ר פ"ט) ברכת הפרידה (מן פטר) ולדעת רבים גם „אסקופה" היא משרש „שקף" בחלוף ש' בס' (עין אצה"ש הכללי לר"י זיבנבירגר, צד כ' כ"א) ובכן עלינו לכתוב בעברית: אַמְשָׁל, אַסְכָּרָה, אַסְמָכָה, אַפְטָרָה.

ב) כמו מְגֻיָּד aderig (מן גיד Ader, עין זיבנבירגר, ע׳ גיד), כן נוכל לכתב גם: מְגֻוָּן farbig, מְשֻׁשָּׁן rosig ועוד.

ג) מן „כי היכי דנינרריה ללביה" (פסחים ק״ז, שפרש הה׳ שול-בוים „שיעורר תאות האכילה" (וכן לא ניכול ירקא משום דגריר, שבת ק״מ) יכלנו לבנות שם נאה: „גרירה" להוראת Appetit.

ד) מן „שהרהינו אצלו" (פסחים ל״א.) שפרש בעל „המשביר" מן רהן-משכון בערבית, נוכל לבנות מלת „מַרְהִינָה" Pfandhaus.

ה) מן „זלחין מיא" (שבת צ״ה) ראוי ונכון לבנות את המלה „זַלְחָה" להוראת Spritze.

ו) מן נטל הסומו (כלים, י״ג) „הוא הברזל עשות (Stahl) שמאחזים בו כלי ברזל לחזקם", עלינו לבנות שם „חסם" Stahl ומזה „עד שיתחסמו" (כלים ד׳) stärken, stählen.

ז) מן „טַיָּל" יש לבנות את המלה „טְוָל" להוראת Boulevard או Square, והאות ו׳ באה במקום י׳ לחזוק המבטא, כמו ותר מן יתר, כידוע.

ח) מן „פיקא", אשר תורה בכלל על „דבר שהוא עגול ארוכי מעט" (עין המשביר ע׳ פקע, גם פקא ו׳ וז׳ באריכות; השוה „מקלעת פקעים" (מ״א ו׳ י״ח) גם „פקעיות של שתי" (חגיגה י״ב) Knäuel) יכלנו לבנות מלת „פִּיקָנִית" Kugel (הלביבה העגולה הארוכית, הנאכלת בין הרדינו בשבתות).

ט) מן „לירמי תומי לסרבלא" (ב״מ ס׳) נבנה את המלה „תומנית" (מן תום סוף הבגד והשמיכה וקציהם), להוראת Quasten.

כן נקל לנו להעשיר את שפתנו במלים אין מספר, אם רק הפילולוגים „סתם" ישימו לב לצרכי הפילולוגיה השמושית ולהפך. קוה נקוה, כי דברינו היוצאים מן הלב יכנסו אל לבות חכמי הלשון שבקרבנו ועפ״י כללים כהמה וכהמה ירחיבו ויעשירו את שפתנו, עד אשר לא יהי מקום להתאונן על עניותה ונולותה. אנחנו מצדנו נשמח בחלקנו, אם יכירו החכמים, כי מלאנו חובתנו בלי קלות דעת ומבלי השך עמל ועבודה כפי יכלתנו.

ג) מִלִּים מִשְּׂפוֹת-שֵׁם.

כל שפה ושפה, כאמור למעלה, מקבלת קודם-כל מלים מהשפות הקרובות אליה מטעם פשוט, יען כי המר כל השפות בנות משפחה אחת אחד הוא, וגם יען כי העמים המדברים שפות שונות ממשפחה אחת גם הם על הרב קרובים זה לזה ברוחם ובמוצאם. — קרבת-השפות, כידוע, גדולה הרבה יתר בשפות-שם מאשר ביתר המשפחות, ולכן שואלות אמנם שפות-שם אשה מרעותה מלים ומליצות במספר רב

אך כל אלה נקרו בהיותן עוד מדברות בארצות קרובות קרוב-מקום זו לזו או במשול הערבית והעברית בעת ובעונה אחת בארץ ספרד. — עוד בימי הבית השני דברו בני ישראל ארמית ולכן גם המשנה הכתובה עברית מלאה תמונות ומליצות סוריות במספר רב. — התלמוד הוא כמעט יותר ארמי מאשר עברי, וכן היו רב ספרי חכמינו עד ימי „המצחצחים" במאה האחרונה ועד היום הזה. בימי חכמי ספרד פעלה שפת ערב הרבה לטובה ולרעה על שפת עבר ומאז לא נראתה כל תנועה ושאיפה לשאול לשפתנו מלים מאחיותיה שפות שם, יען כי מלבד שפת ארם, לא ידע איש מישראל אף לא איש מחכמי אירופה כל שפת שם אחרת בלעדי העברית כראוי. — אולם במאה העברה קמו חכמים מצוינים באירופה ויחקרו גם את שפת ערב עד תכליתה ויבארו על פיה כל סתום בספרי קדשנו ובמאה הנכחית נגלו לחוקרים תעלומות איזה משפות שם, אשר לא שערו החכמים ההלכו לפניהם. שפת כוש או גז (Ghez), השפה הקדושה לאיזה מערי אבסיניה, נתנה יכלת לבאר המון מלים שמיות ושרשים הרבה המצוים רק פעם במקרא מצאו על ידה פרוש מספיק [1]. שפת צור נגלתה במעבה האדמה והחכמים אמיצי-לב דובבו את שפתי סנחריב ונבוכדראצר: האשוריולוגיה היתה לחכמה בפני עצמה וספרי הכשדים הסירו את חותמם הצר, כמו גם שפת המצרים את צעיף עלמת מסתריה. אך כל החכמים אשר טפלו בשפות הנמצאות האלה, עסקו בהן כמובן רק לשם היסטוריה או פילולוגיה מחקרית. לדעתנו הגיעה כבר השעה לטפל בהן גם לצרך פילולוגיה שמושית. קודם כל הננו מגלים, כי בכל שפות שם, מלבד בארמית ועברית, רכשנו לנו רק ידיעות קלושות, ולכן איננו מעיזים להציע מלים מהשפות ההן או לקבוע את כלליהן בשפתנו: לעשות כדבר הזה אין לנו כל צדקה. אך נקוה, כי לא ליהירות יחשב לנו, אם נבא להראות איזה דוגמות ומשלים כיצד יש אפשרות להרחיב את שפתנו ע"י מלים וכללים משפות שם: יבאו נא מי שיש לו הצדקה ומי שירגיש את עצמו מכשר לכך וישפטו על המשלים והכללים, יגלו כללים הדשים ויציעו מלים חדשות, ואנו נסתפק בהכרה, כי עוררנו את החכמים האלה על הדבר הנכבד ורב הערך הזה.

1) בצורית, כידוע, מכונה אלילת ההרמוניה בשם: „כּוּשָׁרֶת" (Khousareth אשת Taaut) [2]. לא קשה להכיר, כי מוצאה מהמלה העברית כשר, וכן תרגמו חכמי הלשון את הפסוק (תהלים, ס"ה ז') „מוציא אסורים בכושרות" ברווחה ובדרך ישרה כי „כשר" נרדף הוא עם

[1]) עין מאמרי הפרופיסור יוסף הלוי בשם: „מחקרי-לשונות בני-קדם" בהמגיד תרכ"ג — תרכ"ד.

[2]) עין בספרו: Lenorment Manuel d'histoire ancienne de l'orient III. p. 124, (Paris, 3 ed. 1869)

„ישר" (בחלוף ניכ"ק) ו„ישר" מורה גם שווי הערך בין חלקים שונים, ומזאת „שירה", כי „היסוד הראשי להשירה והזמרה הוא השתוות ערך החלקים ושווי סדריהם" [1]) ומדוע לא נשתמש אנחנו במלה „כשרת" (כמו אשרת מן אושרתא) להוראת Harmonie? — הן בשעה שהאחרונה יצורה ע"פ רוח עם יון ומושגיו על היפי ושווי-הערך (ἁρμονία מן ἄρω — השוה, חבר, ἁρμός — חבור, התאמה), הראשונה הן כלה התהותה בטעם בני שם, ברוחם ובמושגיהם במובן הישר והשויון, המתאים אל חקי הצדק והמשפט [2]).

2) הכמי-הלשון הסכימו ביניהם, כי תמונת מלות הגוף „הוא, היא" היתה „הוה היאה" [3]). והנה בשפתנו חסרות המלים המסמנות את המינים "Sie„ "Er„ (das Männchen, d. Weibchen), הנחוצות מאד, למען סמן את בעלי החיים למיניהם (כי כן הוא בכל השפות גם היותר קדמוניות) ומדוע זה לא נשתמש בתמונות הקדמוניות לצרך זה?

3) האב הזקן (Grossvater) יכנה בשפה האשורית בשם „שיבו" והאם הזקנה (Grossmutter) — „שיבתו" [4]). השמות האלה מתאימים עם אותם שבתלמוד: „סבא", „סבתא". בספרותנו החדשה הסכנו, לעמת זאת, לכנות את קרובי המשפחה האלה בשם „זקן, זקנה" סתם; אבל האם לא יותר נכון לכנותם ע"פ שפת אשור: „שב, שבה"? — הן ידוע כי קרובי המשפחה יכנו כמעט תמיד בשמות בני הברה אחת, למשל: אב, בן, דוד, חם (המיה, כמו אביה — Schwiegervater) וגם מלת הקורבה בלתי המצויה בתנ"ך „גיס" גם היא בת הברה אחת

---

1) Harmonie u. Symmetrie. עין ההערה היקרה להפואמה „אהבת דוד ומיכל" (כל־שירי־גורדון, III, 115 — 113). בדברינו אלה סתרנו למדי את דברי החוקר הגדול מוברס, אשר לפי־דעתו Kousareth היא חושרת (מן חשור — קשור (verbinden, ordnen וגם המלה τάξις גם השם κισσάρ אינן מוכיחות מאומה, כי „כשר" גם יורה על „סדר" וקרוב הוא אל קשר לא פחות מן „השר", ולהנם הוא בטוח כל־כך בצדקת משפטו (עין ספרו האֶפוכלי: Die Phönizier, Bonn, 1841, 1, 508).

2) יתכן, כי גם אחרי הוכחותינו אלה תמצא המלה היונית הרמוניה חן בעיני סופרים רבים יותר מהמלה כושרה, יען כי צלצול הראשונה נעים יותר. לא נכחד, כי כן; אולם רוח השפה העברית סובלת יותר את שלה... בכל אופן נזכיר, כי רק דוגמה היא זאת.

3) עין: A. Hovélaque, La linguistique, p. 214

4) „בירוסי הכשדי" להח' המצוין ד"ר רובין (וינה תרמ"ב, p. 17).

ולמה יגרע השם Grossvater, כי יתורגם במלה „זקן", שהיא בת שתי הברות? [1]).

4) „בלשון הקדש ובלשון תרגום — יאמר החכם הגדול שד"ל — אין שום משקל מיוחד לבנות ממנו תאר הפעל (adverbium) מכל שם התאר שיזדמן כאשר יש בשאר הלשונות והנה בלשון סורי מכל תאר שנרצה נוכל לגזור ממנו תאר הפעל, וזה כשנוסיף על שם התאר אותיות „אית", כגון מן טב — טָבָאִית, מן חכים — חַכִּימָאִית, וכן כלם. ובדניאל מצאנו קרוב לזה: ענו תנינות, ובתלמוד ירושלמי: לא עבדין טִבְאוּת ואולי הגרסה הנכונה „טבאית" [2]). מעין זה לדעתנו גם „ברקאי" (יומא, כ"ח) — hell lichtig מן ברק, והת' הסרה, ולהפך מראה הה' המצוין ר"מ שולבוים [3]), כי שפת עבר קבלה את תאר הפעל על דרך לשון סוריה, בתוספת „ית" והא' נשמטת: „יאית' (מן יאה), עולמית, וממין זה גם שחרית, ערבית, ובחבור לשמות עצם יהיו לשמות עצם גמורים כמו „תפלת ערבית", „פת שחרית" [4]). ובכן לפלא, מדוע לא ינסו חכמינו להרחיב את הכלל הזה ולכתוב: אורית—hell חשכית dunkel?

5) ידוע כי ההקטנה ע"י אות י' מיוסדת סוף סוף על שפת שם היותר נכבדה, על שפת ערב, אך גם להגדיל מלים יכלו בדרך שפות שם. ואלה דברי שד"ל: „בשמות הנגזרים מן הפעל יש משקל מצוי מאד ולא נמצא בדניאל ועזרא והוא נאמר בכל הפעלים להורות על מי שרגיל בפעלת הפעל ההוא, כגון קטולא — רוצח; וזה המשקל מצוי בלשון חכמים, כגון „מסור" ענינו רגיל למסור, לקוחות — רגילים לקחת (ואנחנו נוסיף: „נמושות"—רגילים למשש, וכן „גשושאי" (ב"מ מ"ב) גנבים רגילים לגשש ולמשש בצלחות, עין למעלה בפרט מלים תלמודיות), אדם עשוי — רגיל לעשות, כפוי טובה — רגיל לכפות על הטובה שעושים לו. ומזה מה שאמרו בחולין (דף קל"ז) המש צאן עשויות, שעושות שתי מצות, דרשו מלת עשויות לפי דרכי לשון ארמית" [5]). וכן מן „מכר" שענינו בסורית „נתינת אשה לאיש" קוראים לאָרוס „מכורא" (ומזה כלי חמס מכרותיהם", מה שאמרו לשכם: „ונתנו את בנותינו לכם, לא היה אלא כלי ותחבולה של חמס") [6]).

---

[1]) אלה שיתנגדו לקבלת מלת „שב" יען כי היא משמשת גם להוראת „ישיש" בכלל, יזכרו נא, כי „זקן" הוא תמיד שם תאר פשוט.

[2]) אוהב גר, וינה, תק"ץ, p. 100.

[3]) אוצר המלים הכללי, לבוב, תר"ס, הקדמת המחבר, II, הערה ב'.

[4]) אולי מסבה זו מרשים להם סופרינו לכתוב: „שפת עברית, שפת אשכנזית".

[5]) אוהב גר, p. 100.

[6]) שם, p 112

והחכם הנודע ד"ר שמידל בוינא (במאמריו ב„אוצר הספרות" II) משוה את המלה „זכור" כי עפר אנחנו אל המלה הערבית אַפּוּל המורה על הגדלה; אך פרושו, כי זכור הוא זוכר תמיד, נכון מאד גם ע"פ דרך לשון סוריה, כי תמונת הרבוי בערבית, שהיא גם הגדלה, דומה מאד לתמונת הרגילות בסורית. ובעברית יש גם הגדלה. בתמונת אַפּוּל ממש: שַׁכּוּל, כלומר שכול הרבה פעמים ושכול מאד. ובכן הרוחנו תמונת הגדלה חדשה ונחוצה מאד.

6) בפרק הקודם העירונו, כי הסרון מלות יחס משתלבות עם הפעלים איננו נורא כל כך; אולם, למה נכחד? זהו חסרון גדול, כי בשפות אירופה יתחלק פעל אחד, בהצרף אליו מלות היחס, לעשרים ושלשים פעלים, שיש לכל אחד מושג מיוחד ונחוץ; למשל מן: schreiben, יבנו הפעלים: abschreiben, zuschreiben, vorschreiben einschreiben, aufschreiben, überschreiben, unterschreiben, nachschreiben etc. בעברית נחוצה מלה מיוחדת כמעט לכל פעל ופעל מהוה ע"י מלות היחס (למשל: überschreiben — העתיק, einschreiben — רשם, unterschreiben — חתם ועוד). אולם יש שפה אחת אשר כמעט קשה להגיד אם היא שמית או אֲרַמִית, כי היא השפה היותר בלולה מכל השפות ושמה הוזברש (Huzvarêsch)[1] שפות שם לא רק הכניסו אל תוכה מלים שמיות למכביר כי אם גם שנו את דקדוקה ותורת הברותיה (Phonetik). „ובכל זאת, איך שיהיה — יאמר החכם אבל הובלק[2] — עצמיות השפה ההיא תשאר תמיד ארנית. הדבר הזה יראה ברור בעובדה כי להחוזברש יש פעלים מחברים בנוים לא רק משרש ארני ומלת יחס ארנית, כי אם גם משרש ארני ומלת היחס שמית, משרש שמני ומלת יחס ארנית וגם מה שנפלא ביותר משרש שמי ומלת יחס גם כן שמית". דוגמות מהתחבריות כמו אלה לא מצאנו אצל החכם הזה ואף לא אצל רנן; ומדוע זה לא יבאו חכמינו המפרסמים ובלשנינו הגדולים, להתחקות על הדבר הנפלא הזה? מי יודע, אולי יצלח בידינו לבנות פעלים מחברים כמו אלה בשפתנו השמית הטהורה?...

7) אך גם מלים בודדות הרבה יש אפשרות לבנות בתבנית מלות יתר שפות שם. למשל שד"ל מוכיח, כי המלה „עוזילא" המתרגמת בסורית בדיוק את המלה האירופית Gazelle (בערבית ג ז א ל), נגזרה מן „עז"[3]. אם כן הן נוכל לתרגם בעברית Gazelle בשם „„עִזָּה" ותשאר לנו המלה „צביה" על: Hirschkuh והמלה „אילה" על Gemse או

[1]) על דבר השפה הזאת עין רינן: .Hist. gén, d. langues sém. pp 78—80 גם 282—286.

[2]) עין: La linguistique, pp. 289—290.

[3]) איהב גר, p. 101.

להפך „עזנה" Gemse (שהיא אמנם עז הבר) ואילה Gazelle במקבל בספרותנו החדשה. בכל אופן נצטרך גם פה להחלטת החכמים הנז' והם רק הם בני-סמך בהצעת מלים משפות שם ובהחלטתן וביכלתם אפוא להרחיב את שפתנו ולהעשירה לא ע"י מלים זרות או מחדשות בכל אות איש, כי אם ע"י מלים ששרשיהן שרשיה ורק במקרה לא באו בתנ"ך או לא הספיקו להתהוות בשפתנו בעודנה חיה ומדברת.

אולם הרבה יתר מאשר תוכלנה להרחיב את שפתנו כל יתר שפות שם ביחד, יש באפשרות שפת ערב לעצמה לעשות זאת. לא לחנם יכנה רינן בשם „האוצר הכללי של עשירות כל המשפחה השמית" [1]. ואמנם מלים למאות נמצאות בכה"ק ובתלמוד שפרושן האמתי תגלה לנו רק שפת ערב; ומלבד אלה, שנמצאו גם בעברית ובארמית אך נשכחו ברב הימים מעת חדלו שתי השפות האלה מהיות מדברות עוד תמצאנה בהן גם מלים שאולות בלי משים משפת ערב במספר לא מעט, יען כי ארצות בני שם היו קרובות זו לזו מאד. — אחרי כן בתקופה הספרדית שאלו רב חכמינו, וביחוד התרגמנים לבית אבן-תבון, בכונה, מלים ערביות ובשנותם את תמונתן ע"פ המשקלים העברים יצאו לנו כמעט מלים עבריות והן על הרב נכונות מאד ומקבלות גם בספרותנו החדשה [2]. ומדוע לא נעשה כזאת גם אנחנו? מדוע לא נקבל את המלה הערבית: איל שמשיה, בשנותנו את תמונתה ל„שמשיה" תמורת המלים „מחסה מחורב", „מחסה משמש", „מחסה משרב" וכאלה? האם לא נכון לתרגם את המלה Comptoir במלה הערבית „מַכְתְּבָה"? שרשי שתי המלים האלה („שמש", „כתב") עברי הנהו בלי כל תפונה ויכר גם בסקירה הראשונה, ומדוע זה לא נשתמש בשתי המלים הערביות שהציע מר זאב יעבץ? או מדוע לא נשתמש במלים: קטיפה — Sammet, רצין - ernst, רשמי — officiel, וכאלה, שהציע מר בן-יהודה? „לפי דעתי — יאמר מר טביוב — נחוץ להשתמש הרבה בעזרת שפת ערבית להרחבת שפתנו, כי סוף סוף אין הבור מתמלא מחוליתו, אלא שצריך לשנות את הבנינים הערביים המשונים לבנינים עברים אשר גזרתם ידועה לכל" [3]. כן

---

[1] Renan, I, p. 423

[2] בימים האחרונים נשמעו תלונות על התרגמנים בני תבון ורבים מהליצים, ובתוכם גם מר יעבץ, שקלקלו הרבה את שפתנו בתרגומיהם. לדעתנו לא כן הוא: הן הם אלצו לתרגם ספרי פלוסופיה, אשר בשפתנו עדיהם כמעט לא היה להם זכר (מלבד קהלת), ומה יכלו עשות, אם לא לכוין את שפתנו ולדיקה, כפי שחיב טבע הדברים? בכל אופן, אם אולי יש להתאונן על המבטאים והסגנון בכלל, אך על המלים שהחדשו היבים אנחנו להם תודה רבה.

[3] האור לבן-יהודה, תרנ"ג, Nr. 28

יכלנו לבנות מלים שונות בתבנית שפת ערב, ביחוד תארי המושגים הדקיקים והצבעים, שמות החיות, העופות, הצמחים, הדוממים והמכונות, כי בנין מלים חדשות יוקל בכלל ע"י ידיעת לשון ערב [1], והאות, כי בכל משך הדול שפת עבר מהיות מדברת לא נבנו בה תמונות חדשות ומלים חדשות כמו בתקופה הכפודית, בימי ממשלת הערבים, ובימינו בארץ ישראל, משעה שההלו אחינו לבא בדברים עם הערבים וילמדו את שפתם. „בארץ אבותינו — יאמר גם משוררנו י"ל גורדון — יוכלו חכמי לב להרחיב את שפתנו במלות לקוחות משפת הערבים יושבי הארץ, מלות אשר במקורן ושרשן הן משתפות לשתי הלשונות האחיות עברית וערבית, אפס כי בשפת ערבית הוראתן ושמושן מבוררים ומסוימים יותר, יען שפה חיה היא וטעמה עמד בה ואין ספק, כי במלות כאלה היו משתמשים גם אבותינו בזמנם באותם מיני שמוש שמשתמשים בהן הערבים גם עתה, והא לך מקור נאמן וחי לתחית השפה, מקור אשר לא יוכלו להשתמש בו חכמי הלב היושבים בחוין לארין" [2].

לולא היו ידיעותינו בשפת ערב מגבלות ומצמצמות, עד כי לא נהין להכניס את ראשנו בדבר הנכבד הזה, כי אז הבאנו בזה מאה מלים ערביות, אשר פגשנו בשקדנו על שפת ערב, שמקורן העברי יכר גם בלי כל נתוח פילולוגי. את הדבר האחרון — כי מקור המלה הערבית שנאבה לקבל בעברית יכר על נקלה גם ע"י בלתי מבין ערבית — יואילו נא לשום אל לבם חכמי ארין ישראל המציעים מלים ערביות או המשתמשים בהן. אל נא ישכחו, כי רב מנין הקוראים עברית בארצות אירופה הוא ולמי מהם יש צרך לדעת שפה מדברת באסיה ואפריקה? —הדברים האחרונים יתיחסו גם אל המציעים מלים מיתר שפות שם. אך אם התנאי הזה ישמר בתקפו אז לא רק נוכל לקבל מלים משפות שם, אך גם חובה עלינו לקבלן, יען כי בשפות האלה נשאר כל אוצר-המלות של משפחת שפות שם אשר לא זכו לבא במקרא. — כבר הגיעה השעה לחשיב לשפתנו את אבדתה או את ירשתה היקרה, אשר ירשה מהשפה השמ:ית הקדמוניה, שבה דברו כל עמי-שם עוד טרם נפרדו לגוייהם, לארצותם וללשונותיהם.

ד) מִלִּים מִשְּׂפוֹת אֵירוֹפָּה.

כבר העירונו, כי כל השפות האירופיות, גם העשירות שבהן, תקבלנה מלים רבות משפות יון ורומה, וביחוד טרמינים מלאכותים

[1]) עין מאמרי הד"ר שמידל בהשחר שנה ט', ובאוצר הספרות א' ב' וג', ומאמרי בן יהודה, ילין וספיר ב„האור" ו„הצבי" ובמאספי מר יעבין.

[2]) ממאמריו ב„המליץ", תרמ"ג, Nr. 27 ועין „ארין ישראל" למר בן-יהודה, III—IV.

הדרושים לכל חכמה מיוחדת, באשר מלים שאולות כאלה תצירנה בכלל ע״פ הסכמת כל החכמים, מושגים נכונים הכוללים בתוכם לפעמים מאמרים שלמים, ולפעמים אין ביכלת כל איש להביע בדברים ברורים את כל דקות המושג ועמקו, כמו שתביעהו מלה יונית או רומית אחת, אשר קבלה לצרך זה בקביעות ובהחלט. איך שנתאמץ ונתעמל לתרגם את המלים .Effect, tendentiös etc לא יעלה בידינו לציר את מושגן המקבל בדיוק ובכון גמור. סבת הדבר, כי רק משתי השפות המתות נקבעו מלות לצרך טרמיני המדע, מאשר אין כמעט חכמה אירופית אחת, אשר אבן פנתה לא הונחה בשפות ההן. הדמיון הנפלא והכשרונות המצוינים לא רק להשקיף ולהתבונן, כי אם גם לסגור, לחקור ולהכליל, אשר נפלו לנחלה לבני-יון ואשר השאירו הם לנחלה לבני רומה, התגלו עוד בימי קדם בספרי חכמי יון הגדולים, אשר הניחו את היסוד לכל חכמה טבעית, מדע שכלי ומלאכת מחשבת, ואשר היו למאורות גדולים לכל הדורות הבאים אחריהם. בני רומה, אשר ידעו רק לחקות את בני יון, מסרו את כל החכמות האלה להעמים החדשים יחד עם שפתם שבה ידברו, כמובן בשנוים רבים, האיטלקים, הצרפתים, הספרדים הרומינים ועוד. התחיה הגדולה (Renaissance) במאה שלש-העשרה וחמש-העשרה, אשר עוררה לחיים חדשים את אירופה כלה, אחרי תשע מאות שנות מלחמות נוראות, עריצות מבהילה ומשחקי ילדי פשע מעין מסעי-הצלב, התחיה הגדולה הזאת, אשר מוצאה מאיטליה, החלה גם היא יחד עם תחית חכמות היונים והרומים וספרותם, והחכמות האלה החלו להתפתח ולהתרחב במאות העת החדשה ע״י חכמי כל עמי אירופה, ולכן מאז ועד הנה חק הוא להעמים, כי כל איש מלמד ידע גם את שתי השפות העתיקות, אשר בצדק תחשבנה ליסוד ולמבוא להחכמות החדשות והספריות האירופיות, כאשר תוכלנה בצדק להחשב כל קורות היונים והרומים להלק הראשון מקורות עמי אירופה החדשים. לכן לא לפלא הוא, כי את כל המלים האוניברסליות, כלומר המיוחדות להמדע, אשר אחד הוא לכל העמים, הסכימו החכמים לקבל מהשפות המתות האלה, אשר בהן נבראו המדעים והספרות היפה ואשר אין לאחד מעמי אירופה חלק בהן יותר מאשר להשני. לא כן אנחנו בני ישראל! קורותינו וקורות עם יון או רומה לא התרכזו בנקודה אחת, לא השתרגו אף פעם אחת, אם לא נחשוב את התקופה האלכסנדרונית: להפך כאשר רק התנגשו בני עמנו עם בני העמים האלה שלא ברצונם נראתה תכף דחיפה עצומה מצדנו וכאשר רק היתה לנו אפשרות דחינו אותם בשתי ידים; כן היה בימי החשמונאים ורבים קוו, כי כן יהיה גם בימי אספסינוס וטיטוס. אמנם גם היהודים באו בדברים עם הרומים, אך התיחסיותיהם היו הצוניות ואנוסות, אם אפשר לאמר כן: אמנם היהודים קבלו גם את חכמות היונים אך על הרב לא מידם ממש, כי אם מידי המצרים והסורים בימי הבית השני ובתקופת התלמוד

ומידי הערבים ועמי אירופה בימי הבינים. ספרותנו החדשה במאה האחרונה הקתה רק את הספרות האשכנזית, תרגומים מיונית ורומית לא נמצאו בה כמעט כליל ומעולם לא ראינו, כי יעוררו הסופרים העברים את קוראיהם לקרא את ספרי טובי משוררי יון ורומה, עלינו להעיר פה, כי אנחנו, כשאנו לעצמנו, לא נרגיש כל חבה יתרה להיוגים ויודעים אנחנו, כי לא כל ספרותם לפי רוח ישראל היא, יודעים אנחנו כי יש להיהדות הרבה יתרונית על ההלניות, ובכל זאת לא נוכל לבלי להכיר, כי טוב טוב היה לתרגם איזה מחזות מיונית או פואמות מרומית מאשר לכתוב שירים על „אמנון הרועה ואהובתו" ולתרגם „מליצות" ו„ספורים" הראוים לנערים בני עשר. סופרינו צעקו בגרון נחר „השכלה" ויתאמצו להסיר את לב העברי מעל הקושיות והפלפולים, המצמקים את הלב והמיגעים את המוח, סופרינו הפצו אז להראות על יפיפות-יפת; אולם הנוכל להוכיח למי שיהיה, כי איזה דבר טוב ומועיל הוא מבלי דעת את יסודתו ?... סופרינו חפצו להחיות את ספרותנו בתתם לה פנים אירופיות, ע"י מהלקת ספרות חדשה: ספורים, אשר כמעט לא היה להם גם זכר בספרותנו העתיקה והספרדית. אבל הן חלק הספורים נשאר לנחלה בידי עמי הודו-אירופה ויסודתם בפואמות הגדולות המרקמות מההגדות ע"ד מעשי העלילים הרבים ובלתי השוים במעלה ובכח [1]), ואם חפצו, כי מספרים יולדו בקרבנו, עליהם היה לתרגם את הפואמות האלה, למען יסכן הדור הצעיר אל המליצה הספורית. אולם תמיד נמצאו אנשים בתוכנו אשר יראו להביא או „לטעת זמורת-זר בכרם שפתנו הקדושה" [2]). ו„זמורות-זר" הן, כמובן לפי דעת רב סופרי ישראל, גם המלים היוניות והרומיות, ולכן קשה להן להתאזרה בשפתנו, הם שוכחים, כי במקרא נמצא מלים מצריות ופרסיות לרב ואולי גם יוניות, אף אם לא נחפשן בנרות כגרין, ולו גם לא נשתמש בהשערות דומות פחות או יותר אל ההשערה, כי heirathen באשכנזית בנויה מן „הרי את מקדשת"... הם שוכחים כי בתלמוד יש מלים יוניות ורומיות אשר לא תספרנה מרב, כי גם המלה „פלשת" התיונה במדרש בתמוגת „פלסטיני" (ב"ר, צ'), — כי גם בשפת

[1]) עין Renan באריכות: I, pp. 7 et 13

[2]) זה לא כבר הצטרכנו לעין בספר „שירי רומי" להח' ישראל ראלל. במחברת הזאת ימצאו תרגומי מיטמורפוזה אחת של אובידיוס גם „de arte poëtica" להורציוס, גם סטירה יובנלית אחת וביחוד נכבד תרגום השיר המפורסם „טבע הדברים" (de rerum natura) לראש המטריליסטים לוקרטיוס עם תשובה על דבריו בשם „ידע מה שתשוב!" (pp. 72—84) ועוד; וכל אלה לא הועילו לחבב את הספר בעיני קוראינו עד כדי להתוך את העלים... משנת תרכ"ז עד תרנ"ד חכה הספר האמלל, כי נבא אנחנו להפריד בין דפיו המדבקים כצאתו מבית הדפוס...

המשנה, שהיא באמת עברית צחה ויפה, מרבות המלים היוניות עד מאד, אך הם שוכחים עוד דבר יותר נכבד: את כללי הלינגביסטיקה הכי-יסודים, ועל זאת נחשוב לנכון להעיר ביתר פרטיות.

כלל גדול הוא בלינגביסטיקה כי ממלות בודדות משפות שונות, לו גם יש ביניהן דמיון רב, אין ללמוד על קרבת השפות. „בהשוית השפות — יאמר הובלק – צריך קודם כל לבלי שום לב כליל אל שויון המלים הפשוט בפני עצמו. שתי מלים אשר מובנן כמעט אחד הוא, או אם תרצו, אשר מובנן אחד הוא, תיכלנה להיות נבדלות בלי כל יחס וקשר ביניהן" 1). מי לא ידמה למצא שויון, למשל, בין paratus (ברומית) = prêt (בצרפתית), Abenteuer (באשכנזית) = aventure (בצרפתית), ἀνάλογος = ähnlich, καλέω = to call ? ובאמת אין כל יחס בינותיהן. להפך לא יעלה על לב איש למצא שויון בין virus (ברומית) = ἰός (ביונית), vader (בהולנדית) = hayr (בארמנית), purus (בסנסקריטית) = il (באירלנדית); ובכל זאת לכל זוג מהמלים האלה יש שרש אחד. כל התעלומות האלה תגלינה, כאשר נשים לב לא אל צלצול המלים החצונים 2), כי אם אל התפתחותן ההיסטורית וביחוד אל כללי התחלפות האותיות ובדקדוק השפה. חכמי הלשון המפרסמים, בשומם לב, כי העקר הוא הדקדוק, החליטו, כי השפות אינן מתערבות לעולם" 3); לו גם לא נשאר אף מלה אשכנזית (זכסית) אחת בשפת אנגליה אז גם אז תשאר שפה זכסית רק על פי האות s המסמנת את הנסתר היחיד בהוה בכל הפעלים האנגלים 4). עד כמה לא המלים כי אם הדקדוק הוא עקר ויסוד לכל שפה, מוכיח מכס מילר בהציגו לפנינו חזיון מלבב מאד: „שפה כושית בדויה של העתיד". נשוה בדמיוננו, כי העבדים הכושים באמריקה ברחו במספר רב מאדוניהם וייסדו להם לאמיות מיוחדת באיזה פנה בדרום אפריקה; כעבור שנים רבות שכחו הדורות הבאים את כל קורות אבות הכושים החפשים

---

1) La linguistique p. 414

2) ע"פ הדברים האלה יכיר הקורא, עד כמה יחסר יסוד מדעי לרב השערות ריב"ל ב„שרשי לבנון" ו„אהלי שם" וגרץ בקומנטריו. ביחוד ילעגו הלינגביסטים להשערות מעין Cadaver מן Ca(ro) da(tur) ver(mibus), או nobilis מן non-vilis (הובלק, p. 18); אך האם אינן גרועות מהן השויות מעין „שמים=אש ומים", זמה=זו מה היא, נקבה=נקיה באה ועליה וכיוצא בהן יאמר משורר גדול וחכם כגורדון „ודוק ותשכח, כי בכל הדרשות האלה יש רמז קולע אל תכונת המושג שהמלה הונחה עליו, והרי לך כלל גדול בחכמת הדבור (?), הנותן יקר וגדולה (?!) ללשוננו הקדושה" (פרחים ושושנים למזח, 96—97 בהערה).

3) מכס מילר בספרו הנזכר I, 66.

4) שם 68—71.

וגם קורות כל עם אנגליה הכושים בברחם לקחו אתם אמנם את שפת אדוניהם האנגלים. אך השפה האנגלית נשחתה בפיהם עד תכליתה גם כל מכורות עתיקות וכל מצבות ואבני זכרון מימי קדם לא נשארו בידי הדורות הבאים. ובכל זאת אז גם אז, אם רק נשאר בשפתם כלל אחד, כי לזכר צריך לאמר: Jes'r (Jes, Sir! — „כן, אדוני!" באנגלית) ולנקבה: Jes'm (Jes, Madam! „כן, גברתי!" באנגלית), יכלנו משתי התמונות האלה לדעת בכלליותן את כל קורות העם החדש, מוצאו וכל אשר עבר עליו כמעט עד ימי הרומים" [1]. אחרי כל האמור בזה, האמנם עוד נשאר מקום להתנגד לקבלת מלים משפות אירופה ולהשוב אותן „לזמורות-זר בכרם שפתנו הקדושה", אשר ביכלתן „להשחיתה ולהשביתה מטהרה"? ובכל זאת יש יסוד לדעת המתנגדים לקבלת מלים זרות. לדעתנו היסוד הזה, או יותר נכון הסבה שגרמה להתנגדות מצדם, היא שגיאה שנכשלו בה רב המקבלים מלים זרות. זכורנו, כי כמולנסקין בהשתמשו באחד מספריו במלה „באֶרזע" אמר, כי תמונתה בספר עברי היא תמונת „חזיר מיער, אשר לבש בגדי קדש". לדעתנו החסרון היותר עקרי בקבלת מלים כאלה הוא — כי לא „תלבשנה בגדי קדש" כליל. נבאר את דברינו: אחד ההבדלים הכי נכבדים בין שפות שם ושפות האריים הוא — כי באחרונות יחבר מובן המלה אל הקונסוננטים (האותיות) והווקלים (תנועות) גם יחד, בשעה שבראשונות יקשר המובן הראשי רק אל האותיות והתניעות, הן הן המסמנות חלק דבר ידוע, זמן, מין וכאלה. כאשר הבאנו באריכות ע"פ שליכר, ויטני והובלק. ההבדל הזה הוא הוא שגרם להאורתוגרפיה העברית להיות שונה תכלית שנוי מאותה של שפות אירופה. באחרונות יכתב הווקל ישר אחרי הקונסוננט, לא כן בעברית: בה תכתבנה רק האותיות והווקלים יובנו לפי המשך המשפטים, כאשר נהגו גם הצורים והערבים. ידוע, כי התנועות נקבעו בעברית רק במאה העשירית „לתעלת התלמידים הלומדים תורה" ועד היום רק ספר מקרא להמון וספרי שירים עברים ינקדו, אבל לא ספרי תורה ושאר ספרים פרוזאים. הנקודות גם הן אינן באות מיד אחרי האותיות, כי אם תחתיהן ועליהן, ורק ו' בתור שורוק או חולם וי' בתור חיריק או צירה באות אחרי האותיות, כי, כידוע, נוספו בזמן מאוחר ובצורית אינן. ובכן ההבדל בין התנועות העבריות ובין הווקלים האירופים יסודי הוא עד מאד ומטבע בשפות שם מעצם תכונתן [2]. לכן עלינו להגיד בפה מלא, כי רק אי-ידיעה גרמה לסופרינו בשתי

[1]) שם, 191—168.

[2]) עין דברים מחכמים וארוכים בענין הזה בספר היקר: Friedrich Müller, Einleitung in d. Schprachwissenschaft, pp, 170—172 ולעת מצוא נתרגמם כלם כמו שהם, כי נכבדים הם לענינו מאד.

המאות האחרונות לחקות את שפת אשכנז ואת הזרגון ולהשתמש באותיות: אַ, אָ, ע, וי, יי, לצרך: a, o, e, oi, ei; והשמוש הזה הוא שגרם כי המלים הזרות תראינה אמנם בדמות „הזירים מיער". כבר הראינו בראשית הפרק הזה, כיצד משתמשות כל שפות אירופה במלה οἰκονομία. גם שפת אשכנז גם שפת צרפת, גם שפת אנגליה ועוד, כלן משתמשות במלה היונית הזאת, כי כמוכה, מלים זרות אינן משביתות כליל את השפות „מטהרן'; אולם התמונות הזרות אמנם תשארנה זרות עד עולם, כי הדקדוק הוא העקר והדקדוק האשכנזי יסבול רק תמונת Oeconomie ולא oiconomia והצרפתי רק — économie, האנגלי economy וכאלה. ומדוע זה יחפצו סופרינו, כי יסבול הדקדוק העברי תמונה זרה מעין „עקאָנאָמיע"? הן רואים אנחנו, כי המלים הבאות בתלמוד גם הן שנו לפי רוח שפת עבר או שפת ארם, למשל: דילטור—delator (ולא דעלאַטאָר), נירון Nero, Neronis (ולא נעראָ), אֶקונומוס (תלמוד ירושלמי, ב"ב, ד') Οἰκονόμος (ולא עקאָנאָם) ובספרות ימי הבינים: פילוסופיה (ולא פֿהילאזאפֿהיע), אסטרונומיה (ולא אסטראָנאָמיע) ועוד, ומדוע זה יכתבו סופרינו „פֿהי-זילאָגיע, אדוואָקאט, נעקראָלאָגען"? הן בזאת אמנם „ישחיתו את דרך שפת עבר", אשר ווקלים אחרי קונסוננטים לא ידעה מעולם, ווזהי, לפי דעתנו, הסבה הראשית, מדוע יתנגדו סופרינו לקבלת מלים זרות. ואמנם המלים: „פראָפֿעססאָר, פֿהילאָלאָגיע, קאָזאקען, מוזען, אוניווער-זיטאָט, פראנקען, דעפעשען" מתנגדות לרוח שפתנו הרבה; אך במדמנו כל איש יודה, כי אין כל נגוד במלים: „פרופסור, פילולוגיה, קוזקים, מוזות אוניברסיטה, פרנקים, דפשות". כמה שנעמול לתרגם את המלים: Universität או „פרופסור" עברית, יעלה בידינו לתרגמן רק בשלש וארבע מלים ובכל זאת לא בדיוק: „בית מדרש גבוה", „מורה בבית המדרש הגבוה" ולכן לא הכל שבעים רצון מתרגומים-באורים כמו אלה, וסופר אחר מנסה לתרגם „בית שבת תחכמוני" אך הסופרים האלה מבינים, כי גם אחרי התרגום-הבאור הזה לא ידעו הקוראים את כונתם ולכן מרתקים הם את המלים הזרות אשכנזית, מבלי שום לב, כי באופן כזה תסבינה המלים רק במעגל הקסמים: להמבין אשכנזית הן המלים העבריות למותר, ולבלתי מבין לא יועילו הרתיקים וגם אין כל חובה על הקורא עברית לחבין גם אשכנזית. הלא טוב טוב לכתוב את המלה המקבלת בכל שפות אירופה בכתב ותמונה עברים (לא אשכנזים זרגונים) מבלי כל תרגומים ולשוטים ובורים לא נחוש, כאשר לא חששו להם בעלי התלמוד ולא יחושו גם סופרי העמים. כבר עברה העת, שבה היתה שפת עבר לאמצעי להבין על ידה פרוש טרמינים ידועים בשפת אשכנז רק את המלים קשות-ההבנה ביותר נתרגם ברתיקים, אבל עברית ולא אשכנזית (כי לפרושים יצטרכו המבינים רק עברית ולא היודעים גם אשכנזית), עד אשר יהיו מלוני שמות

זרים בשלמות בשפתנו כבכל שפה אירופית, ואז יביאו בלתי-המבינים ספר ויחזו.

לא נשאר לנו, כי אם להראות כיצד מעתיקים את המלים האירופיות וגם את השמות שאינם נמצאים בכה"ק בכתב ותמונה עברים. יען כי עד הנה לא שמו חכמינו את לבם לזאת והבלבול גדול מאד, לכן הנני אנוסים להציע פה: טרנסקריפטיון עברית חדשה בפרטיות ובאריכות יתרה, אשר תשען על הפילולוגיה והלינגביסטיקה בכלל ועל העתק המלים והשמות משפות זרות, הבאים במקרא, בתלמוד ובספרות שאחריו בפרט. אך קודם כל עלינו להתנצל לפני החכמים, אשר ימצאו בזה תמונות העתק בלתי-מכונות לתמונות אחדות בתלמוד, כי אנחנו שמנו לב רק אל הכלל ולא אל הפרט; מלים יוניות ורומיות הרבה השתבשו בשגגה בפי העם הבבלי, אשר המלים והשמות מיונית ורומית הגיעו אליו בעל פה מארצות רחוקות, ולכן מהפרט אין להביא ראיה. כל היודע, כמה עמל ויגיעה מנו להוקרינו עד אשר יקבעו גרסה נכונה במדרשים, יכיר ויבין עד כמה קשה לשום לב אל העתק כל המלים והשמות הזרים שבאו בספרותנו העתיקה, ואז לא יאשימנו, אם רק רב המלים הזרות היו לנו לעינים בבואנו לקבוע את ההעתק החדש.

1) a = ־ (פתח), למשל: דילַטור. בסוף המלה ממין נקבה צריך בעברית להעתיק זה (קמץ ה"א) במקום a (ברומית, רוסית ואנגלית), או לפעמים η (ביונית), e (באשכנזית וצרפתית), למשל: Πηνελόπη = Penelopa = Penelope = פנלופה (ולא פענעלאָפע). גם את כל שמות הארצות, שסופם ביונית ια, ברומית, אנגלית ורוסית ia, בצרפתית ie ובאשכנזית ieu, נהוין להעתיק בעברית „יה", למשל: Κιλικία = Cilicia = Cilicie = Cilicien = קיליקיה (ולא ציליציען, קיליקיען, קיליקיא).

2) ä (אשכנזית), ae (רומית), é (צרפתית), למשל במלה: ére, aera, a. (אנגלית במלה paper) αι (יונית היסוד לכלן), מעתקת בעברית ע"י ־ֵי (צירה יו"ד), למשל: קיסר — Καῖσαρ, Caesar, Cäsar, César; ספירה (פסקא, ויהי ביום השמיני) — σφαῖρα, sphère, Sphäre; פליסטיני (ב"ה, צ') — Παλαιστίνη, Palaestina, Palästina וכו'; מכירה (תנחומא ו' י"ח: „מכורותיהם, לשון יוני שקוראים להרב מכירה)— μάχαιρα[1]. אך המלים שסופן är באשכנזית (aire בצרפתית, ary באנגלית) תעתקנה בעברית פשוט ע"י „דר" (קמץ רי"ש) כי כלן מקצרות מן arius ברומית, וכן תעתקנה בתלמוד: דינר — denarius, סטטיונר (ב"ר, י"ח) stationarius, קסטיונר (פסיקתא, שובה) Questionarius, ובכן גם: מיליונר — Millionär (Millionaire), מיסיונר — Missionär

[1] רנן (208—205 .I) חשב את המלה הזאת בין המלים הרבות, שהתקבלו ביונית מצורית.

(missionary—Missionaire) וכן גם: ריאקטיונר, דוקטרינר וכאלה. גם את האותיות ai באשכנזית, i, y באנגלית (במלים: White, Byron) צריך להעתיק ע״י צירה יו״ד (..י), כי כן יקראו את הצירה אחינו יושבי אשכנז, גליציה ופולניה הורשאית, וגם, לפי הנראה, כך היתה הקריאה המקבלת בימי קדם: „וָחַי אחיך — וחֵי אחיך״ [1]). אך לפני שוא תעתקנה גם הן ע״י סגול.

3) Au (αυ ביונית, ав ברוסית, וכן קוראים ביונית החדשה). הסופרים העברים הסכיגו להעתיק את האותיות האלה ע״י „וי״ (אוי-טאָריטאֶט); אך לא ידענו מאיזה טעם. בתלמוד יש אַב, כפי קריאת רייכלין והיונים החדשים גם הרוסים: אבטומטוס (מדרש תהלים, א׳ בטעות „טומטום״) Αυτομάτος, טסברי (תרגום „וסגולת מלכים״, קהלת ב׳ ח׳) ϑεσαυρος [2]). לעמת זאת יש גם „אוֹ״ כמו באירופית: אותנטין (ב״ר ט״ז) άυϑέντης גם קנטורין (ב״ר, כ״ג) — Κένταυρος (עין גם למטה: eu); ולו גם החלטנו להעתיק את האותיות האלה ע״י „אב״ — הן אין כל אפשרות להעתיק באופן כזה גם את השמות האשכנזים: לכן עצתנו לכתוב „וֹ״ במקום au (ולא „וי״ כנהוג).

4) C (אשכנזית), Ц (רוסית): במלים ובשמות היסטורים מיונית ורומית — ק׳ עברית, כמו K ביונית, שאין בה כל C; למשל: אוקינוס — Ocean ώκεάνος. קיסר — Cäsar, קירקוס — circus, קירקסיון (מדרש איכה, א׳, ט״ז) — Circesium, נרקים (ברכות מ״ג:) Narcisse, ναρκίσσος; פת קיבר (מכשירין, ב׳) ciburis, אקקיה (גטין ס״ט, שבת ק״ד) — Acacienbaum, קלרין (ב״ר, י״א) Cellarius, דיסקיפלינה (ילמדנו, ויקרא) — disciplina. סבת העתק האות הזאת היא לא רק מאשר קראו בעלי התלמוד את המלים הרומיות לפי מבטא היונים, כי אם יותר פשוט, יען כי כמו שמוכיחים החוקרים האחרונים, מעולם לא הבדילו הרומים בין קריאת c לפני u, o, a ובין קריאתה לפני e, i כאשר יבדילו כעת האשכנזים, הצרפתים והאיטלקים [3]), ובכל זאת יש מלים רבות, אשר קשה יהי לנו לכתבן בק׳ תמורת צ׳ מסבת הרגילות. איזה אזן סובלת, למשל, מלים מעין: „קיביליסטיון״ (Civilisation), סיקיליה (Σικέλία), Sicilia ?—לכן נכתוב סיציליה, ציצרון וכאלה, וכן עושים גם הרוסים, אף כי על הרב יעתיקו c באות k, בעקבות היונים.

[1]) עין הקדמת „מערכי לשון עבר״, הנכבדה מאד, VI.

[2]) השוה: „יַנוּבַרים״ (ירושלמי, ע״ז, א׳) Januarius; „טַוֹּס״—ταώς ועין באריכות „המשביר״ ע׳ „אפתא״ (לפ״ד מן άετο) ברנט ולורטיא.

[3]) עין באריכות: A. Hovéllaque, La linguistique, pp. 310—311

5) Ch אשכנזית (χ יונית, x רוסית) בעברית כ׳ ולא ח׳, כי האות χ היונית תקרא בעצמה בתלמוד בשם „כי" (מנחות ע"ד: כמין „כי") וכן: אסכולי (פסיקתא בא) — σχολή, ארכי (מדרש רות, פ"ב) — ἀρχή (ראשות) ומזאת: ארכיליסטוס, ארכיטקטוס וכאלה. אנטיוכוס Ἀντίοχος, כירי — χαῖρε (ילמדנו מקץ: „אמרה ליה „קירי כירי — ὦκῦρος χαῖρε = אדוני המושל, שלומך ישגה!").

6) Ch אנגלית (cc איטלקית כמו במלת: Boccaccio). בסוף המלה: „ין", אולם בראש המלה ובאמצעה לדעתנו — „טש", כי התמונה יפה גם אינה קשת המבטא, והן רואים אנחנו, כי האשכנזים שגם להם תחסר אות כזאת, יעתיקוה בארבע אותיות ביחד (tsch), רק למען הוציא את ההברה הזאת (עין מאמרנו בהמליץ תרנ"ג, Nr. 45).

7) E—בכלל „ִי" (חיריק יו"ד): דינר, נירון (כנז׳). בראש המלה: „אֶ" — אֶפיטרופוס, אֶפיקורוס, אֶפיסטולי (ב"ר, י"ז) ἐπιστολή, אֶפרכיא (ב"ר, ל"ט), אֶפרכוס (פסחים, ק"ג) ἐπαρχία, ἔπαρχος גם אֶקונומוס — Οἰκονόμος ,Oekonom. ע"י סגול (ֶ) תעתק: א) e לפני שוא או, כאשר יכנה החכם הנעלה ד"ר שטיינשניידר: ein kurzes e [1]), למשל: אכסדרה (פסחים ח׳) — ἐξέδρα, אכסוריה (וי"ר, י"ח) — ἐξορία, אֶמבטי— ἐμβάτη, טכני (ילמדנו, שלח) - τέχνη, קלנדא (ע"ז, ח׳.) — Calenda, קֶטלא (שבת, נ"ז) catella; ב) e לפני i: זמיה (וי"ר, ל"ג) — ζημία, לגיון — legio-nis, ושתי e הבאות זו אחר זו — שני סגולים, למשל: הגמון (ע"ז, י"א.), הגמוניה (גטין, ב׳.) ἡγεμονία ,ἡγεμών ,ἡγεμών.

8) ei בעברית ֵי (צירה יו"ד).

9) eu באשכנזית ורומית (ευ ביונית) — בתלמוד על הרב אֶב (וכן היא קריאת רייכלין והקריאה היונית החדשה גם ע"פ ההעתק הרוסי), למשל: אבגנס (וי"ר, ב׳) — εὐγενής, אבדוקוס — εὐτέκος, אבמוטוס (בטעות אבמוסוס) — εὐμαθής (ירושלמי, מגלה, פ"ג; וזהו פרוש המלים „טוב ילד", „טוב למד", עין באריכות „המשביר", ע׳ אבדוקוס), לבקן (מעשרות, ז׳, ו׳) — λευκός. אולם יש גם אוגנסין (ילקוט שמואל, תתס"ג), אוגנסטטו (מדרש שמואל, א׳) — εὐγενέστατος (ערך ההפלגה מן εὐγενής), אֻונגליון (שבת, קט"ז) — εὐάγγελιον, רומתיקון (וי"ר, מ"ט) ῥευματικός (השוה: אויר — ἀέρ), ולכן לקלות המבטא יותר נכון להשתמש רק בצירה יו"ד, כנהוג כיום: אירופה Europa, איקלידס Eculides.

10) O, בעברית: למשל: דורון δῶρον, דילטור: וֹ, בכלל כל המלים שסופן בגניטיב הרומי onis, ולכן סופן ביונית ον או ων, יהי סופן

---

[1]) עין „המזכיר" Hebr. Bibliographie, III, 63 הערה 3 על השם „אורנשטיין", שקריאתו הנכונה Orenstein, עי"ש.

בעברית „ון", למשל: legio, legionis, λεγέων — לגיון; Nero, Neronis — נירון, וכן פילון וכאלה, וכן הדין במלים שסופן ברומית um.

11) ö אשכנזית (oe ברומית מן οι ביונית) בעברית „י." (חיריק יו"ד), כמו גם ביונית החדשה ורוסית: פיניקיה (ב"ר, צ') — Φοινίκη Phönicien, Phoenicia קיטון (סכה, ג') — κοῖτον, אגריקוס (ב"ר, י"ב — ἀγροῖκος, אֶטימוס (ב"ר, מ"ח) — ἕτοιμος.

12) s באמצע המלה בין שתי תנועות רק ס' ולא ז', למשל: אסיה — Ἀσία Asien, Asia, וכן פילוסופיה, מוסיקה, כי ביונית תתז האות σ ולכן לא תהי לז' לעולם וגם בעברית על הרב כך הוא: בלסמון (ב"ר, צ"א) — balsamum, בסיס — basis, פנטסיה (ירושלמי ב"ב, א') — Phantasie (כלן מיונית); אולם יש גם הורמיז — Hermes, אושפיז — hospes, ולכן נוכל לכתב „מוזה" (ולא מוסה).

13) t בעברית ט' ולא ת', אף כי בתלמוד נפגש גם ת' תמורת t יונית (כאשר העיר כבר אחד מסופרי „היום") וגם שמה ταῦ מתאים לשם „תו" כמו כל שמות האלפביתה, אשר שאלו היונים מבני שם.

14) th רומית, אשכנזית וצרפתית (ϑ יונית), ת' בעברית ולא ט', למשל: תיאטרון θεατρόν Theater, theatrum. קתדרא (כתובות נ"ט:) — καθέδρα, אנתרופי (ב"ר, י"ח) ἄνθρωπος, (אתליטין (ב"ר, כ"ב) — ἀθλήτης וגם במקרא „קתרוס" (דניאל, ג', ד') κιθαρός.

15) U— וּ (מלאפום כהברת הליטים, הספרדים, התימנים והקראים ולא קמץ כהברה הפולנית הידועה).

16) W (ברומית ויתר שפות אירופה v, ברוסית — B), בראש המלה „ו", למשל: וילון (ביצה, י"ד) — velum, וי—vae, וסטיה (פסיקתא דהעומר) — vestis (אבל יש גם „בסטיה" בב' והבלבול גדול מאד); כמו כן צריך לכתוב: וילנה, וינה, כי חק הוא בעברית, שגם אם נהוין לכתוב שתי ווים ע"פ כללי הדקדוק, אז גם אז תשמט הוו האחת, למשל: מצות, תקות, ומה גם בשעה שאין כל צרך בהן באמצע המלה ובסופה באה ב' רפויה.

17) X רומית, אשכנזית ועוד (ξ יונית) בעברית: כְּסְ (ולא: קס) — אלכסנדר, אכסיומה (מדרש שו"ט, י') ἀξίωμα, אכסנאי (תרגום „אורח" וכן בסורית) — ξένος, דוכס (סנהדרין, ל"ט:) —dux, טכסיסי-מלחמה או מלכות (שבת, ל"א) — τάξις, פרדוכסוס (ב"ר ס') — παράδοξος (אף כי יש גם „פנקס" בק' — πίναξ), ולכן בצדק כותב מר יעבין „שכספיר" אף כי במלת Shakespeare אין x.

18) Z יונית (Z רומית, אשכנזית ועוד) רק ז' (כמו בשפת צרפת ואנגליה) ולא צ' (כמו באשכנזית ואיטלקית), כי גם שם האות היונית הוא ζῆτα—זית בעברית, כידוע; וכן מונובז -- Μονόβαζος, זיטא (ב"ר, ב') — ζῆτα (שבעה), ζῆτει (היים, וע"י זאת יובנו הדברים שם

בב"ר כ', עין „המשביר"), זמיה (וי"ר, ל"ג) — ζημία, טרפיזין (ב"ר, י"א) τράπεζα, וכן „זוז" היא מטבע שבימי חכמי התלמוד היו חוקקים עליו את צורת Ζεύς, ולכן לא הסתכל ר' מנחם בצורתו (ע"ז, נ'. ועין „המשביר") ובכן עלינו לכתב: זואולוגיה (ולא צאָאֹלאָגיע, ע"פ שפת אשכנז).

אלה הן האותיות הלועזיות, אשר מצאנו לנחוץ לתת את העתקן העברי בפרטיות האפשרית; למען יהיו חקי ההעתק כלולים פה לכל פרטיהם, נתן פה עוד כללים אחדים נכבדים לענינגו:

א) כל המלים והשמות הזרים צריכים להנקד, למען לא יכשל הקורא בקריאתו. ב) דגוש משלים אות כפולה, ואין לשום לב, אם אולי יתנגד הדגוש קצת לחקי הדקדוק, כי בכלל אי אפשר במלים הזרות לשמור את כל חקי הנקוד יותר מדי. ג) בקבלנו מלה זרה, עלינו לקבלה לא מאשכנזית, כמו שהסכינו סופרינו, כי אם ממקורה, כלומר מהשפה שבה המלה ההיא עקרית ואחרי כן לשנותה בתמונה עברית, למשל: אכסיומה, פרוגרמה, כמו שהן ביונית ולא „אקסיאָם", „פראָגראם", כמו שהן באשכנזית. ד) המלים שסופן ביונית ον, ברומית ואשכנזית um, סופן עברית, כמו בתלמוד „ון", למשל: אופיון (ירושלמי ע"ז, פ"ב) — ὄπιον opium, אקוביטון (ו"ר, ז') — accubitum, ארכיון (פסיקתא, זכור) — ἀρχεῖον archivum, וילון — velum, סגנון — signum והמופת היותר חותך היא המלה „קרון", המקבלת גם בספרות החדשה מן carrum, והקמץ בא במקום פתח להשלים את הדגוש, יען כי יש שתי r במלה הרומית. ה) המלים השאולות ברומית, שסופן בנומינטיב: o, io, tio סופן, כידוע, בגניטיב onis ionis, tionis ולכן סופן באשכנזית, צרפתית ואנגלית ion, tion. כן סופן גם ביונית, ולכן גם בעברית „ון", למשל: פילון, לגיון. ההברה הרומית tion לא תשתנה בעברית ל„ציון", כנהוג בספרותנו בעקבות האשכנזים, יען כי גם האות t נתזת ובמקומה עומדת; וכבר הוכיחו החוקרים החדשים, כי אין כל יסוד להבדיל בין t שבמלה tristus ובין t שבמלה tristitia או conditio[1], האות הזאת לא השתנתה מעולם לצ' ברומית אף לא ביונית. ולכן נמצא בתלמוד: אסטטיון (ב"ר, ס"ו) statio, onis; סטטיונר (ב"ר, כ"ו) – stationarius; קסטיונר (פסיקתא, שובה) — Questionarius[2], ולכן אין לנו כל צדקה לכתוב האָראַץ במקום „הורטיוס", טענדענץ במקום „טנדטיה", גם לא „ציוויליזאציה" ע"פ שפת רוסיה, כי אנו אין לנו, כי אם ללכת בעקבות שפת-המולדת למלים האלה, שפת רומה, ולשנותן מעט בתמונה עברית ולא יותר. ו) המלים הרומיות שסופן: tas (הגניטיב tat-is) סופן באשכנזית tät, בצרפתית té, ובאנגלית ty ובעברית—בשמות החמרים:

---

[1]) הובלק, pp. 310—311

[2]) רנן, p. 302

„טה" ובשמות המפשטים: „יות", למשל: university, université,
Universität, nniversitas—אוניברסיטה; humanitas, humanity,
humanité, Humanität -הומניות. גם את השמות שסופם ismus
יכלנו להעתיק ע"י „יות" למשל „אופטימיות, דרבּיניות". ז) גם את הפעלים
השאולים משפות זרות יש לקבל ע"פ חקי שפת עבר וגם בזאת עלינו
לצאת בעקבות בעלי התלמוד וסופרינו בימי הבינים. מוצא השם „פרנסה"
יוני הוא כידוע מן πρόνοια טרף, מחיה (עין „משפטי לשון המשנה"
לרא"ה ויס). והנה בהתקבל המלה היונית הזאת בשפת בעלי התלמוד
נשמטו בה הקונסוננטים ויבנה הפעל „פרנס" וממנו אחרי כן השם
„פרנסה". ככה נבנה מהפעל היוני: τηγανίζω הפעל העברי „טגן" וממנו
השם „טגון", ע"י השמטת האותיות ίζω, הנמצאות בפעלים רבים בתור
סופפיכּס ומבלי כל תשומת לב אל הקונסוננטים; וכן גם „התאכסן"
מן ξένος אורח, „התפלסף philisophieren מהמלה היונית „פילוסופיה".
בימים האחרונים נפגוש בפעלים מעין „רִקְלֵם" reclamieren, הִפְנֵט —
hypnotisiren, הצטרפת, התאשכנז, ולכן נוכל לכתוב גם „צִוְלֵז" (to
civilize באנגלית) civilisieren, „פְּרַגְרֵס" (בתמונת ירחקחק עין מלונים,
המרמרו, כחרחור, יפיפית) — progressieren, ויהי העבר: פרגרסתי,
פרגרסו (כמו „המרמרו מעי" ממש) והעתיד „אפרגרס, תפרגרס" וכו'.
כי מוזרות תהינה תמונות כמו אלה להקוראים — זאת נדע גם אנו:
אולם הן תמונות נכונות הן ויש גם מצויות דוגמתן, ומדוע נרחיקן?
הן השפה העברית התפתחה לאט לאט: משם בן שתי אותיות
(bilitteral) התהוה שם בן שלש (trilitteral), בן ארבע וחמש ועוד,
ומי יודע עד כמה רבו פעלים בני חמש, לו היתה שפתנו מדברת
וחיה?! עלינו, החפצים באמת בתחית שפתנו בדרך הטבע, לשום לב
אל הדבר הזה הרבה מאד...

יתכן, כי יש שגיאות לא מעט בכל אשר הצענו עד כה, ולכן
נבקש מחכמינו וסופרינו להעיר אותנו עליהן למען יתבררו הדברים,
כי כבר הגיעה העת שספרותנו תהי לספרות אירופית במלא המובן
ובלי קבלת מלים אירופיות מנוע הדבר, וגם אין כל יסוד לבלי לקבלן.
אם השפות האירופיות מצטרכות לשפות יון ורומה, שפתנו העניה על
אחת כמה וכמה, ומה גם כי לא תתנזק במלותיהן כליל. אולם אף כי
הוכחנו בברור, ששפתנו לא „תשבת מטהרה", אם גם נאסוף אליה
מלים במספר רב, בכל זאת אין לכחד, כי שפות שם אוהבות את
הטהר המחלט וגירות יוניות ורומיות קשות להן כספחת; ולכן כפי
היכלת טוב לתרגם עברית את המלים המורות על איזה חמר וגם את
הטרמינים אם רק יתרגמו במלה אחת, למשל: Photographie —
צלמונית, Concurrenz—התחרות, Existenz—הויה, מצב. „לדעתי—

יאמר החכם והסופר ד״ר מזיה [1]) — יש הפרש גדול בין אמיגרציה או אֶקונומיה ובין תלגרף וכיו״ב. שמות המקרה כאמיגרציה ואקונומיה אמנם נוכל לפעמים לתרגם, למשל: אמיגרציה ביציאה (יציאת מצרים) ואקונומיה משק (ובן משק ביתי) או הסכון במובן „שפארזאמקייט״ (מנחות פ״ו), אך לעולם לא נוכל לתרגם את שמות העצם המלאכותים החדשים ובפרט שמות כלי חרושת, כמו תלגרף, תלפון, אודיפון, מיקרוסקופ וכיו״ב מבלי השחית הכונה הנכונה והביא בלבול וערבוב הדעת. ובכן סוף סוף תשארנה הרבה מלים, אשר אין כל אפשרות לתרגמן עברית ואותן צריך לשאול משפות זרות, אבל רק בתמונה עברית, כי „חקה אחת לגר ולאזרח״ הוא כלל גדול בעניני השפה״.

ה) מִלִּים מְחֻדָּשׁוֹת.

בבואנו לדבר על מלים מחדשות או חדשות ביחוד, הננו אנוסים לשוב עוד הפעם אל דעות מר יעבין אשר העסיקונו בדברנו על מלים מצויות מהמקרא. באשר אין חפצנו להאריך הרבה, נביא בקצור את דברי יעבין ואת השגתנו אנו, מבלי „התפשט והרחיב הדבור״. מר יעבין מיעץ להזהר ביותר בבואנו לחדש מלים, יען כי על ידי החדושים תהי השפה לאי-טבעית ואם כן תתנזק הרבה „Wenn wir die Lebendigkeit unserer Sprache erhalten und vermehren wollen — יאמר ביתר ברור במאמרו האשכנזי [2]) — müssen wir Auffindung als die Hauptaufgabe unserer Sprachforscher, Erfindung aber bloss als geduldeten Nothbehelf ansehen. (אם נהפוך להשאיר ולהרבות את חיוניות שפתנו, עלינו לחשוב את ההחשפה להתעודה הראשית של חכמי לשוננו ואת ההמצאה רק לעזר הכרחי ונסבל). כי זהירות יתרה נחוצה למחדשים בזאת אמנם אין לפון. כל היודע, איך קלקלו „מלות החכמה״ („Mots Savants“) את רוח שפת צרפת (הובלק, pp. 323—324) הוא יודה, כי הקלקלה הזאת היא עוד יותר אפשרית בשפת עבר, אולם מר יעבין איננו שם לב, כי בהחשפת המלים אפשר לא רק קלקול טעם השפה, כי אם גם בלבול המובנים והכתבכות המושגים, כאשר הראינו בפרטיות במאמרנו הנז׳ ב„הצפירה״. שפת צרפת נשארה שפת צרפת צחה, נעימה ויפה, אף כי יכתבו בה: débit, liguer יחד עם: dette, lier ובלי מלים מלאכותיות וארוכות שלא לפי רוח צרפת מעין: inbressionnabilité קשה כעת לכל סופר צרפתי לבטא את הגיונותיו. אך אם במלה „נהוך״ נתרגם

[1]) במאמרו הנכבד „חכמים הזהרו בדבריכם״ (האור לבן־יהודה, תרנ״ג, Nr. 29).

[2]) Selbst-Emancipation VI, Nr. 2

גם Gelächter גם Lächerlichkeit או במלה „רואותים" את השם Brillen או במלה „שאת" את המושג ernst, אז מסופקנו מאד, אם תתקדם שפתנו הרבה. בספרותנו היותר חדשה, בספורים ובמאמרים שיצאו בשנים האחרונות, נוכל להכיר, למי יתנו הסופרים המלאים חיים את היתרון: המלים „שעון", „עתון", „משקפים", „רצין", „עלון", ועוד רבות מאלה שחדשו מר בן-יהודה ודומיו, משמשות לכל סופרינו הצעירים מבלי כל רתיקים באשכנזית, בשעה שבמלה „רואותים" וכל הדומות לה אין משתמש ואין מסתיע, ואם תשמשנה לפעמים מלים נחשפות, אז אינן באות בלי רתיקים—מופת חותך, כי הקוראים לא יקבלון ולא יבינון. אך יש עוד טעם אחד למר יעבין: „הן אמנם, כי תעודת כל לשון הוא לקרא שם גם לכל דבר מתחדש ברבות הזמנים, אבל עקרה ראשה ורבה המה הצרכים והמבטאים הקבועים ועומדים בידי הטבע מני עד, המשתפים לכל הזמנים ולכל הדורות", „כי בטבע עקר העיון לא נעלו במאומה חכמי דורנו על חכמי הדורות הראשונים, בדקדוקי עיוניהם לכל צלליהם ואורותיהם ואין אלה נבדלים מאלה, כי אם בשטותיהם, לאמר: בסדור צרופי חלקי העיון, ואם השתות קימים לא יבצר מיד הסופר המהיר לסדר אותם בסדור הראוי לו ולהביע בם את כל רוחו כטוב וכישר בעיניו" [1].

אולם אם יש יסוד לדברים האלה, אז רק אם נדבר על ספרי מחקר ופיל־סופיה, ובזאת יצדק החכם והסופר המצוין מר „אחד-העם", אשר הראה [2] כי המחשבה תרומם את הלשון, כי הגיונות הרמב"ם בראו את הסגנון המדעי בעברית וגם החסידים בראו להם טרמינולוגיה שלמה ומספקת לצרכיהם, מבלי הצטרך למרחיבים. כל זה נכון אף כי רק מצד אחד, כאשר נראה עוד מעט: אך מה נעשה בהצטרך לנו לדבר עברית או לכתב ספור, שבו יבואו דברים פשוטים וגסים מעין Weste או Gestell? הן אין כל אפשרות לדמות, כי המספרים יהיו גם חוקרי הלשון ויוסיפו מלונים קטנים בסוף ספוריהם כאשר עשה אבן-תבון, — והתאמצות ספרותנו במאה האחרונה לקבל פנים אירופים ולרכוש את חלק הספורים רב הערך באירופה, אשר לא נמצא בה כליל עד העת ההיא, ההתאמצות הזאת היא גם תשובה מספקת על השאלה: „מדוע התעוררה שאלה מעין אם ובמה אפשר להחיות את שפתנו — רק עתה ולא לפנים?". ועל כל אלה יש עוד לשום לב אל ההבדל הגדול שבין קביעות טרמינולוגיה מדעית ובין יצירת מלות הדבר: להראשונה די גם במלים מצויות שקבלו הוראה חדשה מפשטה יותר (למשל „עצם בפלוסופיה, „בחינה" בספרי החסידים), אבל למען

---

[1] „המליץ" גליון 139 לשנת תרנ"ג.

[2] במאמרו „לשאלת הלשון והספרות" (לוח „אחיאסף", תרנ"ד, צד 30—17).

תרגם את המלה Weste נחוצה באמת מלה מיוחדת. הן מר יעבץ יודע כמה הערות הוא מצטרך להעיר וכמה מלים הוא צריך להמציא או לחשוף ולסבך את כונתו, עד אשר יעלה בידו לכתב ספור קטן „ממראות הארץ“ ומה נעשה, למשל, בחפצנו לקרא שמות לכל חיה ועוף, שיש להם בכל שפות העמים שמות מיוחדים ע״פ טבעם ותכונותיהם, אך לא נמצאו בארץ ישראל או בכלל בימי קדם, ולכן אין להם שמות במקרא ובתלמוד? הנה מר יעבץ אומר, כי כל תשוקה ומצוקה טבעית, כל פעלה ותשמיש יסודי צריכים להמצא בכנוייהם גם בספרות העתיקה, ובכל זאת כאשר הראינו, הן לא מצא תרגום נכון לתרגם בו את המלה „kitzeln“, אף כי בה נביע פעלה טבעית. והאמנם אפשר לשמש להוראת ernst במלה „שאת“? התקדמות שכל האדם, המתפתח בלי הרף, בראה מושגים דקים מן הדקים במספר רב, אשר הקדמונים גם לא השו את הבדלם ונחיצותם, ואיך נתרגם מלים כאלה אם לא ע״י מלים חדשות? הן כידוע לא הבדילו הקדמונים היטב גם בין הצבעים השונים ומה גם בין המושגים היותר דקים והפחות מוחשים, היותר מושכלים והפחות חמרים!... מושגים כמו אלה יהיו לאבני נגף לסופרינו עוד זמן רב, כי גם מושגי התארים המצוים לא ישמשו לנו בהפשטה והאצלה כראוי, כאשר ישמשו לבני אירופה: Bescheidene Forderung, billige Witze, brennende Frage הגם עוד ניבים בלתי-מתורגמים בשפתנו עד היום, אחרי אשר הסכנו בשפת החוזים, כאשר הארכנו בהביאנו את דברי רנן. האם לא יודה מר יעבץ כי אין לנו עוד מלים להוראת Weste או Etagère וכי להוראת Kinn יש לנו רק מלה יונית „סנטר“? האם אין כל הדברים האלה מוכיחים למדי, כי בלי מלים מחדשות בסדר ובשטה אשר יסכימו עליהן ויקבעון החכמים והסופרים אין כל תקוה לשפתנו להתעודד ולהיות לשפה חיה?

אך יש מיעצים להחלץ מן המצר ע״י תחבולה פשוטה: ע״י שמוש בשתי מלים לצין הוראה אחת וכך הן נוהגים בכל שפות אירופה ומה גם בשפת אשכנז. הן אמנם רבים מחליטים, כי „הקצור הוא יתרון גדול ללשוננו“; אך לעמת זאת יצא הד״ר מזיה במאמר מיוחד [1]) להוכיח, כי דוגמות „הרכבת שתי מלים להוראת מושג אחד שאיננו נכלל בכל אחת מהן כשהיא לעצמה“ נמצאות למכביר במקרא, למשל: „משלח יד“, „אבני גזית“, „רב פעלים“, „אות נפש“, „הולך רכיל“ וגם יש „מרכבים“ רבים ע״י המלים „בן“, „בעל“, „איש“, מלבד המרכבים הפשוטים, כלומר המשלבים למלה אחת כמו „גלעד“, „בליעל“, „צלמות“, „עמנואל“, „ידידיה“. לפי דעתו כן הוא גם כטבע הלשון, המקבלת מלים מרכבות לפי התרחבותה והתקדמותה במרוצת הזמן, ולכן „לו היו גם מעט מזער המלות המרכבות הנמצאות בספרי הקדש, גם אז לא היתה לנו הצדקה להחליט, כי השפה העבריה

---

[1]) „חכמים הזהרו בדבריכם“ (האור, תרנ״ג, גליונות כ״ח, כ״ט וכו׳).

לא תסבול הרכבת חשמות, והלא השפה הזאת חדלה מהיות מדברת בעצם ימי עלומיה, ועוד לא הספיקה לה העת להרבות במרכבים". ובכן יחליט, כי „הרכבת השמות היא באמת תכונה טבעית מהשפה (צ"ל: של השפה) העבריה".

לא פה המקום להרבות דברים על „טבעיותה" של ההרכבה בשפתנו. אולם ראוי לשום לב, ראשונה, כי כל המלים המרכבות שבמקרא הן לכל היותר בנות שתי הברות (וביחוד המלה הנסמכת), מה שאין כן במלים מעין „באר מתזת" (Fontaine); ושנית כפי שהורה הנסיון, נקל להשתמש במלים מרכבות רק בכתב, כמו בכלל לותר בכתבנו הברות ומלים, אבל לא בדבר, ולכן אם תפגשנה מלים מרכבות בדבר, אז יוקל מבטאן אם רק נשלבן יחדו בשלוב גמור. וכן אמנם הננו רואים כי באשכנזית, שפה שיש לה שלוב פשוט וטבעי, כלומר קשור מלים בלי כל אמצעי (למשל: Curort) או שלוב ע"י s או en (-Ge schichtsforscher, Romanenschreiber) רבות מאד המלים המשלבות והשפות שהשלוב איננו עולה בהן כל-כך יפה מתאמצות להמציא מלה אחת במקום שתי מלים משלבות או מרכבות. משפות צרפת ואנגליה אין להביא ראיה, יען כי לראשונה יש היתרון הגדול הנגינה על ההברה האחרונה (המלים הצרפתיות הן תמיד מלרע, בידוע) וזו, כלומר הנגינה, משלבת את המלים לו גם יהי הפסק ביניהן ע"י מלה זערה de; ובאנגלית משתלבות המלים ע"י קו משכב, למשל -birth day אך בעברית לא כן הדבר: הסמיכות, שהיא היא המרכיבה את שתי המלים להוראת מושג אחד, מבדלת בין המלים הרבה, והאות כי ה' הידיעה מתחברת אל המלה השניה, למשל „ספר התורה". ובכן באנו לידי גמור, כי שמות מחדשים בני מלה אחת נחוצים בשפתנו עד מאד, ובחדוש ממין זה נתעסק בעת. אך קודם כל נשים עין על הכללים השונים, אשר יעזרונו לבנות מלים ותמונות חדשות, אם נשים לב כדרוש אל התמונות, המצויות אמנם רק פעם ושתים במקרא ובתלמוד, אך אין זה תלוי באי-כונן, כי אם באשר שפתנו חדלה מהיות מדברת עוד בילדות עמנו או באשר הגיעו לנו מספרותנו הרחבה בימי הבית הראשון רק ספרים מעטים בכמות באותה מדה שהם רבים באיכות.

יש שמות העצם והתאר אשר יתחברו אל שמות כמוהם והיו למלה אחת. כאמור, תהאחדנה מלים כאלה באשכנזית או ע"י שלוב פשוט או ע"י תוספת en, s באמצע. גם באנגלית נוהג השלוב הפשוט בין בשלוב שמות עצם בין בשלוב שמות תאר, ואף כי המלים גם לא תתאחדנה, בכל זאת חוראותיהן כמו נסמכות הן זו לזו. למשל: Money-market (שער הכסף), וכדומה. גם בעברית, כאשר הבאנו מדברי הד"ר מזיה, תמצאנה מלים מאחדות ושלובות במספר רב, למשל: הראל, אריאל, בלימה, קיקלון, חרומף (חרום-אף), איזהו, משהו (מה

שהוא) ואולי גם פתבג, עבטיט ועוד, ומה גם בשמות הפרטים: אבשלום, אביעזר, ירבעל ועוד, ובתארי-הפעל: איפה, איככה, לפיכך, לולא ועוד. גם כופרינו החדשים הסכינו לכתוב: „כלבוי" Encyclopädie, חלירע — Cholera. עוד השתלבות ממין אחר יש בשפות שונות: ע"י ה' ,o ביונית (κρνδολίθος), i ברומית (alienigenus). ובכן ראוי לכופרינו לשום לב אולי השמות הפרטים במקרא, המרכבים ע"י האות י' יוכיחו, כי גם בעברית יש השתלבות מלים ע"י אות [1]). השמות „עמיאל", „אבירם" מחזקים פחות או יותר את השערתנו, כי האות י' הנוספת בין שני שמות העצים (מלך-אל) המהוים את השם הפרטי (מלכיאל), היא לא כנוי מדבר בעדו. כי אם אות מאחדת: לכן התהוה השם הפרטי „אבירם" (ולא אֲבִירָם) ו„עמיאל" (כלומר „עם-אל", כי אם נפרש עמיאל „העם שלי הוא אל", אז הן לא יהיה כל מובן להשם הזה). לולא יראנו, כלומ׳ לולא ידענו, כי הננו כותבים עברית לעברים, ש„נפשם היפה סולדת אפילו בפושרים מן הפושרים",—כמו שאמר משוררנו הגדול גורדון — כי אז הצענו חדשה בשפת ישראל: את המלה Leuchtthurm לתרגם עברית: „מגדלור" (מגדל-אור), את השם: Velocipéde, Fahrrad „רגליקל" (רגל-קל או קל-הרגל, ממש כמו ברומית — velox pes) את העוף המכנה: ὀρνιθορύγχος לכנות בשם „חרטומוף" (חרטום עוף). כי זהו פרוש המלה היונית, ועל שם חרטומו יקרא העוף הזה באשכנזית בשם Schnabel-thier, ואת המלה Feuerstein „אבנש" (אבן אש, והא' גם הע' תוכלנה להשמט, למען קצר את המלה והקל על המבטא, למשל: חרומף — חריב-אף, משהו מה שהוא, מובטחני, מספקני, בקתא (שבת, ע"ז). בי-עקתא ובעל „המשביר" מוסיף: „והעי"ן דרכו להשמט"). זרות תהינה אמנם המלים האלה בעיני רבים, אבל יושם נא לב, כי נכונות הן מאד. השפה החיה תשנה כמעט בכל עדן ותקופה; דרשו נא מעל ספר „משפטי לשון המשנה" לזקן חכמינו ויס ותראו, כמה מלים התקצרו

[1]) ואלה דברי ריב"ל (בית יהודה, II, 49): „גם נהגו (חז"ל) לפעמים ע"ד ההמון בזמנם שקצרו המלות בדבורם ועשו מן שתים ושלש תיבות תיבה אחת, כגון: אימתי מן אי (ווּא), מתי (וואן), איזהו מן אי זה הוא... אפילו מן אף לו, לפיכך, מן לפי-כך וכיוצא בזה הרבה" ובמקום אחר יאמר: „ואל תתמה על היו"ד הנוספת בתיבת „אפילו" כי באמת הוא מדרך לשון עברית לפעמים להוסיף אות יו"ד בתיבה המרכבת משתי תיבות, והיו"ד הוא במקום המקף או סמן-הקשור (בינדע-צייכען) שבלשונות המערביות, כמו „גבריאל" מן „גבר-אל" (עין על זאת שרשי לבנון, בית האוצר ע' גבר, p. 41) אבימלך מן אב-מלך, עמינדב מן עם-נדב, רבתי עם מן רבת-עם (בית יהודה, II, 50, ועין גם „החוקר והמבקר" למר ורשבסקי, אודסה, תרכ"ד, II, המבקר, p. 29).

והתאחדו בימי חכמי המשנה [1]), ומדוע זה לא נתאמץ אנחנו להוסיף על התמונות האלה, בחפצנו להוציא לפעל דבר אשר לא היה לעולמים: להחיות את שפתנו העתיקה אחרי עבור אלפים וחמש מאות שנה מעת חדלה מהיות מדברת ולשימנה למצער בפי הדור הצעיר, אשר יגדל בארצנו הלאמית וההיסטורית ? !

כן נוכל להוסיף תמונות מחדשות בבנין שמות-התאר. תארי היחס יבנו בעברית רק ע"י תוספת י', בשעה ששפות יון, רומה ורוסיה עשירות מאד בתוספות תאריות. גם שפות אשכנז, צרפת ואנגליה עניות ביחס אל השפות הנזכרות בדבר זה; אך, כאמור, מונות הן את החסרון הזה ע"י הסמיכות המשלבת או ע"י סמן הגניטיב. גם בשפתנו תבא הסמיכות במקום תארי-היחס; אך מימי התקופה הספרדית החלו פלוסופינו וחוקרינו להשתמש יותר מדי בתוספת הי', וכן יעשו בימינו ללא צרך וביחוד כותבי ספרי מדע. למשל: הם הסכינו לכתב „הקטור המימי, יסוד הפחמי, חקים דתיים, כחות נפשיים", בשעה שיותר נכון לכתוב „קטור המים, יסוד הפחם, חקי הדת, כחות הנפש" [2]). על הרב נהגו לכתב כן הסופרים העברים „שמלאו כרסם' בשפת רוסיה בלי משים ע"פ הרגלם לכתב כך בשפת ארצם. אך תוספת הי' בסוף שם העצם איננה עולה יפה גם בעת הצרך. למשל, אם נוסיף י' להשם „למוד", אז יתהוה תאר היחס: „למודי" מדבר בעדו בכנוי יחיד; ובמספר הרבים יהיה תאר היחס מן השם הזה „למודים" כמו: עבר, עברי, עברים, מספר הרבים לשם העצם בפני עצמו. למען הבדל ביניהם נאלץ לכתב: „למודיי, למודיים"; אך האם יפות ונכונות הן תמונות כאלה ?...

אך ננסה נא לחפש עוד תוספות תאריות במקרא וביתר אוצרות ספרותנו הרחבה. נראה נא איך התהוו תארי היחס מהמלים: „על, אחר, קין, קדם" במקרא או „קיין סתו" במשנה, או מהשמות: „גוף רוה, חנות, חיים, שלה, תורה"? או מן „הלכה, מלאכה, חידה". גם אם לא נרבה לחקור נמצא, כי על הראשונות נוספו האותיות „ון": עליון (על, עלי), אחרון, קצון, קדמון, ובתלמוד: „קַיְצוֹנִי" (בצלים הקיצונים, שביעית ה'), „סִתְוֹנִי" (שבועות, ט', [3]): על השניים תוספת דני" (כן מנקד גם רנן, 165) רוחָנִי, גוּפָנִי, חֶנוּנִי [4]), חיוני, שלני, תורני ותוספת כזאת נמצאה בתלמוד במספר רב: קולני (כתובות, ע"ב: „קולנית",

---

[1]) למשל „אפילו—אף לו" בתוספת יו"ד, עין ההערה הקודמת, וכן: „דלוכן" (ירושלמי, שבת, פי"ז) — דאם לא כן.

[2]) כנסת ישראל, תרמ"ח, II, pp. 121—123

[3]) ולא „סְתָוָנִי", כמו שכתבנו ב„הצפירה", תרנ"ג, Nr. 148, טרם ראותנו את התאר „קיצוני".

[4]) ולא „רוּחָנִי, גּוּפָנִי, חֲנָוָנִי", כבקריאה הנהוגה, כי כן מנקד ע"פ המשקל „רוחני" ב„מחברות עמנואל" (הוצאת ר"מ וולף) עמוד 85.

כלומר צועקת בקול גדול), „עִירָנִי" (ב"ר, נ': „אחד בן מדינה ואחד עירני", כלומר Provinciale), „קַרְתָּנִי" (ה„קרתני" שקבל תבואה מן הירושלמי", דמאי ו', מן ק ר ת Städter, ביחס אל ירושלמי תושב עיר הבירה), „לוּלְיָנִי" („תספרת לוליינות", נדרים נ"א.— תספרת כעין מדרגות ולולים, כמו שיבאר „ראשו של [שער] זה בצד עקרו של זה"), וכן גם: כרסנית, חטמנית, סקרנית ועוד; ובכלל התוספת הזאת טבעית היא, כי גם ברומית יש תוספת תארית כזאת: anus, למשל: Julianus, meridianus ומזאת התוספת הצרפתית: ien, ienne, גם יש בעברית אלכסנדרוני, טברני וכאלה. על השמות „הלכה, מלאכה, חידה" נוספו האותיות „ותי": „הלכותי, מלאכותי, חדותי" וכן בתלמוד „שמותי" (שבת ק"ל:) מתלמידי שמאי (האותיות „אי" אינן מן השרש, השוה: „זכאי-זכות"). ובכן יש לנו עוד שלש תוספות תאריות, אשר כמעט אין איש משמש בהן. ומדוע באמת נירא אנחנו מהוסיף אותיות כאלה על יתר השמות? אם משם העצם „עיר" התהוה שם התאר „עירוני" מדוע לא נהוה גם משם העצם „שיר", שם תאר „שירוני" poëtisch? כן נוכל לבנות שמות תאר מן „צחוק", „תבל", צחקני — lächerlich, תבלני — weltlich (תבלן Weltmann, Weltling) ומן שם—שמני semitisch. בנוגע לתוספת „ותי" הנה יכלנו לחברה כמעט לכל שם עצם: למודותי, היסטורותי, וגם נוכל להוסיף לשם עצם אחד גם אות י' גם אותיות „ותי" ואחרות, ולסמן כל תוספת בהוראה מיוחדת, כמו שיש הבדל בשפת אשכנז, למשל בין: Menschen (de l'home) ובין menschlich (humaine) אף כי שני התארים גם יחד התהוו משם העצם Mensch, או כמו שיש הבדל בין malade (krank, חולה) ובין maladif (kränklich, ידוע חולי בצרפתית), כי עוד גם זאת: ע"י תוספת האותיות „ותי" יכלנו לבנות שמות פועלים המכנים על שם מלאכתם למשל את השם: Historiker יכלנו לתרגם עברית: „היסטורותי" ולמען תת להמלה הזאת תמונת שם עצם, נוסיף עוד גם את אות השטף נ', שתוכל להתוסף רק למען יפות את צלצול השיר, בלי כל צרך אחר (כמו יאחזון, ישאונך); ובכן:

הִיסְטוֹרוּתִין Historiker	עִבְרִיוּתִין Hebraist
הִיסְטוֹרוּתִינִים „	עִבְרִיוּתִינִים Habraisten
רוֹמָנוּתִין Romancier	מְכוֹנוּתִין Mechaniker
רוֹמָנוּתִינִים Romanciers	מְכוֹנוּתִינִים „

ידענו גם ידענו, קוראים נכבדים, כי טרם תסכינו אל תמונות כאלה, תהינה מוזרות בעיניכם מאד, גם לבטא אותן אולי יקשה הרבה; אולם התבוננו והכירו נא, כי הרחבת השפה בהתרבות הברות מליה היא הצעד הראשון לתחיתה האמתית, ובתמונות כמו אלה נוכל להעשיר את שפתנו העניה הרבה הרבה מאד...

אחרי הציענו את הכללים, נתעסק כעת בהרחבת השפה ע״י מלים חדשות בנויות משרשי שפת עבר הנמצאים במקרא ע״פ משקלי המלים המצויות. כי יש לנו צדקה לבנות מלים חדשות בזאת קשה לפון לאיש בלתי מתעקש. המלה „נִקְבָּה״ (tunell), אשר נמצאה בכתבת עברית מימי חזקיהו, לפי ההשערה [1], מטפחת על פני כל אלה, המחליטים, כי המלים המצויות במקרא הן הן כל המלים העבריות במלואן. „בכלל נראה בעליל — יאמר רנן — כי כל משפט חרוץ על רחבות (étendue) שפת עבר, יוכל להיות רק מתיחס, יען כי חלק גדול מעשירות השפה ההיא אבד לנו. עליה (על העשירות) נוכל לשפוט מהמספר הגדול של ἅπαξ εἰρημένα (מלים המצויות במקרא פעם אחת) וגם מהמספר העצום של השרשים הכי נחוצים (essentielles), המצוים בארמית וערבית והחסרים בעברית״ [2]. למען השלים את החסר כבר הצענו לשאול מערבית וארמית סכום מסוים של מלים נחוצות; אבל נכבדה מאד לתכלית הרחבת הלשון היא גם הרחבת השרשים המצוים לצרך בנין שמות או גם פעלים בלתי מצוים, מאשר בימי קדם לא היה בהם צרך או מאשר מושגי השפה לא התיחבו ולא התדקקו אז עוד כיום הזה.

עלינו להזכיר את קוראינו עוד הפעם את אשר כתבנו בראשית הפרק הזה: כי מספר אחד לכל השרשים העקרים שבכל השפות השונות ממשפחות שפות שם והודו-אירופה. ואמנם שם הבאנו את דעת מכס מילר ויתר החכמים, כי מספר השרשים ההם הוא בשפות הודו-אירופה מחמש מאות עד שש מאות, ורנן מביא [3], כי גם מספר השרשים העברים יגיע לחמש מאות. ובנוגע להסתעפות השרשים הנה היא בשפות שם כמעט יותר רחבה מאשר בשפות האריות. נקח נא, למשל, את השרש צום (מן טוה, טות, דניאל, ב׳, ל״ה) המורה על הצטמקות והתכוצות; והנה הפילולוגיה תורנו, כי ממנו יסתעפו אלה השרשים: צמם (צמם „שאזניו דומות לספוג״ (בכורות, מ״ד), כלומר מכוצות ומצמקות כספוג) [צמצם], צנק (צינוק ומהפכת, ירמיהו, כ׳ט, כ״ו), צנם (שבלים צנומות, בראשית, מ״א, כ״ג), צנן (צנים פחים, משלי כ״ה, י״ג), צנה, צונן קור המצמק הבשר (הרבה בתלמוד), זנק, דנג (דונג), צמת (צומת הגידין, חולין, ע״ו), צמד, קמט, קמל, קמש (קימוש וחוח), קפא, קפה, קפח (אקפח את בני), קפד, צפד, קפז (קפוז), כוץ, קבץ, גמד (גמד, וכן חולין, מ״ג: „גמדא ליה ופשטא ליה״) כפן (כפן המכוון והמצמק את בשר האדם), גבן (גבינה), גבל ועוד. או, למשל, השרש פוץ, המביע יציאה והצצה: פוץ, נפוץ, פצץ (פצפץ),

---

[1] עין „מורה דרך״ להח׳ א״מ לונץ, ירושלים, תרנ״א, p. 138

[2] Renan בספרו הנז׳ p. 140

[3] שם, שם.

פצה, פצע, בצע, בקע, פצה, פקח, בצל, בקר, בצר, פצר, פצל, בזא (אשר בזאו נהרים ארצו), בזע (בקע עצים בארמית), בתר, בתל, בדל, ועמהם משתרגים עוד הפעלים האלה (משרש „פר") : פרש, פרס, פרד, פרה, פרע, פרט, פרם, פרך, פרק, פרץ, ברת (ברותים), ברש (ברושים), ברר, ברה, ברא [1], ברד [2]. או למשל, הריב"ל מוכיח, כי משרש אחד הסתעפו הפעלים הרבים: סיג, זקק, זגג, זכך, נתך, נסך, סוך, יסוך, מזג, מסך [3]. עד כמה הסתעפו השרשים בתלמוד הן ידוע לכל. כבר העירונו למעלה, כי בזמן הקדמון היו גם בעברית מלים בנות אות אחת (ב-ה פ-ה) ואחרי כן התרחבו השרשים ותהינה המלים לבנות שתים (כן, כך, ככ-ה), לבנות שלש (כון, דב-ר מן דב-ב) וגם לבנות ארבע (שעשע, הכפלה מן שעה, שרביט, הרחבה מן שבט, כרבל מן כבל ע"י תוספת ל׳ מ׳, נ׳ ר׳) וחמש אותיות (יפיפה, רחקחק, פקחקח, סגלגל מן עגל). ובכן יש כר נרחב למרחיבי שפתנו להעשירנה מתוכה ומגבה, והתחלפות האותיות גם המשקלים הרבים יוכלו לחיות להם לעזר לא מעט. לדאבוננו לא שם עוד איש לב לזאת ולכן נחשוב לנכון לתת בזה תבניות אחדות לדוגמה, כיצד לבנות מלים חדשות מהשרשים הנמצאים כבר בספרותנו העתיקה על פי חקי הפילולוגיה העברית.

1) מהפעלים, צלה, קלה („מקלחין מים" בתלמוד), נבנו מלים שונות המורות על כלי בשול וטסים: צלחת, קלחת, צלוחית; ומה ימנענו אם כן לבנות מהפעל „צלה" את השם „צליח" (על משקל „צריח, בריה" ועין „פרי הארין" למר יעבץ, II, 46—75) שיורה על השם החסר: Teller ?

2) גם במקרא יש פעלים בנוים משמות בזמן מאוחר, למשל, המטר, המטיר, מן מטר; אך עוד יותר ימצאו פעלים יקרים כמו אלה בתלמוד, למשל „הגפנים משיגריעו" (שביעית, ד׳ י׳) מן גרעין, מגרגר בראש הזית (מנחות, ח׳, ז׳) מן גרגיר, וכן מן גפרית גפר (ירושלמי שבת, פ"א), זפת זפת (כלים, ג׳ ז׳), גורל הגריל (יומא, ל"ט), אצבע הצביעו, טיט דמטייט ליה (ב"ב, קס"ג.) ואחרי כל אלה מה נפלא הדבר, כי לא נמצא אף חכם אחד, אשר יבנה מהשם „מטיל ברזל" (איוב, מ׳, י"ח), שפרושו „פס ברזל עשוי מקשה בידי הנפח" את הפעל „מַטֵּל" להוראת schmieden שכן הוא גם בערבית.

3) אבן-החן, הנקרא Aquanarin, Beryll יכנה בעברית „שהם" בלי תפונה בגלל מראהו הצהוב (עין מלוני המקרא); ומדוע זה לא

[1]) רנן (I, 23) מחליט, כי ההוראה הקדמונית של „ברא" הוא „גזר" primitivement tailler, ויש ראיות לדבריו מן „כי יער הוא ובראתו" (יהושע י"ז, י"ח), ועין „עלי הדס" הנז׳ pp. 109—112

[2]) Renan I, pp. 96—97

[3]) שרשי לבנון בית האוצר, ע׳ צרף, p. 150.

בנינו עד היום משם העצם הזה שם תאר: „שְׁחֹם, שְׁחוּמָה" (או ע"פ התחלפות ה' בח' „שָׁחֹם, שְׁחוּמָה") לתאר: blond?

4) כבר הזכרנו, כי ע"י אות השטף ר' מסתעפים השרשים העברים הרבה: זרב, זרם, זרף (זרזיף) מן זוב, כסם כרסם, קטם קרטם „מסורבלין בשר כדוב" (מגלה, י"א.) מן סבל סרבל, „סרגול הסופר" (ב"ר, כ"ד) מן סגל (כי מסגל ומכון אחד הם, ולכן סרגל-כגל = כון סדר השורות liniren), כרבל מן כבל, ומזה: כרבלת התרנגל; ובכן הן נוכל לבנות מהפעל כבש (מכבש הדפוס) שם חדש „כַּרְבֶּשֶׁת" Plätteisen!

5) כן גם דין אות השטף ל': זלעף, מן זעף, שלאנן מן שאנן, אֱלִין מן אָיִן; ולא רק באמצע תוסף אות ל', כי אם גם בסוף המלה, למשל: בתל (בתולה) מן בת, קרסל מן קרס, וביחוד בארמית: ערסול (תרגום „כמלונה במקשה" — כערסלא) מן ערש-עריסה, כי כן פרש בעל „המשביר": היא מטה מחוברת בחבלים פרושה מאילן לאילן באויר, אשר תחתה יושבים יומם לצל ועליה ילינו שומרי הגנות בלילה מפחד חיות רעות". ממש באופן כזה התרחבה גם המלה ערב בעברית לפעל ערבל (תרגום „נבוכים הם" מעורבלין אינון); ומדוע לא נבנה מזה את השמות: „עַרְבְּלוּת" — Zerstreutheit, „מְעֻרְבָּל"—zerstreut (פזור הרעיונות) ועוד?

6) הפעלים: קמט וצמק, הם, כאמור, משרש אחד והוראתם התכון. יודעים אנחנו, כי בעברית תגרום לעתים התחלפות אות אחת שנוי גמור במובן המלה. ולפעמים יהי על ידי התחלפות אות המובן ממש מהפך, למשל: צחור-שחור, קרם—הלביש עור, צרם—הפשיט עור, סתם-סגר, שתם-פתח („עד שישתום ויסתום" ע"ז, כ"ט), או שכל וסכל ולכן הן נוכל לברא את הפעל: „צמט", אשר יורה להפך מן קמט — על התרחבות והתפשטות ובכן גם על גדול הצמחים האטי ובלתי הנפסק keimen, vegetiren!

7) השרש „עקץ" (עקץ, עקיצה) יורה על נגיעה באצבע (או גם בלשון, כי „עקיצה" תתורגם גם: Pointe). ומדוע לא נבנה ממנו פעל מקטן: קצקץ (כמו פצפץ, כי האותיות הקלות במבטא תשמטנה בהקטנת הפעלים, למשל: לעג-לגלג, אטם-טמטם, חפש-פשפש, עין הארץ II, 90—91, ולכן גם מן עקץ-קצקץ) להוראת: kitzeln. נעיר את החוקרים כי המלה העברית תהי נכונה גם בתור אונומטופויאה או חקיון קולות הטבע הנו', כי תשאר בה גם ההברה „קץ", שהיא רק היא מצויה גם בפעל האשכנזי kitz-eln, כי התוספת eln מורה כמו ההכפלה בשפתנו רק על הקטנה, למשל: kling-eln, klingen והיא סגלת השפה העבריה ביחוד (עין „הארץ" IV, 170—169). קוה נקוה, כי אחרי כל אלה לא יתנגדו להצעתנו גם בעלי הטעם היפה גם החוקרים.

8) ידוע, כי בעברית התהוו מלים הרבה ע"י תוספת א' בראשן: אזרע, אצבע, אשפה, אקדה, אגרוף, אצבע (מן צבע, טבע-טבעת,

באופן כזה יכלנו לבנות הרבה מלים חדשות, למשל: אַשְׁלָג (מן שלג) — Schlitten.

9) ידוע, כי האות ש׳ תוסף לפעלים בשמות שונים, ועל ידה יברא פעל הדש מצטין מן הראשון בדקות המושג ועמקו, למשל: להבת-שלהבת, קערה-שקערוריה, שמט-מטה [כי שמטו חבקר (ש״ב, ו׳, ו׳) מטו או נטו הצדה], עבד-שעבד, חרר-שחיר (השוה: „חרות״, בן חורים״), כלל-שכלל, שדה-דאה (כי „שדים״ הם רוחות מעופפים, עין „המשביר״ ע׳ שד ו׳), שחלף (נדה, כ״ו)-חלף, שחום-חום (תרגום „חום״) וכן הביא חחכם ר״ל אייזלר [1]) דוגמות רבות ממין זה: שכן-כון (ומזה „משכון״ בטחון, כי החוב יושב אל נכון), שחל-חול (כי יאחזו חיל ורעדה את כל רואיו), שגל-גלוי ערוה, שערוריה-ערה, שחד-חד (השוה באשכנזית: Beschtechung) ועוד רבים, אשר נפרט במאמר מיוחד; ולכן הן יש לנו צדקה גזורה לברא במשקל הזה, הידוע להמדקדקים בשם „שפעֵל״, את הפעל „שמהר״ לתרגום beschleunigen, מהפעל המצוי „מהר״! [2]).

10) כן ממש גם דין האות ס׳, כדברי החכם המצוין ר״מ שולבוים: „וסגולה זו יש גם לאות ס׳ כמו במלת סדר שנגזרה מן דר דרא (רייהע) ו„סמך״ מן „מך״ (מוך שקיך וגני) ו„מעך״ וכאלה עוד״ [3]). ואמנם המלים הבנויות בתלמוד על דרך זאת מרבות מאד, למשל: מרט-מרטוט (ירושלמי, תענית, א׳, כמו שרט. שרטוט, עין באריכות „המשביר״ ע׳ מרטוטא), ומזה „סמרטוט״ (בתוספת ס׳, עין גם „מערכי לשון עבר״ להח׳ שטיינברג, p. 76), סרק מן רק (אילני סרק, אילנים רקים מפרות), סגלגל מן עגל (הכפלה בהשמטת ע׳ הנהוגה הרבה, למשל „התיקם כצאן לטבח״ (ירמיהו, י״ב, ג׳) במקום העתיקם, בקתא — בי עקתא, וכאלה כמו שהזכרנו זה פעמים אחדות) ודומיהן. ובכן מדוע לא נבנה לנו את הפעל „סִרְהֵב״ nachgeben, nachsehen, ואת השם: „סִרְהֶבֶת״ Nachsicht, מהפעל „רהב״ ומהשם „רהב״. הננו מעירים את החוקרים, כי הפעל סרהב קרוב יהיה גם לפעל סרב בתלמוד ולשם סרב במקרא, אך יצטין מן הראשון בדקות המושג ובעמקו.

אל כל הכללים והדוגמות האלה יואילו נא חכמינו להתבונן, ואם אולי איזה דוגמות לא עלו יפה, ישימו נא לב, כי היסודות נשענים על ראיות והוכחות חזקות ועל כללי הפילולוגיה העברית וחקיה, ואם

---

[1]) „כוכבי יצחק״, חוברת כ״ה, צד ו׳.

[2]) על תרגום הפעל הנחוץ beschleunigen התחבטו סופרי ארץ-ישראל וחכמיה הרבה (עין האור, תרנ״ג, Nr. 30, במאמר הד״ר מזיה הנז׳).

[3]) אוצר המלים הכללי, לבוב תר״ס, הקדמת המחבר, II, הערה ג׳.

יצלח בידם למצא דוגמות יותר יפות לחכללים האלה, נכיר להם תודה, כמונו ככל חובבי שפתנו. הננו מבקשים רק מתינות וישוב הדעת.

כעת נשים עין על בנין המלים הבודדות, שחדשו על פי משקלי שפתנו. הדבר הזה לא חדש הוא כליל. לחדש מלים דרש עוד יצחק אֶרטר בשנת תרי״א או עוד קודם מעט [1]). המלים עגלון — Fuhrmann, משאֵף (שטיינברג) — Pumpe, ספרות — Literatur וכאלה, נבראי עוד טרם קם מר בן-יהודה; הספרן הנעלה מר ש״י אברמוביץ ברא שמות חיות ועופות במספר רב עוד בשנות תר״ך בטפלו ב„תולדות הטבע״ ואז התנגדו כמעט כל החכמים לחדושיו (עין הקדמה ל„תולדות הטבע״ הלק שני באריכות, גם פה למטה בפרק החמישי). מיום שקם בן-יהודה לחדש מלים [2]) נבראו על ידי עוזריו וההולכים בעקבותיו מלים במספר רב, עד כי לפעמים גדשו את הסאה ונתנו מקום להתאונן כי סגנונם הוא „טלוא ישן על גבי חדש״, והתלונות האלה צדקו אמנם לפעמים. ובכל זאת רב חדושי השמות בני מלה אחת יפים ונכונים ומהטובים והמקבלים שבהם נזכיר רק את השמות החדשים: עתון — Zeitung, מלוֹן — Wörterbuch, שעון — Uhr, משקפים — Brillen, דַּשָּׁן — Schornsteinfeger, בלילה — Brei, מדרכה — Trottoir, מוסדה — Stiftung, Institut, קדמה — Progress, מנאָם — Rede, רכבת — coupé, Wagon, נלהם — begeistert, נצרות — Christenthum, מושק (כמו מוכס) — Verwalter, תערוכה Ausstellung, ברד — Pulver, ברודה — Kannone, צמדה — Duët, דרבן — anspornen, כסיה — Handschuh, טרה — frisch [3]), סליל — Schraube, התקדם — progressiren, מצבע — Fingerhut, חפה — Ueberzug, מזרוע — Aermel, מקדחת — Pistole ועוד ועוד. — יתכן, כי נשמטו מזכרוננו מלים נכונות ויפות, ולכן נבקש מאת הקוראים כי יעירונו עליהן ונכיר להם תודה רבה.

זה שנים אחדות הננו מדברים עברית תמיד במסבת הקרובים אלינו והשומעים את שפתנו הלאמית, וכמובן אלצנו כפעם בפעם לחדש מלים בודדות. מרבות מהן הזרנו בימים האחרונים, רבות נדחו בפני אחרות טובות ונכונות מהן, והרבה מרשלות עוד בידינו; אולם את הקבועות והמיסדות לדעתנו נתכבד לתת פה לפני חכמינו וסופרינו:

---

[1]) עין מאמרנו ב„המליץ״, תרנ״ג, Nr. 41; ב„הערות ומלואים״ נביא את דברי כל הסופרים האלה כסדרם.

[2]) כמדמנו בפעם הראשונה במאמרו „שתי מלים חדשות״ ב„מגיד משנה״ לדוד גורדון, שנה שניה, גליון א׳.

[3]) בשעה שאין מקום להמלה „רענן״. מר בן-יהודה כותב „טרי״ שלא בצדק, כי טרה-טריה הן כמו הומה, הומיה.

אֵלֵּל (אליל) vergöttern
בַּזְבְּזָה [1] Luxus, Ueppigkeit
יַרְחוֹן [2] Monatsschrift
קוֹפֵף (קוף) nachäffen
חֲלָצָה [3] Frauenunterrock
פִּנְיוֹן (מקום פנוי וחלק) Lücke
לִבָּתִית (כמו עששית) Armelleibchen
מִדְיוֹת [4] Dintenfass
מַזְרֵקָה [5] Fontaine
מִסְגֶּדֶת Moschee

בַּדּוּחַ (מן בדה, בדח) Anecdote
בְּדָיָה (במשקל הזיה) Märchen
פְּרִיפָה Stecknadel
מָנוֹף [6] Hebel
מִכְפָּל Gestell, Etagére
מְזוֹנָה Schenktisch
תַּפְסִיל (במשקל „תלמיד") Bildhauer
זְקִיפָה Nachnahme
עִפָּרוֹן [7] Bleifeder
צְבוּרָה Gruppe

אלה הם המקורות הנאמנים להרחבת השפה, אשר אם נשים להם לב, תתרחב ותתעשר שפתנו הרבה הרבה מאד, עד כי לאט לאט, תחדל מהיות נופלת מכל שפה אירופית אחרת. עוד הרבה כללים נשארו, אשר חשפו הכמים אחרים, למשל כללי שם הקבוץ וכללי ההקטנה. בכללי ההקטנה חשפנו גם אנו הרבה חדשות, אשר לא שמו להן את לבם החכמים הנזכרים, וכן המצאנו כללי הגדלה אחדים, אשר גם

[1]) כמו קלקלה, ולא „בזבוז", כאשר יכתב מר יעבץ, כי תמונת „בזבזה" עברית ויפה יותר, וכן כתבנו „פטפטה" — Plauderei.

[2]) כמו: עתון, מלון, וכבר זכינו, כי תתקבל המלה „ירחון" מאת כל סופרינו במשך זמן קצר.

[3]) מן „חלץ" חלצים, כי עליהן יושם מלבוש הנשים הזה ואולי משרש זה גם מחלצה והחכם נפתלי קלר (בכורים, II, 187), בהביאו את המלה „בית חליצה", המורה בתלמוד על מקום השדים באשה, מוסיף: אולי משום שחולצות מלבושיהן במקום הזה.

[4]) לא „מדיו", כהצעת מר ספיר (הארץ, IV, 171), למען נוכל להוסיף את הכנוים.

[5]) באשכנזית גם Springbrunnen, באנגלית spring.

[6]) מן „נוף" הניף heben, ואף כי רב השמות על משקל מצול פסיבים הם, בכל זאת יש גם אקטיבים הרבה, למשל: משוט — משיט את האניה ובמשנה (כלים י"ז) מגוב „שם כלי שמגבבים בו תבואה" (אוצה"ש הכללי לר"י זובנבירגר, מ"ג) וכן, „מַכּוֹשׁ" (ולא „מכּוּש", כמו שקוראים אכרנו בא"י), כלי שמנקשים בו, ובכן הם כלם אקטיבים.

[7]) מן „עופרת" עפר (אבר בבשדית), ומזאת עפרון, כמו „אגרון" מן אגרת — אגר, בהשמטת הת'.

ערכם רב מאד. הכללים החדשים האלה אוצר נחמד הם להשפה העברית, אך יען כי נהוין עוד לברום וללבנם, לכן קבענו להם מאמר מיוחד בסוף הספר. טרם נחתום את הפרק הזה נתרשה לבקש מקוראינו וביחוד מהחכמים והסופרים, כי יואילו לשפוט על כל כלל וכלל, על כל תבנית ועל כל מלה מחדשת שהצענו, בזהירות ובמתינות יתרה. ידענו גם ידענו, כי רבים בקראם את הפרק הזה ישתוממו ויניעו ראש. מלים רבות שחדשו בו יאמרו אינן מתעכלות וקשות הן לשפתנו כּכפּחת, מלים רבות מוזרות הן מאד והדושים רבים אינם מתקבלים על הלב. אולם יזכור נא כל מי שיאמר כזאת, כי כל דבר, יהיה גם הטוב שבטובים, זר ומוזר יהיה בעינינו טרם נסכין בו, ומשהורגלנו בו טוב ויפה יהיה, לו גם באמת אין גרוע ממנו. לו, למשל, בא איזה מחדש להציע, כי תבנה מהמלה כף (שרש ככה) המלה „כנף", כי אז בלי תפונה היה לשחוק, כן היתה מוזרה ובלתי מתעכלת המלה „שקערוריה" לולא נמצאה במקרא ורק אחד המחדשים היה חפץ לבנותה ע"פ חקי הפילולוגיה העברית. ובכלל הן כבר אמרנו למעלה, כי אם אולי באמת לא הצליחו איזה מהמשלים, שהבאנו להזק את הכללים והתבניות, ראוי בכל זאת להחוקרים והסופרים להתבונן אל היסודות, הנשענים על חקי בנין השפה העברית וגזרתה, ואם יצלה בידם להביא דוגמות יותר נכונות נכיר להם תודה גם אנו בתוך כל חובבי שפתנו ורוצים בתחיתה. אם אמנם יחיו כל חכמי הלשון המצוינים בכל ארצות תבל, אשר התעסקו עד הנה רק בפילולוגיה המתה, בפילולוגיה המועילה רק להבנת פסוקים קשים וספרים עתיקים, לטפל גם בפילילוגיה השמושית, בפילולוגיה אשר בכחה להפריה את לשוננו עתיקת הימים; אם אמנם יחלו סופרינו לחקור אהרי סגלת שפתנו הלאמית ואחרי תכונותיה הנעלות, וחכמינו יתאמצו להרחיבה, להאדירה ולהעשירה במלים, תמונות, נטיות ותארים.

ג.

טָהֳרַת הַלָּשׁוֹן וְצַחְצוּחָהּ.

לא אחת ולא שתים שמעו הקוראים העברים את תלונות סופרינו, כי „נחלתנו נהפכה לזרים", כי הסופרים הגדולים ורבי הכשרון יצאו את ספרותנו ויכתבו לועזית. אך אף פעם לא שמו עוד סופרינו לב, פן גם הם גרמו, אולי דוחים הם בעצמם את הסופרים הגדולים ע"י נולם את ספרותנו. הרבה סופרים וחכמים בראשית המאה האחרונה כתבו בנעוריהם עברית, כי למדו את שפתנו על בריה עוד בחדרים וישיבות; אך בהיותם לאנשים וכשרונותיהם התפתחו, חוג מבטם התרחב ויחלו לחשוב ולכתב על ענינים רמים, הדורשים דיוק וכון, התרוממות הרוח ושפה ברורה, חדלו מכתוב עברית, כי הכירו ונוכחו, ששפתנו גם כמו

שהיא כעת, ומה גם כמו שהיתה אז. היא שפה קדמונית ומזרחית, שפת השירה והאידילות, שפה שאין בה כל דיוק וכון והפטפטה גם החקיון הקופני את מליצות התנ"ך והתלמוד לוקחים בה חלק בראש. האם לא צדקו החכמים האלה? היש דיוק בשפה, שבה לא יבושו סופרינו בקץ המאה תשע-העשרה לתאר שמלת אשה „חטובת אטון מצרים", אף כי מובטחני, כי אין אחד מאתנו יודע בדקדוק, מהו „אטון". היש טעם בספור עברי, שבו מתארים רוכל מוביל „נרד וכרכם, קנה וקנמון", אשר „עגלתו מקטרת מור ולבונה וכל ראשי בשמים" [1]), אף כי המספר מר יכנה"ז יודע בדיוק, כי רוכל עברי בארצות הצפון גם לא ראה בעיניו לא „נרד" אף לא „לבונה", ומה שלא ראה לא יוכל למכור. האם לא לשחוק יהיה המספר. המתאר, כי באזני ר' פשחור ראש-הקהל בק"ק „ברכמיש" עלה „קול קתרוס, פסנטרין, סומפוניה, שבכא בלוית קול תופים" [2]). הלא חרפה היא לסופרינו, כי עד היום לא חדלו מהשתמש בספריהם בניבים „צרי גלעד", „כתם אופיר" ועוד, אף כי הראשון כאחרון אינם עוד במציאות, כי אם בכה"ק.

הסבה שגרמה קופנות נוראה כזאת ידועה. אוצר השפה העברית הוא לא העם וההשתלשלות בלתי-הנפסקה של כל שפה ושפה בפיו ובספריו, כי אם התנ"ך והתלמיד. כאשר התנגשו השפה העברית והשפה הארמית בימי הבית השני נולדה לנו ראשונה שפה בלולה משתי השפות האלה, זרגון ארמי, ובו נכתב התלמוד; פיטנינו ותרגמנינו בימי התקופה הספרדית הוסיפו מלים משפת ערב ותצא בלילה, כמו שהיא לפנינו בספרי מפלפלינו. כאשר הגיעה הערבוביה עד קצונותה ושפתנו היתה כמעט לשון צוענית הולידה הקצוה האחת קצוה שניה כדמותה: בני דור „המאספים" החלו לצחצה את לשוננו וימרקוה וישפשפוה, ולמען תת גבול לקבלת מלים בלתי עבריות עשו את התנ"ך להאוצר היחיד והמיוחד ללשוננו, אשר החלה להתעורר להיים חדשים. ובכן, נחוץ לקבל מהתנ"ך, כמובן, גם את ארכאיסמיו (התמונות הנושנות המשמשות בשירה לפעמים) גם את פיוטיסמיו (תמונות, אשר רק בשירה מותר להשתמש בהן) גם את אורינטליסמיו (מליצות המיוחדות לארץ הקדם) ובכלל את כל מליצותיו אשר הרבה טהן, בלי תפונה, התקלקלו במשך הזמן, הרבה אבדו את טעמן בימינו אלה, בהשתנות טעם בני אדם בכלל במשך עשרים וחמשה דורות ובהשתנות טעמנו אנו בפרט בתור עם, אשר לפנים ישב בארץ הקדם וכעת הוא מפזר ביחוד בכל ארצות אירופה ואמריקה, ועוד הרבה מאד תצלחנה אמנם גם כעת אך רק בשירה, ולכן תצלחנה בתנ"ך, שהיא שירה נפלאה וקדושה

[1]) „בית עקד" צד 41.

[2]) „המלשין", צד 195.

מראשיתו ועד סופו אבל לא בפרוזה, שהיא החלק היותר נכבד בכל ספריות אירופה, אשר ספרותנו יוצאת בעקבותיהן.

אך המצחצחים, המתקראים פוריסטים, לא שמו לב לכל אלה, ויחלו לקופף את התנ"ך במדה גדושה. כבר הראינו מה רבו הטעם והנעם שבמליצות „בנוי לתלפיות" או „בריא אולם", אשר ככה התאזרחו בספרותנו, עד כי גם כמולנסקין, הטוב שבבעלי הסגנון הצח העברים במאה האחרונה, יכתב: „אז תהיה נפשם בריאה אולם"! (השחר, ש"ז, 45). כן משתמשים כל סופרינו, בלי יוצא מהכלל, במלות „צקון לחש" ו„תוגיון נפש" בתור שמות, אף כי מברר הדבר ע"י הפילולוגים, כי שתיהן פעלים וכי המלה „צקון" היא פעל עבר לנסתרים בתוספת נ' יתרה, הבאה לרב רק בעתיד, המלה „תוגיון" היא פעל עתיד הפעיל מן יגה לנכחים גם כן בתוספת י' ונ' בתור תמונה שירוניה, כמו „יהמיון", „יבכיון"; כן ישתמשו גם במליצות מעין „עיר גדולה לאלהים", „הרחק מאדם העיר", אף כי אין איש מהם יודע פרושן בברור, רק מאשר מצאו כן בתנ"ך.

ולא רק במליצות יקופפו את התנ"ך, כי אם גם בתמונות, אשר באו בתנ"ך בתור ארכאיות או פיוטיות ליפי השירה, למשל מי מסופרינו לא יכתוב: המותה, עולתה, הכצעקתה, נפלאת [1], הובאת, אזלת יד, רבתי, שרתי, יחזיון, יבכיון, מלין, ירושלם (הסרת יו"ד! החכמה הזאת שיש בה גם מעין קדושה יתרה, היא גם קנין מר בן-יהודה, הסופר החכם האחד אשר נקי הוא משגעונות בדומה לאלה...), „ותתצב" [2], „יזהיר מן המועד", „שתים רעות", „מאד נעלה" ובאלה ארכאיסמים ופיוטיסמים הרבה, אשר בשירה יש איזה צדקה להמשורר להשתמש בהם וסופרינו לא יבושו להשתמש בהם גם בפרוזה פשוטה וצגומה גם בשעה שאין בה כל „לחלוחית של פואֶסיה". האם כך כותבים גם סופרי אירופה? מי ינול אפוא את ספרותנו, אם לא סופרינו? במי האשם אם לא בהן?

אך הקופנות הזאת הנהיגה בספרותנו עוד מנהג יותר מגנה מהמנהג להשתמש במליצות: שמוש באורינטליסמים, אשר לו יתורגם אחד מהם בדיוק לשפה אירופית יעורר געל ובהילה מאין כמהם. הואילו נא סופרינו לתרגם אירופית את המלים המצויות בכל עמוד שבספריכם: „פרי בטנה" [3], „יוצאי הלציו", „חשוף שת", „וישנס את מתניו", „אזר כגבר הלציו", „קיא צואה", „בגיהו מרחם אמו", „אשת חיקו", ממעי יהודה

---

[1]) גם מר יעבץ („שושנה", 36).

[2]) גם בן־אביגדור במקומות הרבה בספוריו, למשל: „מנחם-הסופר" I, 21 ועוד).

[3]) המספר מר ש"נ כהנובסקי, יכתב גם: „פרי־ב ט נ ו" (עין „המלשין" צד 223).

יצא" וכאלה ותכירו, מה רב חנן ויפין... באיזה שפה ימצא מאמר בשם יפה ונחמד מלבד תכנו הנעים: „פרש על פני פרין"?— משוררנו הגדול אשר היה אירופי גמור וישנא את הבטלנות, לא יכל גם הוא להחלץ משגעונות כל יתר סופרינו, מהחקיון הקופני, ולא בוש לכתב חרוז יפה בסגנון תנ"ך: „אם זונה ישראל, אל יאשם יהודה"! (כל שירי גורדון IV, 132). כופרינו באהבתם הרבה לחקות את סגנון התנ"ך ישכחו את זמנם ואת מקומם, ישכחו כי הם חיים בשנות ת"ר לאלף הששי ולא בשנות ר' לאלף הרביעי, כי הם חיים בתקופת דיקנס והוגו ולא בתקופת ישעיהו וירמיהו, כי אירופה הממזגת מגורם ולא ארץ הקדם החמימה, הנפלאה והנוראה גם יחד בהודה; ובשעה שבימי ישעיהו נאה ויפה היה לכתב או לקרא קבל עם בתמונת השאלה כזאת: „כי יבעל בחור בתולה יבעלוך בניך" (ישעיה, ס"ב ה'), כל מי שיכתב או שיקרא כזאת בימים האחרונים יחשב למפיר את חקי התרבות והצניעות. אך מה לכופרינו ולתרבות? האם לא הם יכנו את ספריהם בשמות: „מבחר הפנינים", „חותם תכנית", „אוצר נחמד", „גאון הארץ", „צרור המור" וכאלה?! האם מרגישים הם, כי יש בזאת התהללות והתפארות במדה נפרזה? האם מרגישים הם, כי לא נאה להעלות את כל סופר פעוט לשמי על, אך יען כי ידידם הוא ודבר על ספריהם טובות או יראים הם פן ידבר על כפריהם רעות? מי השריין בכפרותנו את הסופרים „הנעלים והמצוינים" אם לא סופרים אחרים דומים להם בחכמה ובידיעות?... מי עוד בשפה אחרת משתמש בהפלגות והגזמות, אשר מקומן יכירן רק בכפרות אורינטלית או בספרי מליצה נשגבה ואלהית כבספרי תנ"ך מעין: „צללו אזניו ותרגז בטנו" [1], „פלצות בעתתני", „לבו נמס בקרבו ויהי למים", „כלו בדמעות עיני", „חכיתי בכליון עינים", „שם רגליו כאילות", „רצוא ושוב כמראה הבזק". — אם לא כופרינו? או מי יכתב מבלי האמין בעצמו לדבריו בדיוקם: „מדי דברו כידודי אש מפיו התמלטו ועל שפתיו כאש צרבת", „מגערתו נעו אמות הספים" וכאלה, אם לא כופר עברי, קוף לבה"ק, עבד נרצע להמקרא בכגנונו? —

הדבקות הזאת בכל דבר כתוב ומכור, אשר הביאה רב טובה מאין כמוה לעמנו, אשר אולי רק לה הוא חיב הודה בעד קיומו, גרמה רעה רבה לשפתנו: היא לא נתנה לשפה העברית להתפתח כראוי ע"פ הטבע, בשומה לפני כופרינו בכל העדנים דוגמות ותבניות ותצו עליהם: כאלה ראו, קדשו וכתבו, אל תטו ימין ושמאל! ותהי הדבקות גדולה כל כך, עד כי כופר עברי לא ירשה לו לברא מכפר רבים מהשמות שבאו בתנ"ך רק במכפר יחיד. כבר הזכרנו את התקלה הזאת בפרק הקודם: בתנ"ך באו רק התמונות: „עלם, עדינה, יפהפיה" ואם כן אסור לכופרינו לכתב: „עלמים", עדן או עדין, יפהפה, פה יכל אנכי להוסיף

[1] המלשין, 193.

עוד דוגמות אחדות: מחשם „רגש" אין בתנ"ך מספר הרבים „רגשים", ואם כן אסור לסופרינו לכתב „חמשת הרגשים", כאשר העיז לכתב ר' יהודה הלוי [1]), אך מחיבים הם לכתב „רגשות מאליפים" ורק בסמיכות ירשו להם לכתב „רגשי כבוד", „רגשי גיל" ושמוש כזה הוא שניאה בפני עצמה, כי כן הסכינו לכתב „הגיוני לבה" [2]), „חזיוני ליל" [3]), „בעונינו" [4]), „חלוני בית", גליוני מכ"ע", אף כי לא אחד מהסופרים יכתב כעת: „הגיונים", „חזיונים", „עונים", „חלונים", „גליונים". מן „מזלג" אין בתנ"ך מספר הרבים ומן „מזלגות" יחסר מספר היחיד ולכן חלילה לסופרינו לבנות מספר רבים: „מזלגות" או מספר יחיד: „מזלגה"; ומה יעשו? ירכיבו את מספר היחיד של השם ממין זכר על מספר הרבים של אותו השם ממין נקבה ויכתבו: מזלג, מזלגות. כן, למשל, אסור לכתב: „מטי", יען בכה"ק תמצא המלה „מטה" רק בכנוי הנוכח והנסתר (מטהו, מטך); חלילה מכתב: „צנום", כי בכה"ק יש רק „צנומות"; הם מכתוב „אפיק", יען בישעיה יש רק „אפיקיו"; מן „בער" אסור לכתב „בערים". כמו מן „נער" „נערים", ומותר לכתב רק „נבערים מדעת" או „בורים"; מי שישתמש במספר הרבים של המלה: „מרד" „מרדים" ולא יכתב „מרידות" יהי נדון כמורד בטהרת השפה, ומן „קצות", „זדונים", „גאיונים" אסור מספר היחיד בהנאה; מן „פון" זכה לבא בתנ"ך רק העתיד בקל ומן „הון" רק העתיד בהפעיל („ותהינו לעלות ההרה", דברים, א', י"ד) ולכן אם ימצא איזה סופר עז פנים אשר יהין לכתב: „הוא פָּן בדבריו" או „הֵהִין לענות כחשו בפניו", אז אחת דתו לכתב הערה ולהצטדק בה על עזותו או תמונתו נדונה להיות בעיני הקוראים כחיה הבאה „ממרחקים"... האם לא יותר נכון לכתב: „הטל ספק, נסתפק" או „הרהיב בנפשו עז"? וסופרינו אנשים חכמים הם ואוהבים להקל מעל הקורא, ובכן שפתנו עניה, הספרים העברים מטלאים מליצות על מליצות, הקצור והדיוק, הסגלות המיוחדות לשפתנו מימי המשנה אבדו ואינם ו„השפה היפה, השרידה היחידה", אשר זה לא כבר עוד הקריבו לפניה אד"ם הכהן וקלמן שולמאן לבונה וקטרת וינשאוה וירוממוה על כל השפות „נס להה, פנ ריחה, פנה הדרה", וסופריה עצמם יזילוה עוד יותר בסגנוניהם המשנים או בהתאמצם להתנפל על „המליצים" בשעה שהם עצמם לא ינסו לבדוק, אם יש טעם ונעם בפרזותיהם ומשפטיהם...

הדבקות בסגנון התנ"ך קלקלה הרבה; היא לא נתנה לחכמינו וסופרינו לחדש מלים. הפיטנים, בהרחיבם את השפה במקום שלא היה כל צרך בהרחבותיהם, גדשו את הסאה ובזאת אמנם החריבו את

---

[1]) הוצאת אחיאסף. I, 28.
[2]) גמול ישרים, השחר, VII, 229.
[3]) שם הפרק השביעי ב„התעה בדרכי החיים", I, 84.
[4]) כל שירי גורדון, IV, 162.

שפתנו; אולם הם יכלו להרחיבה באמת, יען כי לא חתו מתמונות וממלים מחדשות. לו היו מורים לאנשים האלה, אשר הוכיחו להם בנחת, כי ההרחבה והחדוש טובים אמנם, אך רק בשעה שהם צריכים לגופם, להתעשרות השפה ולא בשעה שהם צריכים להחרוזות, כי אז היתה שפתנו יפה ועשירה כיום הזה. אך על הפיטנים התנפלו מימי אבן עזרא עד היום וקצוה שניה ירשה את מקום הראשונה, כאמור, למען מלאות את חסר המלים החלו להשתמש במליצות, בחדודים, ברמזים. התנ״ך היה למקור כל השפה והפוריסטים נולו את שפתנו מאד.

התנ״ך, אוצר כל המדה לישראל, היה באשמת סופרינו, אשר לא ידעו להבדיל בין קדש לחול וימאנו עד הנה להכיר, כי רק אמרי אלוה, הכתובים בשפה הזאת קדושים הם, אך לא השפה בפני עצמה, למקור רעה אחת, אשר שרשה עמק לא רק בספרותנו העתיקה, שסופריה היו רבנים וצדיקים, כי אם גם בספרותנו החדשה, שרב סופריה היו חפשים בדעותיהם. הסופרים דמו כי אם יגרגרו באזני העם, כי כותבים הם בלשוננו הקדושה, בשפת האל וחוזי יה וכו׳ וכו׳, אז יכבדו בעיני העם, הוא יחדל מרדפם, יתאחד עמהם וההשכלה „בת השמים תשלח את אורה המשיב נפש אל כל אשר בני יעקב נחתים״ וכן שלטת הקדושה, או יותר נכון, הצביעות והחסידות, גם היום בכל ספרותנו: ארץ הקדושה, ירושלם (הסרת יוד) עיר הקדש תובב״א, לשון הקדש, שבת קדש, במוצש״ק, זרע קדש, וכן כבר הסכנו לפגוש בספרים, אשר מחבריהם אינם ידועים לצדיקים גמורים: „אי״ה״, „אם יחיינו ה׳״, „ב״ה״ וכאלה אין מספר. והאם הועילה הקדושה הזאת למצער לקרב את לבות ההמון לשפתנו? — אחת מהסבות שגרמו לזה (למצב השפלות של ידיעת שפת עבר בקרבנו) הוא השם „לשון הקדש״ שנתן ללשוננו, זאת הקדושה, אשר הלבשנו בה את כל אשר לנו: ארץ הקדש, לשון הקדש, כתבי הקדש וכו׳, מחתה מלבנו כל רגש עממי, עשתה את כל סגולות העם רק ל„דברים שבקדושה״ שלאיש חלוני פשוט, לא רב ולא כהן, אין כל חפץ בזה״ [1]. כן יאמר סופר מצוין יושב ירושלם עיה״ק תובב״א, אשר אולי בתור איש פרטי איננו הפשי ביותר בדעותיו, אך לבו ידוה, בראותו, כי את הדברים שבלב הננו מכניסים לתוך הספרות, הננו מקנים אותם בעל כרחם לכל קוראינו, מישנים את שכלם ומפתחים בקרבם קפאון המחשבה ואי בקרת. לא נשכח, כי הקדושה הזאת גם הועילה הרבה לספרותנו. היא הניאה את סופרינו מכתוב ומתרגם רומנים á la Paul de Coque, מטנף את ספרותנו בכל מיני געול, אך היא גם הניאה את סופרינו מתאר את הטבע כמו שהוא. התקדמות המבט הפלוסופי של הקהל הקורא בכל דור ודור, בלי הפסק, תלויה ברכוש ספרותי של מחזות מול מחזות, התנגדיות עצומות, מלחמות

---

[1] „האור״, תרנ״ג, Nr. 31 צד קי״ג.

איומות בין האור ובין החשך, בין הטוב ובין הרע. הנגוד צריך להיות חזק, בהיר ופועל משני הצדדים, שכל אחד מהם משוחד ממסורת, אהבה יתרה, עקשנות, קנאה ושנאה וכאלה. אם יפגשו שני נושאי פנים, שני משוחדים, שני מאמינים בדעותיהם ובאידיאליהם ומחבבים אותם יותר מדי אז יולד שביל הזהב, דרך האמת בקרוב.

אלה השטופים בתאות משוחדים הם ע״י תאותיהם, נושאים להן פנים מצד קלות דעתם ורפיון רוחם או לח החיים הרב והעצום רוח האיש החי שבהם (הקרוב, אך בלתי שוה כליל אל הבהמנות), הדורש את תפקידו בחזקה. שכספיר והיינה היו אנשים נעלים, אשר גאוניתם דרשה קרבנות רבים, ספוק תאותיהם הגשמיות, למען יתגבר הרוח ותתעלה הגאונות. ובכן רואים אנחנו, כי דרישתם טבעית היא מצד אחד. אלה המיעצים או המצוים, כי בן האדם ינזר מכל תענוגים, יזהר מכל האוה, לא יתור אחרי לבבו ועיניו משוחדים הם ע״י המסורת, ע״י כבדם את הכהנים והנזירים של כל עם ועם, אשר להם אנו חיבים בעד הדעות הנעלות, הנראות כטבעיות שרכשנו לנו במספר רב; הם נושאים פנים להקדושים בימים מקדם או נזרו מאחרי כל תענוג גשמי׳ מסבה פרטית. בהשלל מהם מחמד עיניהם, ברחוק מהם מאוייהם, ואף כי על אלה האחרונים בראשית היותם לשונאי תענוגות, נוכל להמליץ מה שנמליין על השועל אשר אמר, כי הענבים עוד בסר הם..; אך לאט לאט יהיו לשונאים גמורים ונושאי פנים לדעותיהם, אשר חלקן הגדול ראוי להשמע ולהתקבל, געלה ובטבע האדם הוא. אנחנו תלמידי משה והנביאים וילידי הגטו, כמעט כלנו עדים. אלה שנצלו מהגטו נלחמו ויפקפקו. הינה וליופולד קומפרט ובכלל כל הדור שאחרי מנדלסזון יוכיחו. משוררנו הגדול שיצא מהגטו למחצה, מציע רק את השאלה: „הכן פקד אלי, צותה תורתי?״ (כל שירי גורדון, IV, 47) – בצרפת הגיעו השטופים בתאות עד מרום קצם ויקם ויקטור הוגו, אשר רכש לו את האֶתיקה של תורת ישראל שהיתה גם קנין העמים פחות או יותר, ויקרב את שתי המפלגות נושאות הפנים, את בעלי התאוה והפרושים, את המטריליסטים ואת האידיאליסטים, (סליחה על התרגום בלתי המדויק!) ויוסיף לבאר לנו מהם להאנושיות, בחם, ברגש בגעל ובהתפעלות ובזאת התקרב אל האידיאלות המזקקת וימצא ע״י הקונטרסטים ע״י הדהיפות משתי הקצות, את שביל הזהב, לא לגמרו, כי הדהיפה מקצה בעלי התאוה היתה יותר עצומה, אך על כל פנים התקרב להשביל הזה, כלומר להאמת האומדניה. ואצלנו?... „שירי אהבים, מנגינות עגבים, פגול הם לנו״. לתאר את הרגשות, לפתח את הרוח החיונית שבקרב האדם, לשורר על האביב והקיין לא לגבב פסוקי כה״ק, לזמר את האהבה והענוגות החלד לא להעתיק את „שיר השירים״ אסור לנו באסור המור. לתאר אנשים נשקעים, תאות בהמניות הס-

מהזכיר: הן „בלשון הקדש" נכתב... ב„שיר השירים" מותרים לבא חרוזי אהבה גמורים, ר' יהודה הלוי יכל היה לכתב „בלה"ק":

דַּדֶּיהָ לְבָבִי שִׁסּוּ   לַהֲטֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא עָשׂוּ
וַיְנַסּוּ בִי וַיַּעֲשׂוּ   כֵּן חַרְטוּמֵי מִצְרָיִם.

(יהודה הלוי, אוצר ישראל, תוצאת אחיאסף, V. 137).

ולנו אסור. אמנם אין ביהודים מה שיש בצרפתים, אמנם בזאת נוכל להרחיק את ההמון מהספרות ולהזיק גם לאיזה צעירים; אך אל נא נשכח, כי כבר עברה העת, שבה כתבו רק למען בחורי הישיבה והבטלנים. לא העם ולא כל קהל קוראינו המה. אם רק נדע את ערך ספרותנו, אם רק נתאמץ להשתלם ולשכלל את ספרותנו כראוי!

נפלא הדבר! פרזות אורינטליות מכערות כל המרבה להשתמש בהן הנהו משבה ותמונות וציורים מחיי אנשים פועלים ונפעלים, תמונות וציורים טבעים, אף כי התמונות אינן מרהיבות והציורים מעוררים געל, אסור לתת לפני הקוראים. תשובה פשוטה יש על זאת: הפרזות מצויות בתנ"ך והתמונות אינן, ואם יש „שיר השירים", הלא מוכב הוא על „הקב"ה וכנסת ישראל". פעלה כזאת פעלה עלינו הדבקות הנפרזה בספרות העתיקה שלא במקום הראוי. היא הולידה את כל אלה התקלות שהפריעו את ספרותנו מהתפתחה בדרך טבעי וביחוד הרעו לשפתנו: „הקדושה" והסגנון הביבלי הנטיה ויאריכו את שנתה עולמים, ולא נתנוה להתעורר לתחיה.

אך הסגנון הביבלי לא יכל להתקים הרבה. שלשה סופרים גדולים קמו לנו אשר כתבו רק ביבלית ובכל זאת תמונותיהם מלאות חיים, מרהיבות ומענגות. הדודי ארטר, תמונות מאפו וציורי סמילנסקין נעלים ומדויקים הם, אף אם נכתבו בשפת ההוזיב. אך יתר הסופרים אשר יצאו בעקבותיהם, לא הצליחו עוד. למען כתוב בסגנון אחד משלשת הסופרים הנזכרים צריכים כשרונות נפלאים, צריך כשרון ההתול היפה והמרפרף, האמנות הנפלאה להשתמש בפסוקים של ארטר; הדמיון הנלהב והנשא של אברהם מאפו, אשר טלטל אותו מארצו ומזמנו אל ארץ יהודה וימי אחז ויחזקיהו או העין החדה והמבט החודר והסוקר של פרץ בן משה, אשר כל משפטיו וכל דבריו בשפת עבר משלבים ודבוקים כמו יצוקים הם במוצקת וזורמים כמי נחל שוטף. אולם הסגנון הביבלי של יתר הסופרים הוא רפה, קלוש. חסר קולורית ואינדיבידואלות. באידיאלים ודעות הסכנו כבר. לראות בספרותנו את „דור החפלגה" ואם סופר אחד יאמר: „כן" מחויב השני לצעוק: „כך": אולם נפלא היה לראות את האחדות את „השפה האחת והדברים האחדים", שהיו לכל מספרינו הפוריסטים. כל העלמות העדינות והנשים הכבודות צריכות היו „בטבע הדברים" להיות „לבושות שני עם עדנים גם עדי עדים". במלים האלה נכללו כל מיני המלבושים והקשוטים, כמו במן כל

הטעמים, ואך למותר חשבו לפרט את כל לבוש ותכשיט בפני עצמו: „למאי נפקא מיניה?"—כן נהג הבלשן המפורסם מר יהושע שטינברג לתרגם את שמות החיות, הדגים, העופות, הצמחים ועוד, אשר לא מצא למענם מלה במקרא או בתלמוד, לא במלה מחדשת חלילה כי אם: „מין חיה", „מין דג", מין עוף" ועוד, והאם לא יצא בזאת? היהודי שמוחו תמיד מסכל דברים העומדים ברום העולם, מעין: „ביצה שנולדה ביום טוב" ו„הדביק שני רחמים" איננו מדיק ב„קטנות" ו„הבלים" כמו אלה... רק סופרי העמים שמוחם גס, מעין ויקטור הוגו, אֶמיל זולה, דיקנס, שאין להם כל „הויות אביי ורבא", מתעסקים בדברים פעוטים וגסים כמו אלה... שמלות הנשים הן: „מעטפות ומחלצות", שהן, כמובן, גם „חטובות אטון מצרים" או „פאריז"... כל בית מרוח ונחמד הוא „ארמון שיש בנוי לתלפיות כמו רמים על גפי מרומי קרת ורצפתו בהט ושש ודר וסוחרת"... לכל העלמות היפות שבספורי המספרים האלה „לחיי שושנים כתפוחי זהב בסשביות כסף, קומתן דמתה לתמר, עיניהן יונים ושערותיהן שחורות כעורב" גם כל גויתן „מחטבת תבנית היכל, כמו מעשת שן אחת הוצקה"... אין כל אינדיבידואלות, אין כל רשמים מיוחדים, אין כל פרט מדיק ותאור מפרט כי יותר סהמליצות האלה לא מצאו בכה"ק, ביחוד „בשיר השירים" ושלמה המלך היה בודאי מבין גדול ביפי הרבה מפלוני הפוריסט המורה לשעות והכותב ספורים „על טהרת לשון הקדש", שמעקרם נבראו רק למען הוכיח, כי „אור ההשכלה משיב נפש" או כי „כל העוזבים את שפת קדשנו, בה דבר אלהים וחוזי יה הנאמנים, בני ממר הם לדתם ולעמם"... הלא אלה הן מטרות הספורים, מלבד המטרה הרוממה להשתמש במליצות. ומה לו לדקדק בתאור מלבושי העלמה, תכשיטיה ורשמי פניה וכאלה „קטנות" ו„דברים בטלים?"...

חסר הדיוק ועניות הצבעים, תוצאות „הצחות" הנפרזה, לא יכלו, כמובן, להיות לרצון להסופרים גדולי הכשרון אשר רבו בשנות הששים והשבעים. עוד אבי הפוריסטים, מאפו, השתמש בעל כרחו במלים תלמודיות, כנזכר למעלה, והסגנון הפובליציסטי שבראו כתבי-עתינו בשנות השבעים היה כבר בכונה מעורבב במלים תלמודיות הרבה: חדודי התלמוד, עקוליו ומשפטיו הנמרצים והחריפים בשמו במאד מאד את מאמרי אברמוביץ, צויפל, לילינבלום וגורדון. האחרון, הגדול שבהם, ברא את הזרגון העברי, אותו הסגנון, שבו ידבר ר' ופסי הכוזרי כמעט לגמרו, הזרגון האשכנזי ישמש לידענינו רק בדברם בענינים גסים ועם אנשים גסים ביותר. המשורר הגדול הזה בפואֶמותיו הבאות בחלק הרביעי מ„כל שיריו" ועוד יותר ב„משליו הקטנים לילדים גדולים" ובעלוניו וספוריו הרבים צעק את שפתנו במדה מרבה מאד, קשטה ושננה עד להפליא; כל הקוראים אותם יודו, כי אין כמוה שפה בעולם, שבה יוכל משורר לליין ולהתל, לירות הצים ולקלע ישר אל המטרה בניבים

ומשפטים שיצאו מעטו בחרוזים נעלים ומלאים עז. בעקבותיו יוצאים סופרים הרבה. כל הפוליטוניסטים העברים מתבלים את דבריהם בחדודי התלמוד, לבד הסופר רב הכשרון מר א"ל לוינסקי יצטין ביחוד מר י"ח טביוב, המהתל רב-הכשרון, אשר ב„דוגמותיו מספר המלים" ובציוריו „מהעולמות העליונים" יפליאנו בחדודיו ועקיצותיו, בלתי הנופלים לפעמים כמעט מאותם של אֶרטר ובסגנונו האמון בלתי הנופל לפרקים כמעט מאותו של גורדון בעלוניו ובספוריו. קרוב לסגנון הזה, אך יותר נפלא ויותר אמון הוא הסגנון של „מנדלי מוכר ספרים" בספוריו המצוינים, שבאו בשנים האחרונות „בבן עמי", ב„כורת", ב„פרדס" ובלוח „אחיאסף".

בשנים האחרונות נולד עוד סגנון מצוין אחד, אותו של מר זאב יעבין. ארטר, מאפו וסמולנסקין הפריזו במליצות התנ"ך; גורדון, אברמוביץ והכותבים בסגנוניהם הפריזו במליצות התלמוד והמדרשים, עד כי שפתם חציה ארמית והציה עברית; מר יעבין שאב מהתנ"ך רק את מלותיו וכן גם מן התלמוד והמדרשים, וביחוד מהמשנה. בזאת הולך הוא בעקבות החכם רי"מ פינס, בעל „ילדי רוחי". בסגנונו תפגש מליצה רק לעתים רחוקות מאד. הוא כותב עברית באמת, עברית ביבלית, אם אפשר, ואם מנוע עברית מתבלת בסגנון המשנה, התלמוד, המדרשים, הספרות הפלוסופית של ימי הבינים. לדאבוננו כמעט שם לו לחק לבלתי השתמש במלים מחדשות, כי אם יחקור וידרוש עד שימצא איזה מלה מצויה בספרות העתיקה, אף אם זרה ומוזרה היא לשפתנו ולהקוראים בה, כאשר הבענו למעלה בפרטיות. על כל פנים הוא כותב בלי מליצות ובלי ברבריזמים, סגנונו מדויק מאד, כל מה שיוציא מעטו שקול ומדוד, ציוריו ותמונותיו בספוריו הקטנים, ריאלים הם מאד, מדויקים עד תכלית הדיוק והכון, איננו מחסיר אף קו אחד, אף שרטוט קל אחד ואיננו עושה, כרוב מספרינו, את הציורים והתמונות או הרעיון לטפלים אל השפה. הוא כותב עברית ואירופית כאחת. בסגנונו נוכל לתרגם כמעט בדיוק כל מיני ציורים ורעיונות שבעולם, אם לא נחת לפעמים להשתמש במלים מחדשות.

אך לא נכחד, כי גם בכל הסגנונים האלה יש מגרעת עקרית אחת: למען כתוב בסגנון גורדון, אברמוביץ או יעבין דרושים כשרונות מהתל נפלא, גדל כשרון ובקי גדול בתלמוד ובמדרשים ובכל הספרות העתיקה והחדשה כגורדון או אברמוביץ, או איש רב כשרון ודעתן מצוין בכל ענפי הספרות העברית והאירופית כמר יעבץ, אשר לא רק אין ביכלת כל סופר בינוני להקות את סגנונו, כי אם גם להבינו כראוי בלי התאמצות. כל הסגנונים האלה טובים ויפים ומלאים רוח חיים הם, אך, האמת נתנה להאמר, מצעצים וכלולים יותר מדי. בשפות האירופיות אין כמו אלה: אמנם יש סגנון מיוחד לכל סופר וסופר; אבל השפה, למצער, אחת היא ובאותן המלים שהשתמש בירון, למשל, השתמשו גם דיקנס, גם בוקל (Buckel) גם מקולי (Macaulay), ואצלנו תמצאו

בספרי גורדון ואברמוביץ מלים שאינן מצויות כליל בספרי מאפו וסמו-לנסקין, ובספרי יעבץ מלים שאינן מצויות אצל ארבעת סופרינו הנזכרים. זהו אמנם חסרון נכבד מאד, מלבד הבלבול והערבוביה הבאים ע״י המחדשים והמתחכמים ובשעה שהאחד מתרגם „בחכמה רבתי״ את השם: Progressisten במלים: „בני קדמא ואזלא״, יכתב השני: „מתקדמים״, השלישי: „הולכים לפנים״ והרביעי פשוט: „פרוגרסיסטים״; ולו חפצנו להגות בעברית את השם הזה, נבוכים נהיה מבלי דעת מה לקרב ומה לרחק: הן לא כל קורא וכל מדבר עברית מחויב להיות חקרן, לכן בונה לו כל אחד במה בפני עצמו והסגנונים השונים והמשנים שרבו בשנים האחרונות רחוקים זה מזה מאד ושפתנו תשחת „מפני הערוב״.

לשמחתנו הרבה נכיר בימים האחרונים שנויים לטובה. ארבעה סטיליסטים מצוינים קמו בספרותנו ונקוה, כי הם מבשרים תקופה חדשה לסגנון העברי ובכלל לשפתנו העתיקה והמתחדשת בכל תקופה. הסגנון הפילוסופי של החכם והסופר המצוין „אחד העם״, הוא קל נות ומדויק כאחד. הוא איננו מהדר ומצרף, איננו מתבל ומבשם גם איננו מכוין ומהדק אך פשוט, צח, יפה ומדקדק במאד מאד. בסגנון הזה ראוי ונכון לכתוב כל רעיון מפשט, כל הגיון נעלה וכל חקירה פלוסופית. הסגנון היפה והפשוט, האירופי והעברי כאחד, של מר ראובן בריינין, נוח הוא לפובליציסטיקה מאין כמהו. החדודים האירופים, שאין ריח בית המדרש נודף מהם, העקיצות החדות ובכל זאת חדלי השחצנות והנבול, הרעיון המברר כל צרכו, בלי התפתלות ועקיפים ועל כלם הרגש והאמון העצמי יוסיפו חן ונעם לסגנון הזה, אשר יוכל להיות למופת לכל סופרינו. בספרות היפה, שבה הסגנון עקר גדול, יצטין סגנון בן-אביגדור, המספר הצעיר ורב הכשרונות, הטהור גם הוא כמעט ממליצות של הבל, בין מהתנ״ך ובין מהתלמוד, ויפה ונעים הוא מאד. ביחוד ראויות לתהלה בסגנונו הידיעה וההכרה הברורה, כי הרעיון והציורים עקר והשפה טפלה להם ולכן, אם קשה לו להתבאר כל צרכו בסגנון הביבלי, כלומר לא במליצות התנ״ך, כי אם ע״פ הרוח העברי האמתי, המרחף על פני כל כה״ק ובאותן המליצות המובנות והמושכלות שכמוהן מצויות גם בספריות כל העמים, אז ישתמש במלים תלמודיות וברוח הדבר התלמודי או פשוט במלים אירופיות וברוח הדבר של שפות אירופה. סגנונו איננו תלמודי כסגנונו של גורדון ולפי דעתי כן צריך להיות. השירה תכתב גם כעת בשפת כה״ק ויען כי לשירים ולספורים יש קנינים משתפים: הפנטסיה, הפלסטיקה ועוד, לכן צריך הכפרן להתקרב בכל יכלתו בסגנונו לסגנון תנ״ך. אך במה דברים אמורים, אם הסגנון ההוא מספיק. ל-של, בשעה שנוכל להשתמש במלה „חכות״ אין צורך להשתמש במלה „המתן״ ותחת „עכשו״ נכון הרבה יותר לכתב „עתה״, אולם אם הסגנון הביבלי איננו מספיק, אז עלינו להשתמש בכל המלים הנמצאות ברשותנו, תהיינה תלמודיות (ובלבד שמקורן יהי עברי) או אירופיות בתמונה

עברית, וכן עושה אמנם מר בן-אביגדור, לו היו ברשותו הרבה מלים מחדשות, כי אז יכלו ציוריו להתחרות את ציורי טובי הסופרים האי-רופים, כי כשרון מצוין לאיש הזה וסגנונו המדיק והנעים כאחד יוכל להיות למופת לכל ספרנינו.

הכי נכבד בין בעלי הסגנון שבזמננו הוא הסופר המצוין, הראשון למחדשי שפתנו, מר בן-יהודה. האיש הזה, הראשון בין חולמי תחית שפתנו בדבר, אשר בפיו מלא את אשר יעץ בעטו, והוא ואשתו המנוהה, גם כל בני ביתו, היו הראשונים, ששפתנו העתיקה צלצלה בפיהם בנעימות עדן בפעם הראשונה מימי אבדן מלכינו ונביאינו, ואשר זכה לראות, כי רעיונו הנעלה שטפח ורבה מתגשם מעט מעט בפעל מלא פִּגְיוֹן (Lücke) גדול אחד בשפתנו. בספורי מאפו וסמולנסקין יש אמנם עדינות הרבה, אך כל בעל חוש ובעל טעם יפה ירגיש בעדינות הזאת את אותה העבדות וההכנעה, שהיו לקנין עמי הקדם. כל אלה שנסו, כמונו, לדבר עברית יודעים, כי המלה „אדוני“ נשנתה ושלשה בפיהם, בדברם עם איש בלתי קרוב להם ביותר, מדי רגע גם למרות רצונם... לעמת זאת חסר בשפתנו אותו הסגנון העדין והרך של הצרפתים, שיש בו התגלות לב במדה מרבה, פשיטות, חפשה, אי-התחכמות ואי-סכסכה או, להפך, הצנע ותרבות, רמיזה והשתמטות, בשעה שדרוש כי יובנו הדברים מאליהם, מבלי התבאר בפרטות, ע״י השאלה נאותה; אין בשפתנו אותו הסגנון, השופע דרך ארץ ואצילות ויחדו גם הכרת הערך העצמי במדה מרבה, אותו הסגנון הרצין והדיפלומטי של הבריטים. בשפתנו יש או עבדות שירונית, מתבארת ע״י מליצות המקרא או התחכמות וחדודים, מתבארים ע״י מליצות התלמוד. רגילים אנחנו זה איזה שנים לשחוק בקול גדול על התרבות והרוך, לכנות אותם בשם „מדה“, „חנופה“ או סנטימנטלות, ואמנם יש בהם מעין שלש אלה יחדו...; אך, אל נא נשכח כי התלבשת, התהלוכות והמדבר הם חלקי ההשכלה והקולטורה, הם מועילים הרבה מאד להתרככות המדות. הדבר הזה בלבד, שכעת יבוש העריץ לעשות בגלוי כנבלות שעשה קבל עם לפני מאה שנה, אף כי נבל הוא כמקדם ובהצנע ובמחשך הוא עושה נבלות מעט פחות מאז, הדבר הזה בלבד רב ערך הוא מאד. המדות תרככנה ע״י הבושה או היראה מפני דעת הקהל „המדה“ במובן ידוע וע״י התהלוכות החדשות, ואחת מהן היא גם המדבר הנאוה והעדין. ואצלנו השפיקו עד הנה בפלפולים בחקירות, והפשו תמיד את התוך הגרעין ומה בכך, אם הסגנון, הקלפה, הוא אותו של „מורה נבוכים“, של „מהרש״א“, „מהר״ם שי״ף“, הדורשים פרושים, למען יובנו כראוי והנותנים מקום להשערות ובאורים, מלבד שגיאות הדקדוק המצויות בהם לאין מספר, אם רק מתחת להקלפה תסתתר חקירה, חדוד, פלפול „מתוק מדבש“... ומה בכך, אם סגנוני „מורי נבוכי הזמן“ ו„קורות הפי-לוסופיה החדשה“ קשים מאד להלמם ובזאת גרמו, כי קוראים רבים

מתרחקים ויראים מהם. יען אינם חפצים „לשנס את מתניהם", למען הבין לא רק את הרעיון, כי אם גם את הסגנון הצנום והיבש גם שלא בשעת הצרך... רוב סופרינו וגם הרבה מקוראינו לא הרגישו, כי קלפה יפה מעוררת את הלב, את הרגשים, מולידה עדינות ואצילות, הגיונות נעלים והשתוקקות לפעלות נשאות, רוממות, יען כי שפתנו שפה מתה היתה עד הימים האחרונים. מר בן-יהודה, ששפתנו שבה לתחיה בפיו ובפיות כל בני משפחתו, כאמור, איש בקי בספרות הצרפתית והאנגלית ובעל נפש עדינה וחך טועם מאד, מלבד מה שהסיר את הזקים והכבלים מעל הכותב עברית ויהי הראשון שהרשה לעצמו לחדש מלים, הראשון שהחל לתרגם עברית משפה אחרת כמעט מלה במלה מבלי חשוב זאת לחלול קדש, הראשון שהחל לתת לפני קוראי עתונו את כל תמצית ספרי הקלסיקים האירופים וכל מה שידבר בעתונים הלועזים, הראשון שבער את הקדושה והפיוטות ממאמריו, אף כי יושב הוא „בעיה"ק תובב"א", מלבד כל אלה סגנונו אמנם צנוע, יפה, נוה, תרבותי ומלא רך ונעם, עד כי איננו נופל מהסגנון היפה של הפובליציסטים הצרפתים ובסגנונו זה נוכל אמנם בפה מלא לדבר עברית, בלי להין ודחק ומבלי הרגיש חסר במלים. בסגנונו הוא חי, מדבר, עשיר, רך ונעים באמת.

לא נוכל לכחד, כי גם בסגנוני ארבעת הסופרים הנקובים בשמותם יש מגרעות הרבה המשתפות לכל סופרינו, והרבה מיוחדות לכל אחד מהם. למשל: מר „אחד העם" צריך עוד לצחצה את סגנונו הרבה מתמונות תלמודיות, אשר נקל להמירן בעבריות; הסגנון של מר בריינין דורש עוד עז ולבון, למען יצלח באמת להיות למופת לכל הפובליציסטים. מר בן-אביגדור משתמש לפעמים, אף כי רחוקות, בברבריסמים שלא לצרך וכן גם לא נצל ממכת ה„מליצות" [1]). מר בן-יהודה מפריז להשתמש במליצות אירופיות, ביחוד צרפתיות, וכן גם הוא מפטם את מאמריו במלים מחדשות יותר מדי, עד כי נראים הם כטלואים חדש על גבי ישן וכמובן לא תחסרנה גם הערות. סמן לא טוב הוא לשפה שדעתניה המצוינים, וסופריה הטובים, בחפצם להתבאר כל צרכם ולא לנטות אחורנית ולסוב עקלתון, אנוסים לחדש מלים על כל עמוד ועמוד... ולעמת זאת אות לטובה הם ארבעת סגנוני הסופרים המצוינים כל אחד במקצוע מיוחד בספרותנו, כי האחרונה הולכת ומשתלמת, משליכה מעליה את המליצות, הפטפוטים וההדודים, מתרחבת ומתעשרת במלים מצויות ומחדשות, מתדקדקת ומשתכללת, מתעדנת ומתרככת ותקותנו חזקה. כי לא הרבה נאלץ עוד לחכות עד אשר

---

[1]) למשל באותה המחברת „מנחם הסופר", שבה הוא מתמרמר כ"כ על „המליצים" כותב הוא בעצמו: „אסף את נפוצות הגליונות" ולא „את הגליונות הנפוצים" כראוי להיות, לולא היה פסוק ידוע במקרא.

נראנה בתור שפה חיה, יפה, מתקנת, עשירה וכלולה לא פחות מכל השפות האירופיות באיכות.

העקר כי סופרנו יזכרו תמיד, שכותבים הם לא בשפה מתה. לו שמו זאת אל לב, כי אז, בכתבם איזה מליצה, שאלו את נפשם, היש לה טעם בשפה חיה? לו היתה שפתנו חיה בדבר, כי אז לא היו המליצות למיני אבטומטים בעינינו, אז לא השתמשנו במליצות מעין „מלך עתיד לבידור״, „ממזרים באה קרה״, רק יען כך כתוב בתנ״ך, אף כי מבלי פרוש או מלון לא נבין מהם „בידור״ ו„מזרים״; כי אז לא כתבנו: „כספנו יורד לטמיון״, יען כך כתוב בתלמוד, אף כי באמת פרוש המלה „טמיון״ הוא „אוצר של כסף ודברים יקרים: או מזון״, [1]) כי אז הרגשנו, כמה חסרות מובן ואי נכונות הן מליצות כאלה.

עוד הרבה הרבה מגרעות השתרשו בשפתנו ומנולות אותה, רק באשר איננה מדברת למשל: בשעה ששפת עבר היתה רק לשפת הקי האמונה ומוסרה, לשפת המפלפלים, מחברי ספרי „דרוש״, „שאלות ותשובות״ ו„ספרי מוסר״ ומחקר ידוע ורק מפלגה קטנה של לומדים וידענים הגו וכתבו בה, אז, כמובן, יכלה החבורה הקטנה והקדושה הזאת להשתמש „בינה לבין עצמה״ בהקצרות רבית ב„ראשי תיבות״, ואז כמעט לא היו שתי מלים הנאות לעתים תכופות שלא התחברו לר״ת. אך הנה גם ספרותנו החדשה, שקוראיה אינם מוסכמים ואינם בתה קטנה של מלמדים, כי אם, פחות או יותר, מכל המפלגות וגם מהמון העם, בלתי החיים על תורתם והקוראים רק בשעות הפנאי, גם היא מלאה „ראשי תיבות״ באפן מפחיד מאד אנשים פשוטים ובלתי ידענים. האביא איזה ראשי תיבות לדוגמה? במדמני זאת תהי רק למותר: הן גם המלים „ראשי תיבות״ באים תמיד ב„ר״ת״!... וכמה התרגלות צריכה למען קרא את ראשי התיבות: עכ״ל, הנ״ל, וז״ל, אחב״י, רעיא״י, זצוק״ל, רשבבה״ג, לפענ״ד, כפ״ע, כאו״א, פא״פ, ודפח״ח, שוכט״ס, קו״ה, הו״ש, עאכו״כ, לע״ע, ואכמ״ל, בכ״ז, יוה״כ, שפ״ע. וכאלה אין מספר בספרותנו החדשה, מלבד בספרות הרבנית? ולא עוד, כי כל כך הכבינו סופרינו בראשי תיבות, עד כי גם נוטלים הם אותם ומוסיפים לפניהם ה׳ הידיעה, כמו לו היו באמת מלים מיחדות, למשל: המו״ל המולי״ם, המו״ס המוסי״ם, ק״ק בקקנ״ו [2]) וסופר אחד מחדש כותב: „ההרתה״, לאמר: לעשות ראשי תיבות״ [3]) היוכל ההמון לקרא את הספרות החדשה, אם למען קרא בה נחוץ לו לדעת את כל התלמוד

[1]) ταμεῖον ביונית Schatzkammer עין „המשביר״ לר״י שינהק, ערך „טמיון״, וכמו שמעידים דברי המדרש: „שלח המלך גבאי טמיון״ (ויקרא רבה, מ״א);

[2]) פרדס I, 37.

[3]) פרי הארץ, I, 36.

והמדרשים (באפן אחר לא יבין את ספרי גורדון, אברמוביץ וטביוב) ולא עוד, כי גם להיות בקי בספרותנו העתיקה עד כדי להבין ברמזים ע"י „ראשי-תיבות" ? — אמנם גם בכל שפות אירופה יש „ראשי-תיבות" ; אך ראשונה מגבלים וקבועים הם ושנית כמה הם אחוזים לאותם שבשפתנו? גם בשפות אירופה יש מלצות, חדודים גם „לשון נופלת על לשון" (וידועה הצטינות שכספיר בזאת) ; אך מה מעט מספרם, לעמת אלה שבשפתנו העניה בערך כעת ! קצונים אנחנו תמיד וזאת בעוכרינו : או נבא באש למען „גזרות על פאות ובגדים ארוכים" או נמכר את כל דתנו בעד כפתורים וטיטולים ; בכל מה שהחזקנו נחזיק לפעמים בדיקנות יתרה ובגודש, ובכן יהיו לזרא גם הדודינו גם מלצותינו, גם בדוהינו גם „לשונותינו הנופלות" וגם „ראשי תיבותינו"...

הנה החלונו לצחצח את לשוננו ונצחצחנה עד כי לא נשאר בה כמעט מאומה. הנה חפצנו לכתב עברית ונחל ליהד את המלים האירופיות ומר יעבץ לא יאבה לכתב : „כימיה" פלוסופיה", „אפותיקה" לא, חלילה לו מזאת! הן עברית הוא כותב ובכן עליו לכתב : „כימה", „פלספה", „הפתק" [1]) ; ולא רק מלים יוהד, כי אם גם שמות עצם פרטיים למשל הוא כותב : תורך [2]) ולא, הלילה, תוגרמה כמקבל או טורקיה כנכון ; אנגל [3]), אנטיוך אפיפן [4]) פיליף [5]). כן גם הסכינו הרבה מסופרינו הקטנים עם הגדולים לכתב : „מדינת הגר" (אונגריה), „פעלא טבא" (Poltava) „פה נוי זה", לאמר : „פּאַניוועז" [6]) „איד קלון" (Edu-de-Cologne) „בו דעה" (Buddha) [7]) „פארי עמודים" (Pyramyden) „אור הכל" (Orakel) [8]), „דלוג-רב" (Telegraph) [9]) ובאלה במספר מבהיל [10]). באיזה שם נוכל לכנות התחכמות כזאת אם לא בשם

---

[1]) עיין מאמרנו : „מלים מחודשות וכתיבה תמה", „המליץ", תרנ"ג, Nr. 41, 45.

[2]) פרי הארץ, I, 11.

[3]) ספורו היקר „משוט בארץ", שבא בסמנים מיחדים ב„הארץ" I, 1.

[4]) דברי הימים לבני ישראל, 27, 26 ועוד).

[5]) תמורת : פיליפוס, שם, 27, „שושנה" בהרבה מקומות).

[6]) כל שירי גורדון, I, 151.

[7]) החכם הגדול ד"ר רובין בספרו המהלל „מעשה בראשית" שבא ב„השחר" שנה שלישית בהרבה מקומות.

[8]) רי"ב לוינזון.

[9]) מהמצאות חכמי „המגיד".

[10]) עין המחברת היקרה „קנקן ישן מלא חדש" להסופר והמבקר החרוץ מר אברהם פפירנה, שהיא יכולה להיות מלואים להפרק הזה וכל הנולים והשגעונות שלא הזכרנו או לא הארכנו בהזכירנו אותם, הזכיר הוא באריכות ובפרטות.

שגעון א׳, יותר נכון השתגעות מדעת, למַען החדוד וההדור? החכמים המיהדים אולַי יראים הם „לטעת זמורת זר בכרם שפתנו הקדושה״ ולכן יתאמצו, כי לכל השמות הארץים יהי׳ על כל פנים איזה דמיון למלות שפת שם הקדושה... היש אניות לאמית ועניות דעת גדולה מזו?... האם לא ידמו החכמים האלה לר׳ „משה ברוך״ (כב׳ רפויה עין „אותיות פורחות״ להסופר פרישמן) או לפלוני המדקדק שהזהיר לקרא „מכַתְרי פאריז״ בפ׳ רפויה אחרי אחת מאותיות „יהוא?״...

אך הרבה יתר מאשר יש בין סופרינו דקדקנים, אשר „בגלל נקודה אחת״ הם נכונים להחריב עולמות, יש ביניהם אינדיפפרנטים הרבה המבטלים כל דרישה, לשמור את טהרת לשוננו במובן היותר פשוט: לבלי עשותה לשפה צוענית, בנאום היפהפה: „דקדוקי עניות״. הסופרים האלה והם הרבים כותבים בעברית את כל המלים הלועזית בטרנסקריפטיון הזרגונית האשכנזית, שאין בינה ובין ההעתק העברי כל יחס וקשר, כי אין בעברית כל אותיות הקול (vocales) מעקרן. הם כותבים למשל: „שוועדען״, „זאכסען״, בייערן״, באֶהמען״, ומלבד „האלפי״ם׳ וה„עיני״ם״ היתרות, הנה גם התוספת: „en״ אשכנזית היא מעקרה ואין לשפתנו כל חלק בה, ובעברית יותר נכון לצין את שמות הארצות ע״פ תוספת „יה״, כמו על הרב ברומית (שבידיה, זכסיה או זכסוניה, בירִיה או בוריה, ביהמיה או בוהמיה); הם כותבים: „שווייץ״, „מיניס״ טעריום, באֶרזע, „מוזען״ „קאזאקען״, „ליריקער״ „היסטאָריקער״, „סאטיריקער״ בשעה שלכל הפחות צריכים אנחנו לכתב: „שויציה״. „מיניסטריון״ „ברזה״, (הקורא העברי בלתי היודע אשכנזית, האם לא יגיע בבתפיו למראה נקודה: „אֶ״ הבאה אחרי קונסוננטים במלים: „באֶרזע״, גאֶטהע?) מוזות, קוזקים, לירוקי, סטיריקי, היסטוריקי. וכל כך השתרשה הטרנסקריפטיון המשבשת עד כי בראש כל גלון העתון היומני „הצפירה״ נפגש בתמונת: „נעקראָלאָגען״ ו„אדרעססע״ אף כי עורכי העתון הזה יודעים בלי תפונה, כי אין „ען״ סמן הרבים בעברית ואין „ע״ סמן מין הנקבה. בכלל ההלו סופרים שונים להכניס בימים האחרונים לתוך ספרותנו תמונות זרות ומשנות מאד״. — מר בן יהודה בירושלים הוא — כאשר הזכרתי — אחד מהנזהרים ביותר בטרנסקריפטיון נכונה. אך הוא חנך על השפה הצרפתית: ולכן בהביאו מלים זרות, ישים לב קודם כל לא אל התמונה הכתובה של המלה הזרה בשפה, שממנה לקחה, כי אם איך תבטא בשפת צרפת בן, למשל, כותב הוא: „פוליס״ (פקידות, Polizei), יען כי בצרפתית: „Police״ הקיסר פרנסואה יוסף״ (Kaiser Franz Joseph), יען כי Franz בצרפתית: François [1] „ארשוק״ (Erzbischof), יען כי כך בצרפתית, אף כי המלה évêque משבשת היא, בידוע ע״פ המלה היונית: ἐπίσκοπος; ועוד יתרה יעשה:

[1] עין „האור״, תתכ״ה, Nr. 5.

הוא כותב: „ארבעה אֶוק" ולא אֶוקים", כחק לשפת עבר, יען כי בצרפתית: évèques והאותיות "es" המצינות את מספר הרבים לא תבטאנה! — אך זוהי קופנות! —

ביחוד קנו להן זכות אזרח בספרותנו תמונות ורגוניות במספר רב, מעין „הגאזעטין שלהם" [1], „משה'לע", „הנה'לע", „דוד'ל", „מירעלע" [2] „קרעפליך" [3], „פשעטליך", „קוויטאנציעס", „בויגין", „פאָגראָמעכ", „הבבא מעשה", „הישיבה-בחור" וכאלה. בעתונים העברים, העניים במודעות מאד, נפגש לרב במודעות המעוררות געל בשמוש הרב שמשתמשים כותביהן במלים אשכנזיות ורוסיות, בלולות בשפת עבר מטלאה, ופרזות מעין: „ביד הפינקטליכקייט הטובה עלי", „הנני לשלוח בעשטעללונגען בנאכנאהמע או ע"י זאקאזנאיע" הן קנין כל מודעה „לסוחרי זאָקקען" [4] או אדות „פולישער סקלאד ספרים גדול" [5]) בשפת עבר צחה. למען הראות עד כמה ה„צחות" מגיעה הנני להביא לדוגמה מודעות אחדות: „פתחנו פאבריק מקעסטלאך של עקיפאזנע מאוש מכל המדות והפארמאטין.. פראבין יושלחו הנם". [6]); או אחרת: „החפצים בצוקקער קשה ובן קאסטקעס קשים אוים דער פריווילעגירטער פאבריק קאָרוקעווער במקח השוה וכן טהעע מהפירמא הידועה וכו' [7]) כמדמני מודעה זו כתובה אשדודית יותר מחציה אך הנה אחת המצטינת בצהותה ויכולה היא להיות למופת לכל הסוחרים, הכותבים עברית בסגנונם הידוע: „הגבירה וכו' העומדת בראש הפירמא של הבאנקירסקי קאנטאָר וכו' קבלה במאָנאָפול על סעווערא זאפאדני קראַי את הרעזינעווע קאַלאָשין תוצאות הפאבריק וכו" ופתחה בית אוצר (סקלאד) מכל המינים וכו' אצל הקאנטאָר שלה' [8]). הראיתם, קוראי היקרים, שפה יפה כזאת מועדכם? הזכיתם לראות מודעות כאלה בשפה אירופית, בשפה חיה, בשפה אשר מליה מובנות לא רק לידענים ולסופרים, כי אם גם לסוחרים ואנשי-מעשה?

הרשינו לנו לבדה מעט את דעת הקוראים על חשבון הכותבים עברית אשדודית. אך נסורה נא אל הכותבים עברית צחה באמת ונראה מחזה נחמד, חזון אשר נפרץ הוא רק בשפה היפה, השרידה היחידה": שגיאות דקדוק גסות מצויות בכל הספרים שנכתבו עברית מ„בראשית

[1]) „רשית היחיד" למ"י ברדיטשבסקי, p 8.

[2]) בספורים שיצאו בתוצאת בן אביגדור ביהוד.

[3]) בית עקד, I, 33.

[4]) המליץ, תרנ"ב, Nr. 32, 44, 55, 67, 85 ועוד.

[5]) „העברי" היוצא באמריקה Nr. 20 II.

[6]) „המליץ", תרנ"ב Nr. 222.

[7]) „הצפירה", תרנ"ג Nr. 130.

[8]) המליץ תרנ"ב, Nr. 219, 229, 237 ועוד.

ברא אלהים' עד היום שאנו כותבים בו את הטורים האלה. שגיאות הדקדוק! הידעתם, אדוני הקוראים, מה פרוש מציאת שגיאות הדקדוק בספרים אשר לא יספרו מרב? על סופרים, הכותבים בשפה חיה, גם היותר עניה, גם היותר שפלה, לא יספר גם לא יאמן, כי כותבים הם בשגיאות, — בשגיאות, אשר כל היודע את הדקדוק הפשוט, הקצר, גם בלי „דקדוקים דקים", וכל היודע רק מעט את רוח השפה צריך ויכל להזהר בהן על נקלה, אשר תלמיד בית ספר בינוני — לו היו לנו בתי ספר עברים כאלה, מסדרים בטעם אירופה היה בוש, לו נמצאו בכתביו — ועד ימינו אלה אין אף ספר עברי אחד נקי מהן. — לבל אחשב למגזם ומפריז אנוס אנכי לפרט פה שגיאות שונות מסוגים שונים, אשר כל כך התאזרחו בספרותנו, כל כך השתרשו בה, עד כי כל סופרינו, גם הכי מצינים, דשים אותן בעקבם וכמעט היו לכלל הדש ולא עוד לשגיאות תחשבנה. אך האמנם תחדל שגיאה רגילה ומצויה מהיות לשגיאה גם אם רוח השפה אינה נוחה ממנה ואין סבה מטבעת ברוח העם או מוסבה ע"י המקרים והמצבים להתהוותה, גם אם אין כל צרך לתת לה זכות אזרח?

השגיאה היותר נפרצה היא השמוש המשבש בה' הידיעה. — כלל פשוט מסר לנו הדקדוק העברי כי אם תצרף ה' הידיעה אל שם העצם תצרף גם אל שם התאר המלוהו (אם האחרון איננו בא בתור נשוא) ואם כן מי שיאמר: „איש-העשיר" der reiche Mann או „האיש עשיר" (במובן הקודם, לא במובן der Mann ist reich) יחטא לרוח שפת עבר: ובכל זאת מי מסופרינו לא יכתב: „ים השחור", „ים התיכון", „מעבר האחד", „מצד השני", „כח המושך", „כח היוני', „ועד הפועל", „רוח הלאומי", „ערוך השלם", „עמוד הימני ופטיש החזק", „יום הראשון", ועוד! או מי לא יכתב: „השלחן ערוך", „התלמוד בבלי", „המכתב עתי", „הכהן גדול" (ביחוד בראשי תיבות: הש"ע, המ"ע הכ"ג)? יש לנו כלל גדול בדקדוק, כי בהסמך שם עצם אחד אל השני, תצרף ה' הידיעה אל שם העצם השני ולא אל הראשון; ובכל זאת מי מסופרינו יזהר מכתב: „הכתב יד", „הספר תורה", „התלמוד תורה" (ביחוד בראשי תבות: הכ"י „השחר", VII, 727 הס"ת, הת"ת) „הבית דין? ורבים מסופרינו יוסיפו עוד ה' הידיעה גם לשם העצם הראשון אף אם ה' הידיעה מצרפת כבר בדבר, ע"פ שגרת הלשון, לשם העצם השני: למשל: „הבעל הבית (הבעה"ב „הבית התפלה"[1]) „הבית המדרש" (הביהמ"ד), „הבית הכנסת" (הביה"כ), שגיאה גסה ומתנגדת להקי הלשון במאד מאד. — שגיאות כאלה לא רק תפגשנה בספרים העברים כי אם גם היו לקנין הפתגמים והניבים העברים, למשל: „לשון נופל על לשון", „מאה פעמים ואחד" (ולכן, כנראה, כתב סמולנסקין: „בפעם

[1]) השחר, VIII, 31.

הראשון", התועה בדרכי החיים, I, 33), "הגלות המר", "לשון הרע" [1]) ביחוד ראויה להזכר השגיאה הגסה שסופרינו שוגים בהסמיכם לשם עצם אחד נסמכים הרבה. למשל, "עיקרי ויסודי ושרשי מסתרי הדת" [2]) או "שיחות והגדות וכפורי מכתרי העמים הקדמונים" [3]) ובאמת צריך לכתב: "עיקרי מסתרי הדת, יסודותיהם ומכתריהם" או "שיחות מכתרי העמים הקדמונים, הגדותיהם וכפוריהם"; והסופר מר מרדכי אדלמן כותב: "מצב ותכונת וערך האשה" [4]) או תוצאות וזמן וערך הב"י הזה" [5]). על השגיאה הזאת כבר העירו סופרים נודעים פעמים הרבה ובכל זאת הוזר על שגיאות כמו אלה המספר מר כהנובסקי במקומות רבים בספורו "המלשין", שיצא בשנת תרנ"ב! אמנם גדולה מאד פעולת המבקרים העברים וסופרינו שמים לב לכל מלה היוצאת מעטם!..

אך יש עוד שגיאות יותר גסות, שאין איש שם לב להעיר עליהן; למשל, כל סופרינו כותבים: "שפת עברית" "שפת אשכנזית", "שפת ארמית" בשעה שגלוי וידוע לכל מי שיש לו אף ידיעה קלושה בדקדוק העברי, כי אין שם עצם נסמך לשם תאר [6]). הטובים בסופרינו כותבים: "טליתים" [7]), "תעניתים", "שטותים", "טעותים", "ספקות", "תעליות" [8]) "בקוריות" [9]) תמורת: "טליות" או "טליתות", "תעניות", "שטיות", "טעויות" "ספקים" (אף כי בתלמוד ספקות) ששם יש גם: "יצתה בת קול" "תעלות" "בקרות". שגיאות רבות מאד המצויות בספרים העברים מוכיחות בעליל כי סופרינו לא ידעו פשוט את הדקדוק העברי... השמעתם, קוראים נכבדים! סופרים עברים לא ידעו את הדקדוק העברי! היאמן כי יספר? ובכל זאת כן הדבר, לולא זאת כי אז לא כתבו גם הטובים שבהם: "לקחם" [10]) "בידעם" [11]) "בהלכם" [12]), "בישבם" [13]) "בנתנם" [14]) "לישא

[1]) עין ב"התועה" II 265.
[2]) מחולת המות, בסמנים מיהדים ב"השהר", VIII, 51.
[3]) שם, 77.
[4]) "השחר" VII, 656.
[5]) שם 227.
[6]) אחרי כתבי זאת נזכרתי, כי העיר על זאת החוקר והחכם מר יצחק ירשבסקי במחברתו "להחית שפת עבר" (p. 39) שיצאה זה לא כבר ובה פורט הוא שגיאות רבות בלתי מפרטות בפרק הזה ואף כי ברב דבריו צדק, אולם שגה במקומות אחדים ובכלל דיקנותו עברה מעט גבול.
[7]) כל שירי גורדון, IV, 166; התועה בדרכי החיים II, 168.
[8]) דור וחכמיו למשה רינס, 6.
[9]) עניני ספרות" למר טביוב, "המליץ", תרנ"ג Nr. 86
[10]) "כל שירי גורדון", IV, 200.
[11]) פרדס, I, 109.
[12]) בית אוצר הספרות, II, 131.
[13]) "פרחים ושושנים" תוצאת מזה, צד נ"ט.
[14]) "הצפירה, תרנ"ד, Nr. 205

וליתן" תמורת „קחתם", „בדעתם" „בשבתם" „בתתם" „לשאת ולתת" (אף כי בתלמוד „לישא וליתן" בתור תמונה ולגרית); לולא זאת, כי אז לא כתבו „טלית קטן" [1]) „שבת הגדול", „מחזה יפה ונהדרה" [2]) או „מראה יפה ונהדרה" [3]), „מוצאיה ומבואיה" „מקורי השפה", „יסודי החכמה" „עוביו", „על בוריו", „גולמים", „חומרים", „בקורתו", „כותליו", „חוטמו", „רושמים", „בית הכנסת החדשה" [4]), „ביהכנ"ס גדולה" [5]) אף כי חקי הדקדוק האמללים צוחים, כי צריך לכתב: „טלית קטנה", „השבת הגדולה", „מחזה (מראה) יפה ונהדר, „מוצאותיה ומבואותיה", „מקורות השפה" „יסודות החכמה", „עביו", „על בריו", „גלמים", „חמרים", „בקרתי", „כתליו", „חטמו", „רשמים", „בית הכנסת הגדול, החדש".

כן אינם מבחינים סופרינו לפעמים בין זכר לנקבה פשוט ע"פ אי ידיעתם כראוי את הדקדוק העברי ולמען כסות עליה בדו להם איזה כלל ויתלו באילן גדול, באבן עזרא, אשר לא הצטרך לו כליל, לאמר: „כל שאין בו רוח חיים זכרהו ונקבהו"; ובכן מותר לכתב: „ועיניך יפיקו תם" [6]), כל חכמתכם וכל גבורתכם יעלו בתהו" [7]), תמורת: „תפקנה", „תעלינה" וביחוד אין כל צרך להזהר בנו „הכנוים" הבאה כשהקונה ממין נקבה במקום ם' (שמם שמן); ובכן כותב משוררנו הגדול: „ומשירות היכל, כי יתנו קולם" [8]) „גם הלחיים והקבה חלקם ידרשו [9]). בחרוז הראשון יכל היה לכתב: „ומשירי" ואז לא חטא נגד הדקדוק ובשני, אם הרשה לו מטעם: licentia poetica לכתב: „ידרשו" במקום „תדרשנה" הלא למצער יכל היה לכתב „חלקן", אך הלא כל אלה „קטנות" הן אצל סופרינו, „דקדוקי עניות", ואם גם פרוזאיקי גמור יכתב: „ישא אלומותיו בעתם" [10]) במקום „בעתן" — מה בכך! הן כלל כלל לנו הראב"ע „כל שאין בו רוח חיים זכרהו ונקבהו" ולכן רשאים הם לכתב גם: „סלהו לי כל הנפשות" [11]) תמורת „סלהנה", כי „בצווי" קשה מאד למצא סופר אשר יקפיד להשתמש בתמונת הנקבה המובדלת מאותו של הזכר. אך סופרינו לא ייראו מכתב גם בשגיאה

[1]) גם על השגיאה הזאת העיר מר ורשבסקי במחברתו הנזכרת 43 p. 42
[2]) מורה דרך להחכם א"מ לונץ p. 214, 248.
[3]) שם 222.
[4]) שם, 150.
[5]) שם, p. 190, 247.
[6]) „השחר", VII, 169.
[7]) שם 410.
[8]) כל שיר, גורדון, I, 73.
[9]) שם II, 21.
[10]) השחר, VII, 275.
[11]) שם 536.

גסה כזאת: „והבגות יפרטו על פי הנבל [1]), אף כי כמדמני גם הסופרים העברים מודים, כי ב„בנות" יש „רוח חיים" והכלל המיחס לאבן עזרא לא ימצא לו פה מקום...

עד כמה לא יקלט מוח סופרינו את כללי הדקדוק תוכיח לנו עוד שגיאה גסה, שיש בה מעין „ערוב פרשיות" בדקדוק, ידוע, כי בעברית יתהוה מספר הרבים של שם תאר לשם עצם ממין זכר ע"י תוספת „ים" וממין נקבה ע"י „ות"; אך אין התוספות מוכיחות כליל בשם עצם והראיה היותר פשוטה: „אב אבות", „אשה נשים". אך מוח סופרינו, הטרוד תמיד ב„שאלות", לא יסבל את ההבדל הזה שבין שמות עצם לשמות תאר בנוגע להתהוות מספר הרבים ולכן כותבים הם: „כשרונות נעלות" [2]), „רעיונותיה הנשגבות" [3]), „מקומות רבות" [4]), „דורות רבות" [5]) „שדות זרועות" [6]) „המבואות האפלות" [7]), „שדות פוריות" (תמורת „שדות פורים", מן „פורה", תמונה אשר לא תזכר ולא תפקד כנזכר למעלה) „דמיונות נעימות ואיומות" [8]) ולא רק סופרים פעוטים כותבים כך: סמולנסקין כותב „נרות רבות" [9]), ד"ר רובין כותב: „המחולות הקדושות" [10]) אבי הפוריסטים מפו כותב: „אוצרות יורם הצפונות" [11]) ופוריסט אחד מפורסם „הלוחות (קאלענדאר) הערוכות בכל תאמרנה לא כי הוא" [12]) אף כי אין איש מהם כותב: „כשרון נעלה", „רעיון נשגבה", „דמיון נעימה ואיומה", „מבוא מטנפה", „אוצר צפונה", „לוח ערוכה", „המחול הקדושה" וכאלה. — ולעמתם יש כותבים: „מלים אחדים", „מלים רבים" [13]) „ביונים נחפים בירקרק חרוץ" [14]), אף כי בטוח אנכי כי הסופר הנכבד מר ברמן לא יכתב: „מלה אחד" ואבי המספרים העברים מפו ידע, כי „יונה" ממין נקבה היא.

---

[1]) שם, 484.

[2]) „השחר", VII, 544.

[3]) שם 549.

[4]) בית עקד I, 89.

[5]) השחר, VII, 733.

[6]) מורה דרך, 115 וכן „באחת השדות שם, 176.

[7]) אותיות פורחות, הוצאת בן־אביגדור p. 23.

[8]) השחר VII, 698.

[9]) התעה בדרכי החיים, II 23 וכן גם „מורה דרך", 251.

[10]) „מהולת המות" בסמנים מיחדים ב„השחר" VIII, 78.

[11]) אהבת ציון ווארשא תרליג, 61.

[12]) „הבקר אור", V 18.

[13]) השודדים בצהרים ליקותיאל ברמן ב„השחר", VIII, 17).

[14]) אהבת ציון, 30.

שגיאות כאלה יכלתי לפרט למאות, כי „ברוך השם" אינן חזון יקר בספרותנו. והסופרים האירופים — הגם הם כותבים בשגיאות גסות כאלה? הסופר מר י"ח רבניצקי אומר: „קחו גליון מ"ע אחד ונסו נא הצג נקודות במקום אשר תמצאו איזה שגיאה, אז אף אם לא תדקדקו כחוט השערה, תהיה הנקודה רבה על הכתב" [1]). ומדוע זה היתה כזאת? מדוע קשה להסופרים לקלוט את הדקדוק העברי ולהזהר משגיאות גסות?

התשובה על השאלה הזאת היא פשוטה: שפתנו איננה מדברת ואנחנו רוכשים לנו ידיעה שלמה בה ע"י למוד התנ"ך. לו השתמרה השפה בפי העם, בדבר החי, כי אז היתה לנו היא העקר, העצם, ורק ע"י עדן וצחצוח נוחים נבראו לנו במו לכל עמי אירופה, סגנון ספרותי ואז אין עוד מקום לשגיאות, כי השגיאות המרגלות בפי ההמון אינן רגילות בפי המשכילים, כי רוח השפה בכללה פועלת גם על המלות הבודדות, המבטאות לפעמים בשבוש ולאט לאט תקבלנה גם הן צורה נאותה לפי רוח השפה וחקיה הכוללים. אך אם ביחס אל שפה מתה פחות או יותר, כמו שפת יון העתיקה ושפת רומה אין עצה ותחבולה להנצל משגיאות מלבד האחת: ללמד את הדקדוק כראוי באפן שיקנה לנו יחד עם המלים והמשפטים השגורים בפינו ושנקרא אחרי כן הרבה בספרי הקלסיקים המרבים אשר השפה המתה לנו היתה חיה בפיהם וספריהם נקיים מכל שגיאה וחטא נגד הדקדוק; ומי הוא כותב רומית, מלבד החכמים והמלמדים הגדולים? אולם כח שפתנו הורע בשתים: היא איננה מדברת וגם נלמדת רק מתוך עשרים וארבעה ספרים, אשר אחדים מהם הם בעלי איזה פרקים קטנים. בספרים האלה, מאשר חלו בהם ידים או מעתיקותם המופלגה, יש פסוקים הרבה סתומים וחתומים ויש מלצות הרבה אשר איש לא יבינן היטב וגם משפטים הרבה בלתי מתאימים לחקי הדקדוק, מעין „ידיו רב לו", „רוח גדולה וחזק" „בגדים המודות" וכאלה. חקי המין לא ישתמרו בכלל בכה"ק והרבה משמות העצם העברים הם גם זכר גם נקבה בפסוק אחד וכן הפעלים המתיחסים אליהם ובמקומות רבים יבאו בם עבר במקום עתיד, נסתר במקום נוכח, רבים במקום יחיד, או עבר ועתיד, נוכח ונסתר, יחיד ורבים בלולים במשפט אחד מלבד התמונות הזרות והמשנות המצויות בהם, אשר אין להן כללים מעין „וישרנה הפרות", „הרה ללת" ובאלה נקל להבין עד כמה קשה לילד להבקיע דרך פסוקי התנ"ך ולצאת בשלום, ומה גם כי נהגנו להקנות לילד את ידיעת שפת עבר יחד עם ידיעת דברי ימי ישראל הבאים, בכה"ק, חקי תורתנו, תוכחות, תנחומות ומוסר שחברו להם יחדו בספרי חוזינו וחכמינו, ובכן צריך הילד לזכר את ספורי התנ"ך המענגים והמלאים קסם אז את מלצות חוזינו ומדברותיהם,

---

[1]) הבורית, 30.

באותה שעה שהוא לומד את השפה העברית מתוכם, ופה עוד יפגש פסוקים קשי החלום ומלים נעלמות ההוראה גם בדרשות ילעיטוהו עד לזרא. היוכל לדעת את השפה העברית כשפה חיה בשעה שבלמדו אותה טרוד הוא עוד במלאכית הרבה? ומה גם, כי בשעה שהילד לומד תנ"ך אין לו עוד כל מושג מהו דקדוק השפה. הרבנים והמלמדים החשובים, אשר כל חכמה ומדע זרים להם, עוד אסרו ללמד את הדקדוק ויאימו על ההמון, כי הדקדוק הוא הצעד הראשון לאפיקרסות וסופרינו אשר היו כלם חניכי „החדר" החלו ללמד את „חכמת הדקדוק" אחרי דעתם כבר את פרוש כל המלים העבריות, אף כי לכתב שני טורים עברית בלי שגיאות לא ידעו, כאשר לא ידעו זאת „התורנים" והרבנים גם הגאונים שבנו, אם רק דקדוק לא למדו והספרות החדשה לא קראו. וכן יהלו סופרינו ללמד את הדקדוק בתור חכמה בפני עצמה ולא בתור חלק בלתי נפרד של השפה, המלמדת את התיחסות המלים הבודדות אשה לרעותה, למען הביע על ידיהן משפט או רעיון שלם לכן נקלטו השגיאות במוחם עוד מהימים שבהם למדו תנ"ך ותלמוד בלי הגיון ובלי דקדוק, מהימים שבהם למדו „פשטים" ופלפולים המתנגדים ישר אל כל חקי הדקדוק, מהימים שבהם הורו להם, כי ה„וו" במשפט „מקלל את אביו ואת אמו" יתרה היא ובאה לדרשה וכי יען כתוב „נפשת" בלי „וו" למדנו מזה עקר גדול לדין וכאלה. אחרי כן גם בדעתם את הדקדוק קשה להם, כמובן, לחבר את „החכמה" הזאת עם אוצר המלים שבמוחם ובכתבם עברית לא ישימו לב לדקדק בחקי הלשון כראוי ותצאנה השגיאות המפרטות למעלה או ב„בעלי דקדוק" מהמדקדקים הזקנים, אשר יבלו כל ימיהם בדרישה וחקירה אחרי אתיות ודגושים, שואים ונקודות, ובפלפולים „ע"ד הנקודה אשר על הרא"ש שבמלת אשר בכתוב: ונירם אבד חשבון עד דיבון ונשים עד נפח אשר עד מידבא" (כנסת ישראל, I 154) כמו הפסוק הזה יפה ומובן הוא כלו מלבד הקושיה העצומה, אשר תתעורר: מאין באה הנקודה הזאת? עוד גם זאת, יען בכה"ק רבו המשפטים שאינם מתאימים לחקי הדקדוק מאיזה סבה שתהיה, לכן קשה באמת גם ללמד את הדקדוק ביחד עם למודי התנ"ך, כי הילד אשר ידע את כללי הדקדוק על ברים ימצא בפרטים הרבה נגודים בתנ"ך, מקור השפה העברית, לכללי דקדוק השפה הזאת אשר ידע, כי הנפלים מרבים מאד. בתקלה הזאת משתמשים סופרינו לטובתם: אם יבא מבקר ויעיר את הסופר העברי, כי שגה בכתבו „בלשון צח וקל" וראוי לכתב „בלשון צחה וקלה", אז יעננו: הלא ב„תהלים", כ"ב, ט"ז, משמשת המלה „לשון" בתור זכר, וכן יענה גם בנוגע להמלים „שמש", „רוח", „דרך", „עין", „שן" וכאלה הרבה. אף כי נקל מאד לעשות לחק, כי ביחס אל המלים אשר מינן משתף בתנ"ך, על סופרינו החדשים ללכת רק אחרי הרב ואחרי שמושן במשנה, שבה

אין קלקול המינים במדה מרבה על חכמי לשוננו בני הסמך החובה לקבוע את מינן באפן כזה.

אך לא רק שגיאות גסות מתנגדות להקי הדקדוק התאזרחו בספרותנו, כי אם גם קריאתנו את המלים הכתובות ע״פ הקי הדקדוק אינה נכונה מפני ששפתנו אינה מדברת וכל ספרינו הכתובים מימי חתימת תנ״ך עד היום אינם מנקדים, הוץ מהשירים שסגנונם גם הוא צח על הרב ואין בהם כל מלה בלתי ביבלית. לו היו ספרינו מנקדים, כי אז יצאה ספרותנו מגדר ספרות המלמדים והידענים והיתה לקנין העם, כי אמנם, היוכל איש פשוט, לא למדן, לא ידען, להיות בקי כל כך בספריות הביבלית, התלמודית, הרבנית, החדשה עד כדי לדעת את קריאת כל המלים הבאות בספרים החדשים? כמובן הנקוד הוא טרחה גדולה, אך יכלנו להקטיננה לו רק השמטנו איזה כללי נקוד בלתי מעלים ובלתי מורידים, שארית הפלטה, המעידה על שפתנו, כי אורינטלית היא. ידענו, כי יתמרמרו עלינו הדקדקנים. אך נזכירם, כי כבר השמטנו שארית אורינטלית כזאת בספרותנו האירופית: את הטעמים; גם, לפי דעתנו, טוב להשמיט מעט למען יהיו יתר הכללים שגורים בפיות סופרינו, מאשר להשאיר הכל בדקדוק ולבלי השתמש בזאת כליל, יען כי קשה הדבר ושבעים אחוזים למאה מסופרינו לא ידעום. לו היתה שפתנו מדברת אז, כמובן, לא מצאו להם מקום שבושי קריאה כאלה ולא אלצנו להטריח את סופרינו; לו היתה שפתנו מרברת, כי אז אולי היתה גם קריאה אחת לכלנו; לו היתה שפתנו מדברת, כי אז אולי שמרנו כלנו את חקי „מלעיל״ ו„מלרע״ והדבר הזה, כי אין אנחנו שומרים את חקי מלעיל ומלרע, גורם רעה רבה למשוררינו. שפתנו עשירה בשירה נשגבה, אך קצרה ומעטת מלים. המלים המצויות בספרי הנביאים אוצרות בקרבן אמנם פואסיה הרבה, הרבה השתפכות והגיון, אך בכל זאת מעטות הן. אינני משורר וגם רומנטיקי אינני ולכן הנני שם לב גם לקטנות: למשוררינו תחסרנה הרוזות (Reime) פשוטן כמשמען ועליהם לכוץ את הגיונותיהם ולאלצם כי יתכנסו במסכה הצרה של החרוזות המהות ע״י המלים הביבליות לפי קריאתן הנהוגה אצל אחינו באירופה, ועל פיה, כידוע, המלים יותר מלעיל מאשר מלרע, וזהו הסרון גדול. שפות צרפת ורוסיה נוחות הן לחרוז במליהן שרבן או גם כלן מלרע ואם גם בשפות אשכנז ואנגליה נגינות המלים על הרוב מלעיל, הן עשירות השפות האלה למצער במלים מאד. ובכל זאת גם האשכנזים יתאוננו, כי משורריהם יחרזו בלי הרף „Sonne עם Uonne“, „Herzen עם Schmerzen“. ואנחנו מה נענה אחריהם? האם לא היתה לזרא לכל אחד מקוראינו החרזנות של „שמים״ ו„חיים״, „נפש, חפש, רפש״, „ארץ, פרץ, קרץ, שרץ״ ועוד? ולו רק היתה הנגינה העברית על הרוב מלרע, כמו שהיא צריכה להיות ע״פ הדקדוק, כי אז הרויחו משוררינו הרבה: באין נחשתים להחצוניות,

להתכנית של השיר, יכולים היו לטפל ברעיון ובהגיון הרבה יותר וגם יכלו למנות חסרון אחד בשירה העברית: חסר משקל עברי קבוע וצלצול דרוש.״ השירה הביבלית איננה מרתקת היא הפשיה כדרור, מלהבת את הרגש ומנשאה את הרוח. פיטני ספרד שמו את שירתנו ראשונה בנחשתים ויקצצו את כנפיה ע״י ה״אלף הבית״ והשמות שרשמו בראשי החרוזים ועוד שגעונות כאלה וביחוד ע״י היתדות והתנועות, עד כי עליהם קרא בצדק אחד החכמים ע״פ משקלם הם:

„חָכְמַת בְּנֵי סְפָרַד שְׁלֵמָה, אָכֵן שִׁירָתָם גְּרוּעָה
וְאִם תִּשְׁאַל: לָמָּה? אֶעֱנֶה: רְאֵה הַיָּתֵד הַתְּקוּעָה״

(הפרופ׳ גולדנתל ב„כוכבי יצחק״, XXIV 32 26).

גם משוררינו החדשים, מימי ויזל עד גורדון, כתבו את שיריהם ע״פ משקל ידוע ונזהרו מאד מה„שואים״, עד כי לפעמים השחיתו את יפי השיר ורעיונו ולכן הולידה הקצוה הזאת קצוה כדמותה ומימי גורדון חדלו משוררינו לשים לב אל המשקל והצלצול השירונים ודי להם לחרוז „מכות״ עם „חלקלקות״ למען היות הפרוזה בחרוזות שיר נחמד בעיניהם, ובזאת הם חוטאים חטאה גדולה. הן אמנם הרעיון עקר ומשבהים הרבה יותר שירי גורדון שאין משקל וצלצול להם מאלה אשר גם משקל גם צלצול גם תואר גם הדר להם, אך רוח אין בקרבם וכחנוטים הם בעינינו; אך אסור לשכוח, כי השירה היא אחד מחלקי הספרות היפה ביותר, אשר תפעל ביחוד על הרגש והלב ולכן צריכה היא גם לקלפה יפה והמשקל והציזורה המוצגה במקום הראוי הם מהדברים המרחיבים את דעת האדם ומלהיבים את רגשותיו, ולכן אל יהי הדבר הזה קל בעיניהם, כי למה תהי שירתנו נופלת בנעם ויפי משירת כל הלאמים הקטנים עם הגדולים באירופה? כעת קשה הוא אמנם הדבר מצב עניות שפתנו בחרוזות ולו רק קראנו ע״פ הדקדוק, כי אז הוקל להם הרבה, ולו היתה שפתנו מדברת מנו משוררינו את החסרון הזה מעצמם, כי היה מרגש; אך גם במצב הדברים כמו שהם נסו אחדים ממשוררינו הצעירים רבי הכשרון לכתוב במשקל ובצלצול ועלה בידם.

עוד על חסרון אחד בשפתנו אעיר והוא אחד מהיותר קשים להמנות טרם תהי שפתנו לשפה מדברת: חסר מבטאים ופתגמים. גם שונאי ישראל לא יכחדו, כי העם הישראלי מצטין בבינתו היתרה, בחדוד שכלו ובנסיונות החיים המרים על הרוב והנעימים לעתים רחוקות. העם, אשר שלשת אלה: הבינה, החדוד והנסיון, צריך להצטין גם בפתגמיו, בניביו ובמבטאיו. ואמנם „משלי״, „קהלת״, „בן סירא״, התלמוד וכל ספרות ימי הבינים מוכיחים, כי כן הוא, כי באמת אין עם חכם ונבון כגוי הקטן הזה, עם, אשר פתגמיו נכונים וקולעים ישר אל המטרה, ניביו נעימים, מחכימים ומאשרים בדרך השכל, מבטאיו דאוים למי

שאמרום, לאנשים בקיאים ומנסים אשר אין תלאה שלא עברה על ראשם, אין בלהה שלא השיגתם, חדודיו חדים ובורקים ועקיצתם עקיצת עקרב, השחוק שיעוררו הוא שחוק של דמעות או לצון עדין ונאצל מאד. אך ספרותנו החדשה עניה בפתגמים ומבטאים חדשים, המתילדים בכל דור וצומחים בשעת הצורך לפי מקרים שונים ומצבים מיחדים. עליה, יען שפתנו אינה מדברת, להסתפק בפתגמים הרבים שבכתבי הקדש והתלמוד, אשר אמנם אוצר נחמד ימצא בהם, אבל בכל זאת איננו מספיק עוד אחרי השתנות חיינו ומצבנו מן הקצה אל הקצה. אף גם זאת פולי-טוניסטינו המצינים, בהשתמשם בלי הרף בפתגמים מן התלמוד, שוכחים, כי שפת הפתגמים ההם ארמית היא והם כותבים עברית לעברים. כבר הצענו בפרק הקודם לתרגם את המבטאים ואת הפתגמים הרבים שבתלמוד והמדרשים עברית צחה (כמובן רק את הנוחים לתרגום ואלה שאינם נוחים, הלא לא גרועים הם מפתגמי השפות החיות, שבהם מתבלים הפוליטוניסטים, גם האירופים, את עלוניהם), ואז, יען רוח עמנו דובר בהם, יהיו לפתגמים עברים לגמרם. כן יועץ אנכי לעשות גם להפתגמים היפים והמצינים שבזרגון, אשר רבם נולדו ברוח העם ולא ברוח השפה. (פתגמים שנולדו ברוח השפה אינם עלולים לתרגום, כמובן) וגם אלה שבשפות האירופיות, אם אינם מתנגדים למנהגי עמנו ולרוח שפתנו כמובן צריכים לזאת זהירות יתרה, אמנות גדולה וביחוד טעם יפה. אם הטעם לא יהי יפה אז יולדו לנו פתגמים ומבטאים מעין: „מעשה בלי סוף, כזנב בלי דוב" („השומרים בלילות" מאת איש בשת, הוצאה ב', 35) „תהיה בטובך להודיעני" או גם ברבריסמוס גס ומכוער, מעין: „במקום שאין דגים יסתפקו גם בסרטנים" (בית עקד I, 84). בכלל ראוי לשים לב, כי אין שפה בעולם, שבה יקבלו ברבריס-מים במדה מרבה כמו בשפתנו חצי החיה, למרות היותה קדושה וקלסית. שפת פלפלנינו כלה ברברית היא, כי אין לה חקי דקדוק אף לא חקי הגיון, מלבד מה שהיא יותר מהציה אשדודית. והמאמרים בעתוננו?... הקוראים את מחברתי זאת יוכלו להוכח, כי לא פוריסט אנכי ובלי תפונה יחשבוני הפוריכטים למתנגדם היותר קצוני. אך מי יוכל לראות במנוחה, כי יבואו סופרים ויכתבו: האחד „הביט אותי" (מחיי בני ליטא, הוצאת בן אביגדור, p. 6) והשני „לא היה לו להביט, כי אם בנקודה אחת (בית עקד I, 86)!? לו באתי לפרוט את הברבריסמים המצוים בכל מאמר עברי למצער במשך שנה אחת של „המליץ" אין אני מספיק. לדוגמה אראה על אחד. כל סופרינו כותבים, „במלה אחת" ברבריסמוס גס, כי בעברית יאמר „באחת" וה„מלה" יתרה היא. והחסרון היותר מרגש הוא, כי כל אחד מסופרינו וביחוד מחכמינו לכותב-עברית ברוח שפת מדינתו או השפה המדברת בפיו. לכן, לו גם קמו סופרינו לתרגם פתגמים מאירופית לעברית, אז, קרוב לודאי, יצאו התרגומים נשחתים וחסרי טעם ואף גם זאת כל אחד בנה לו במה בפני עצמו,

כי תרגם בלי תפונה בטעם שפת ארצו. ובכל זאת אפשר מאד לתרגם פתגמים אירופים ברוח שפת עבר, אשר גם טעמם יעמוד בם גם נעימים יהיו בעיני המכירים את רוח שפת עבר האמת. עדים לנו תרגומי פתגמים אירופים מעין „הבטלה אם כל חטאת" „כל התחלות קשות" וכאלה. כן יש לנו פתגמים אוריגינלים לא גרועים מפזרים בספורים ובמאמרים וביחוד בספרי המקרא שצצו במספר רב בשנים האחרונות, מעין: „בעל המאות הוא גם בעל הדעות", מתים שנים במחולות מחנים", האמת הערומה גורמת מהלומה", „בהיכלי שן קנאה מצאה קן" וכאלה למאות. כן גם נקל לברא פתגמים הרבה בשפת עבר ע"פ רוח השפה, מעין „דבר זה נולד בכזיב", כאשר נוכחנו במשך חמש השנים מיום שהחלו להוסד חברות „שפה ברורה", כי כמעט בכל חברה נמצאו אנשים חרוצים ומהירים לברוא פתגמים יפים ונוחים, אך יען כי שפתנו אינה מדברת, לכן גם הפתגמים המשבחים אינם מתקבלים לכל ע"י האימיטטיון בדבר, כנהוג בשפות החיות, וישארו בספרים מבלי שמוש או קלוטים באויר בפיות איזה יחידים ולא יתפשטו בקרב העם או למצער בקרב הסופרים, כי כל אחד מהם בורא פתגמים ומתרגם פתגמים משפות שונות ע"פ דרכו וטעמו וזהו הסרון מרגש מאד, אשר קשה למנותו בשפה, החיה רק בספרות ולא בדבר. אך האם אחד הוא החסרון הזה שקשה למנותו? האם נקל לסופרינו מהשתמש במליצות, באורינטליס-מים, ופיוטיסמים, במבטאים גסים ומכערים ובמבטאים שריח החסידות נודף מהם עד למרחוק? האם נקל לסופרינו לציר דברים כמו שהם ולא כמו שיוכלו לצירם ע"פ אוצר המלים המך, המצוי תחת ידם? האם בנקל תסופנה ערבובית הסגנונים בספרותנו, אשר אין דומה להן בכל ספרות? האם בנקל ישמדו ראשי התיבות ושגיאות הדקדוק שאין להם מספר? האם בנקל יוכלו משוררינו לשום לב אל הצלצול והמשקל, כאשר ישימו לב הכותבים שירים בשפה חיה?..